

ВИХОВАТЕЛЮ

ДНЗ

Дошкільний
навчальний заклад

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ДИТИНИ В ДНЗ

Книга скачана с сайта <http://e.kniga.in.ua>

Издательская группа «Основа» —
«Электронные книги»

Харків
«Видавнича група «Основа»»
2011

УДК 373.2
ББК 74.102
I 60

Серія «Дошкільний навчальний заклад,
Вихователю»
Заснована 2007 року

I 60 **Індивідуальний підхід до дитини в ДНЗ / Упор.**
Л. А. Шик. — Х. : Вид. група «Основа», 2011. — 176 с. —
(Серія «ДНЗ. Вихователю»).

ISBN 978-617-00-0594-6.

У посібнику визначені основні шляхи реалізації індивідуального підходу до дитини в умовах дошкільного навчального закладу (характеристика теоретичних засад, орієнтири облаштування розвивального середовища), запропоновані деякі організаційно-методичні аспекти розв'язання проблеми. Пропонуються матеріали для розроблення в практиці дошкільного виховання планів індивідуального розвитку дитини.

Посібник стане в пригоді вихователям дошкільних навчальних закладів, методистам, батькам.

УДК 373.2
ББК 74.102

Індивідуальний підхід до дитини в ДНЗ

ШИК Людмила Анатоліївна

Головний редактор *Н. Ф. Юрченко*
Технічний редактор *О. В. Лебедєва*
Коректор *О. М. Журенко*

Підписано до друку 20.05.2010. Формат 60×90/16. Папір газетний.
Друк офсет. Гарнітура Ньютон. Ум. друк. арк. 11,0.
Замовлення № 10–05/17–05.

ТОВ «Видавнича група «Основа»
61001 м. Харків, вул. Плеханівська, 66
тел. (057) 731–96–33
e-mail: office@osnova.com.ua

Свідцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2911 від 25.07.2007 р.

ISBN 978-617-00-0594-6

© Шик Л. А., укладання 2010
© ТОВ «Видавнича група «Основа», 2011

ЗМІСТ

Передмова	5
Теоретичні та організаційно-методичні основи індивідуального підходу до дітей	7
Орієнтовні прийоми організації взаємодії дітей і дорослих у педагогічному процесі	13
Варіанти організації життєдіяльності дітей у старшій групі.....	18
Орієнтовні конспекти занять, ігор, розваг	21
Види робіт, що спрямовані на розвиток статево-рольової соціалізації старших дошкільників.....	36
Дидактичні ігри	42
Сюжетно-рольові ігри	45
Вправи	52
Організація розвивального середовища — основи індивідуального підходу до дітей	55
Особливості облаштування розвивального середовища в групах.....	61
Здійснення індивідуального підходу до дітей на заняттях, у режимних процесах	69
Реалізація індивідуального підходу у фізкультурно-оздоровчій роботі з дітьми (заняття з фізкультури, прогулянки, загартування)	72
Індивідуальний підхід до дітей на заняттях з образотворчого мистецтва.....	88
Мовленнєвий розвиток.....	89
Логіко-математичний розвиток	90
Формування трудових навичок.....	91

Здійснення індивідуального підходу до дітей упродовж дня відповідно до режиму	93
Диференційований підхід до виховання дітей старшого дошкільного віку (статеве виховання)	95
Методичні рекомендації щодо організації педагогічної діяльності з проблеми статевого виховання дошкільників	104
Взаємодія педагогічного колективу ДНЗ та початкової школи	110
Робота з кадрами	112
Результативність роботи	113
Що таке педагогічне оцінювання розвитку дитини, як його проводити	116
Як проводити педагогічне оцінювання розвитку й актуального стану дітей?	120
Соціальний розвиток дошкільника і його педагогічне оцінювання	123
Наступність у реалізації індивідуального підходу під час переходу дитини в школу.	131
Педагогічна діагностика рівня життєвих досягнень дошкільників.	147
Визначення стану сприймання матеріалу дітьми відповідно до змістовних ліній розвитку	153
Післямова	175

ПЕРЕДМОВА

У дошкільній освіті сьогодні утверджується пріоритетна, гуманістична парадигма, а, отже, змінюється мета діяльності педагогів.

Якщо запитати вихователів дошкільних навчальних закладів про те, що останнім часом суттєво змінилось у їхній роботі, напевне почуємо: «Програми». Упродовж останнього десятиріччя вихователі працювали за програмами: «Дитина», «Малятко», «Дитина в дошкільні роки» та значною кількістю різних програмово-методичних розробок.

Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» змінила життя дошкільних навчальних закладів. Тепер вихователь повинен працювати за єдиною дозволеною програмою нового покоління, що дає йому простір для особистої творчості. Саме вихователіві тепер необхідно проаналізувати, як застосувати її до всіх дітей разом і до кожного окремо, як створити умови для розвитку і відповідності до вікових можливостей та індивідуальних нахилів.

Педагогічним працівникам дошкільних навчальних закладів слід реалізувати на практиці загально-методичні принципи:

- здійснення побудови освітнього процесу, ураховуючи особистісно-орієнтований підхід;
- спрямування гуманізації освіти та створення умов для розвитку особистості через задоволення її базових потреб відповідно до соціокультурних норм;
- обирання змісту та освітніх технологій;
- урахування унікальності, індивідуальності кожної дитини.

Кожна дитина — це особливий, неповторний світ, і пізнати його може тільки той, хто може зрозуміти тривоги та сумніви малюків, їхні радощі та успіхи. Здійснення індивідуального підходу в педагогічному процесі змушує вихователя замислитись над тим, як:

- проаналізувати свою роботу, використовуючи наукові критерії;
- залучити різних дітей до тієї чи іншої активної діяльності, чи потрібно це взагалі робити.

Загальні вікові особливості у кожної дитини виявляються по-різному, залежно від індивідуальності: одна дитина може бути емоційнішою, а інша — навпаки. У кожної дитини по-різному розвинені пам'ять, увага, мислення.

Тільки спостерігаючи за дитиною, можна зрозуміти, чому вона діє саме так, а також знайти шлях впливу на неї. Визначити метод індивідуального підходу до дитини допоможе знання теорії питання, хоча готових рецептів на всі життєві випадки педагогіка не зможе дати. Вихователь зможе опанувати майстерність індивідуального підходу до дітей, якщо братиме до уваги теоретичний науковий фундамент.

Для того щоб впливати на розвиток творчих здібностей дитини, необхідно вивчити фізіологічні, інтелектуальні особливості основних показників розвитку та оцінити рівень її розвитку відповідно до вимог Базової програми та діагностичних настанов. З цією метою рекомендується проводити діагностику на початку та наприкінці навчального року.

Не відразу можна дізнатися про індивідуальні особливості дитини, сильні й слабкі сторони її поведінки. Це тривалий процес, що часто потребує від педагога великого терпіння та наполегливості, творчих пошуків, але є основним у вихованні.

Індивідуальний підхід позитивно впливає на формування особистості кожної дитини за умов, якщо він здійснюється у певній послідовності та систематично, як безперервний чітко організований та продуманий процес, що спрямований на досягнення певної мети.

Прийоми та методи індивідуального підходу — це загальнопедагогічні прийоми. Творче завдання кожного вихователя, ураховуючи індивідуальні особливості та прояви дитини, — відібрати із загального арсеналу засобів те, що буде найдієвішим у цій ситуації.

У запропонованих матеріалах посібника розглянуті деякі сторони пошуку шляхів, що допоможуть розвитку індивідуальних здібностей, інтересів дітей.

Вихователі, які творчо ставляться до своєї справи та орієнтуються на реальні інтереси дитини, зможуть застосовувати методи діагностики, метою яких є проведення педагогічного оцінювання розвитку й актуального стану дітей. Це, у свою чергу, забезпечить правильне планування індивідуального підходу до дітей.

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПІДХОДУ ДО ДІТЕЙ

В умовах оновлення системи освіти, відповідно до вимог ХХІ століття, змісту та гуманізації мети дошкільної освіти України основною лінією перетворень став перехід на особистісно-орієнтовану взаємодію педагога з дітьми. Законодавча база дошкільної освіти «Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті», Закон України «Про дошкільну освіту», Базовий компонент дошкільної освіти в Україні, Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» відображають тенденції до гуманізації дошкільної освіти. Вони орієнтують педагогів на забезпечення умов для збалансованості фізичного, розумового, морального, соціального та емоційно-вольового розвитку дітей, а також на виховання особистості, здатної до самореалізації.

Проте, певні стереотипи свідомості педагогів і окремі тенденції освітньої практики не завжди орієнтують їх на індивідуальний підхід до дитини.

У Коментарі до Базового компонента дошкільної освіти в Україні подається роз'яснення стосовно індивідуальних особливостей дошкільника та їх урахування в педагогічній діяльності. Із застосуванням орієнтації на кожну дитину виникає необхідність оперувати поняттями індивідуальний та диференційований підходи, як засобами реалізації особистісно-орієнтованої моделі дошкільної освіти. Індивідуальний підхід, як відомо, є важливим принципом педагогіки, згідно з яким, у навчально-виховній роботі з колективом дітей досягається вплив на кожного, ураховуються множинність і різноманітність характеристик кожної конкретної дитини (її статевих особливостей, темпераменту, характеру, здібностей тощо). Отже, реалізовувати індивідуальний підхід — означає брати до уваги індивідуальну своєрідність, неповторність кожної

окремої дитини як особистості. Це підхід дорослого до дитини та її особливої сутності.

Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» націлює практиків орієнтуватися не на педагогічні зусилля щодо створення певного обсягу знань, умінь і навичок, що суперечить розвитку індивідуальності та призводить до вирівнювання можливостей дітей. Адже орієнтація на «середню» дитину призводить до того, що розвиток дітей із високим інтелектом штучно гальмується, вони позбавляються можливості повноцінної реалізації своїх здібностей. Діти з нижчим рівнем розвитку змушені постійно зазнавати невдач, що негативно позначається на їхньому емоційному благополуччі. В обох випадках це призводить до появи таких небажаних рис особистості, як: невинуватена самовпевненість, агресивність, тривожність, невротизація або невпевненість, зайва соромливість, постійна незадоволеність собою тощо.

Особистісно-орієнтований підхід до дитини повинен бути помітним у всьому освітньо-виховному процесі, де головним є розвиток цілісної сукупності якостей особистості дитини-дошкільника. Суворий, єдиний для всіх режим життя в дошкільному навчальному закладі впродовж попередніх років не сприяв розвитку індивідуальності дитини. Адже діти різні за своїм темпераментом, можливостями, тому вони не повинні в однаковому темпі засинати, прокидатися, одягатися тощо. Основне призначення дорослого — допомогти дошкільникові жити власними силами, у злагоді з довкіллям і згоді із собою.

На сьогоднішній день є чимало сучасних досліджень, що визначають принципи й умови реалізації індивідуального підходу до дітей. Ця проблема розглядається у наукових розробках Ш. Амонашвілі, В. І. Андрєєва, Т. К. Гмут, Г. І. Назаренко та ін.

У працях педагогів-гуманістів (Я. Корчака, Я. А. Коменського, К. Д. Ушинського, В. О. Сухомлинського та ін.) сам термін «виховання» розглядається з позицій розвитку індивідуальної своєрідності особистості дитини.

У творах В. О. Сухомлинського проблема індивідуального підходу до дітей набула оригінального розвитку. Педагог підкреслював важливість розвитку індивідуальної своєрідності особистості дитини. Виховання, на його думку, — це перш за все людиноведення. Без знання дитини, її розумового розвитку, мислення, інтересів, захоплень, здібностей, задатків, — немає виховання.

Значні вимоги ставив В. О. Сухомлинський до педагога і однією із основних уважав уміння «проникнути в духовний світ

дитини». А вивчення індивідуальних особливостей дітей, на думку педагога, необхідно починати з сім'ї кожного малюка. Загальні форми роботи з батьками необхідно поєднувати з індивідуальними, адже у кожній сім'ї свої взаємини, традиції, умови проживання тощо.

В. О. Сухомлинський знаходив цікаві форми роботи для розвитку індивідуальності кожної дитини під час виховання естетичних почуттів. Важливим засобом розвитку особистості він уважав природу, художнє слово, музику, малювання. Порівнюючи дитину з квіткою, що розквітає по-своєму, одним із найважливіших факторів формування особистості вважав виховання людяності стосовно людей.

Саме В. О. Сухомлинський створив оригінальну методичку, в основу якої покладено використання емоційних переживань дитини, як необхідної умови розвитку її творчих здібностей, та довів силу індивідуального підходу і красу прояву індивідуальності.

Окремі питання індивідуального підходу до дитини із фізичного виховання дітей розглядають сьогодні науковці О. Дубогай, Є. Вільчківський, М. Єфименко, Л. Лохвицька, Н. Денисенко; із естетичного виховання дошкільників та спілкування — Л. Фесікова, С. Ладивір, Т. Піроженко та ін. Науковці вважають підставою для здійснення індивідуального підходу саме здібності, потреби й інтереси дитини.

Дослідження на цю тему сьогодні турбують педагогів-дошкільників, адже в теорії сучасної педагогіки індивідуальний підхід розглядається як широкий принцип, що припускає навчання і виховання колективу дітей, які здійснюються за допомогою педагогічної дії на кожну дитину, з урахуванням знання особливостей і умов їхнього життя. Індивідуальний підхід вимагає від вихователя значного терпіння, любові до дітей, уміння розбиратися в складних проявах кожної дитини, добирати «ключик» до її духовного світу.

Представники наукової школи вітчизняної психології (Л. С. Виготський, А. Н. Леонтьєв, Б. М. Теплов, А. В. Запорожець, Д. Б. Ельконін, Л. А. Венгер та ін.) розглядають проблему індивідуального підходу в контексті формування особистості дитини і розвитку її здібностей, надаючи істотного значення внутрішнім індивідуальним передумовам психологічних властивостей, що припускають успіх у будь-якій діяльності.

На думку вітчизняних психологів, особистість — це індивідуальність, тобто неповторюване поєднання фізичних і психічних

особливостей, що притаманні конкретній людині і відрізняють її від решти людей. Саме у світогляді, прагненнях, у справах проявляється людина як громадянин. Чим багатшим є її духовний світ, тим прогресивніші погляди, тим більшу користь принесе вона суспільству своєю працею.

Для формування особистості велике значення мають особливості вищої нервової діяльності людини: темперамент впливає на активність, працездатність, урівноваженість поведінки.

Проблема формування особистості містить учення про характер, саме цьому психологи приділяють значну увагу, адже характер не є наслідуваним, його необхідно виховувати і розвивати. Необхідно пам'ятати, що основною умовою виховання характеру дитини є діяльність, а також вимоги до її поведінки як у дошкільному навчальному закладі, так і сім'ї.

Зважаючи на те, що діяльність є важливою формою прояву життя людини, необхідно ставити певну мету, що надасть діям дошкільників певної спрямованості. Слід пам'ятати про те, що у формуванні особистості та вихованні характеру дошкільників важливим видом діяльності є гра.

Проблема індивідуального підходу не може розглядатися поза діяльністю, тому що тільки в діяльності проявляється індивідуальність дитини, її ставлення до оточуючих, проявляються її інтереси, здібності, активність.

У Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні підкреслюється важливість і необхідність індивідуального підходу до кожної дитини, а підтримка індивідуальності визнається одним з основоположних моментів дошкільного виховання: тільки на її основі може здійснюватися повноцінний розвиток особистості дошкільника, розкриватимуться його особливості, унікальні здібності.

Результативність навчально-виховної роботи залежить від готовності вихователя до її здійснення, що полягає в єдності двох взаємопов'язаних компонентів: мотиваційного (усвідомлення мети й завдань навчально-виховного процесу, їх значення для розвитку особистості) та процесуального (знання вікових та індивідуальних особливостей дітей; вміння проектувати та забезпечувати активне проживання дитиною кожного вікового періоду, діагностувати та коригувати результати педагогічної діяльності).

Навчально-виховний процес дошкільного закладу неможливо обмежити проведенням групових занять та режимних процесів. Важливо наповнити цікавим змістом усю життєдіяльність дитини впродовж дня, тижня, року, вікового періоду.

Сьогодні вихователі мають змогу вивчати кращі досягнення світового досвіду в галузі дошкільної освіти з метою їх реалізації в дошкільних навчальних закладах України. Аналіз діяльності дитячих садків у країнах із розвиненими демократичними традиціями — Росії, Німеччині, Голландії, Норвегії, США, Фінляндії, Швеції — свідчить про те, що індивідуальний підхід є найважливішим орієнтиром педагогічної діяльності.

Особливу роль у цьому відіграють педагогічні системи Р. Штайнера і М. Монтесорі. Вальдорфська педагогіка вибудовує навчання і виховання відповідно до актуальних потреб індивідуального розвитку дітей, тому для кожної дитини складається своя програма.

Відома з історії педагогіки система М. Монтесорі фактично повністю ґрунтується на принципах індивідуального підходу педагога до дитини. У ній вирішальне значення відводиться спеціально організованому середовищу, у якому дитина діє самостійно. При цьому індивідуальний підхід реалізується на основі аналізу можливостей і досягнень кожної дитини і добирання для неї системи завдань у певній послідовності.

Аналогічну мету має американська програма «Крок за кроком», загальними принципами якої є:

- індивідуалізація діяльності дитини шляхом надання їй свободи вибору різноманітної дидактичної допомоги і способів взаємодії з нею;
- стимулювання її до планування власних дій;
- залучення до роботи батьків.

Вивчення позитивного міжнародного досвіду й утілення в українській практиці прогресивних зарубіжних технологій, безумовно, робить позитивний внесок у розвиток реформи освіти в нашій країні, збагачуючи професійну свідомість педагогів. Проте його адаптація та інтеграція в нинішніх умовах української державності — нова серйозна проблема, розв'язання якої вимагає особливої уваги з боку вчених і практичних працівників.

Таким чином, аналіз досліджень, у яких проблема індивідуального підходу до дитини розглядалася в різні історичні періоди як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями, дозволяє визначити деякі аспекти її розв'язання:

- створення розвивального середовища;
- необхідність розпізнавання індивідуальних особливостей дитини;

- акцент на її потребі, схильностях, здібностях, інтересах, темпі розвитку тощо.

Завдання, що стоять перед педагогічними колективами сучасних дошкільних закладів:

- розробляти орієнтири побудови розвивального середовища як основи з метою забезпечення індивідуальної активності дітей в умовах дошкільного навчального закладу;
- досліджувати організаційно-методичні прийоми роботи з кадрами для здійснення індивідуального підходу до дітей;
- проводити дослідно-експериментальну перевірку ефективності організаційно-методичних способів реалізації індивідуального підходу до дитини в контексті спадкоємності дошкільної та загальної середньої освіти.

Здійснювати індивідуальний підхід можливо, якщо дотримуються певні умови:

- поєднання диференційованого підходу до кожної дитини з вихованням і формуванням згуртованого, життєрадісного колективу;
- опора на позитивне в характері, особливостях особистості дитини;
- опора на позитивне повинна поєднуватися з розумною вимогливістю;
- єдність вимог батьків та педагогів.

Індивідуальний підхід до дітей дошкільного віку позитивно впливає на формування особистості кожної дитини, якщо він здійснюється за певною системою:

- вивчення проявів дитини;
- становлення причини формування особливостей її характеру і поведінки;
- визначення відповідних методів та прийомів, організаційних форм здійснення індивідуального підходу до кожної дитини в загальній педагогічній роботі з усіма дітьми.

Педагогічні та психологічні дослідження сучасних учених засвідчують, що саме дошкільний вік характеризується значними потенційними можливостями для розвитку складних форм сприйняття, мислення, уяви, а тому необхідно їх використовувати відповідним чином, щоб не завдати шкоди під час формування особистості.

Принципово нового стилю діяльності та взаємин педагога і дітей вимагає організація навчально-виховного процесу в дошкільному навчальному закладі. Ефективною вона стане у випадку, якщо забезпечить підтримку індивідуальності дитини і пов'язану з нею реалізацію схильностей, інтересів і потреб, а також урахує індивідуальні відмінності дітей.

Педагогічний процес повинен базуватися одночасно на:

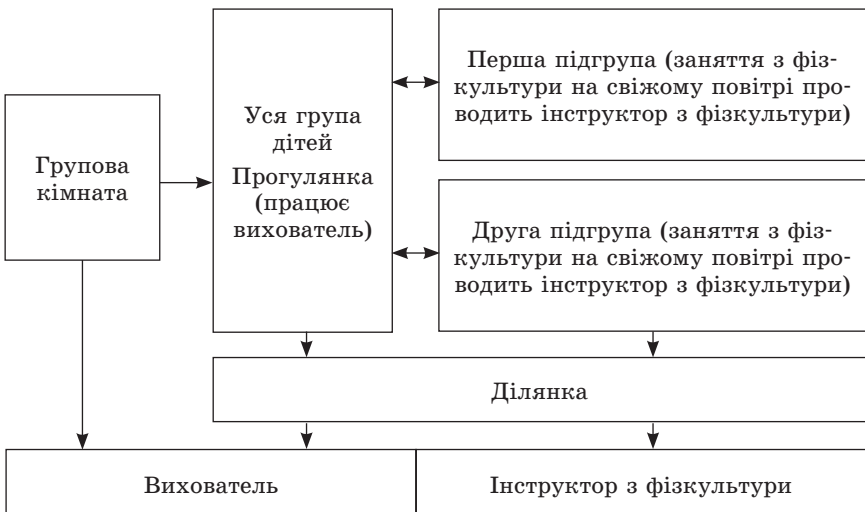
- плануванні, спрямованому на засвоєння дітьми певного змісту програми (стратегія педагогічного процесу);
- своєрідній педагогічній імпровізації, за допомогою якої дорослий варіює зміст, форми і методи в кожній конкретній ситуації взаємодії з дитиною (тактика педагогічного процесу).

Поєднання цих підходів неможливе, якщо переважають фронтальні заняття.

ОРІЄНТОВНІ ПРИЙОМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ ДІТЕЙ І ДОРΟΣЛИХ У ПЕДАГОГІЧНОМУ ПРОЦЕСІ

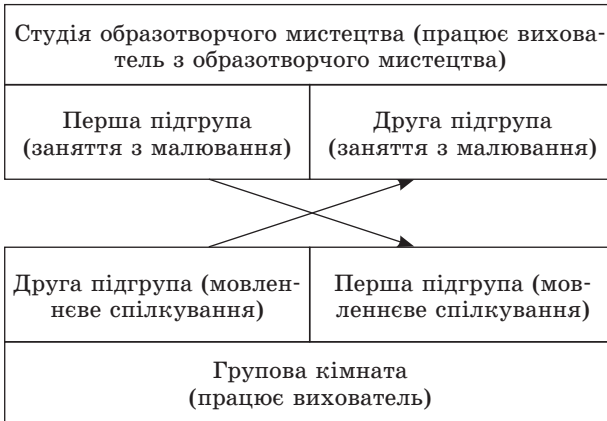
Прийом 1

Двоє вихователів або вихователь та фахівець (інструктор з фізкультури) працюють одночасно з двома підгрупами дітей.

Приєм 2

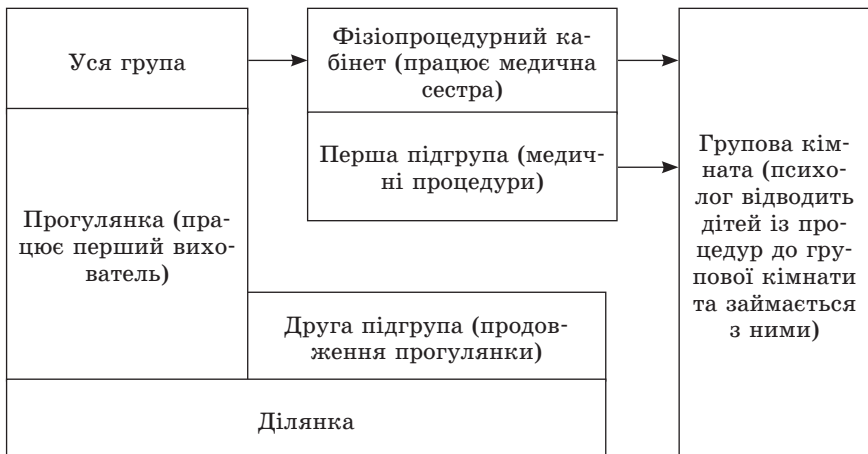
Вихователь і вихователь з образотворчого мистецтва працюють паралельно в один і той самий час із двома підгрупами дітей.

На схемі зазначено, що група дітей для занять об'єднується у дві підгрупи: одна залишається з вихователем у груповій кімнаті, де проводиться заняття з мовленнєвого спілкування, а друга — в студії образотворчого мистецтва з вихователем з образотворчого мистецтва. Потім підгрупи міняються місцями.

Приєм 3

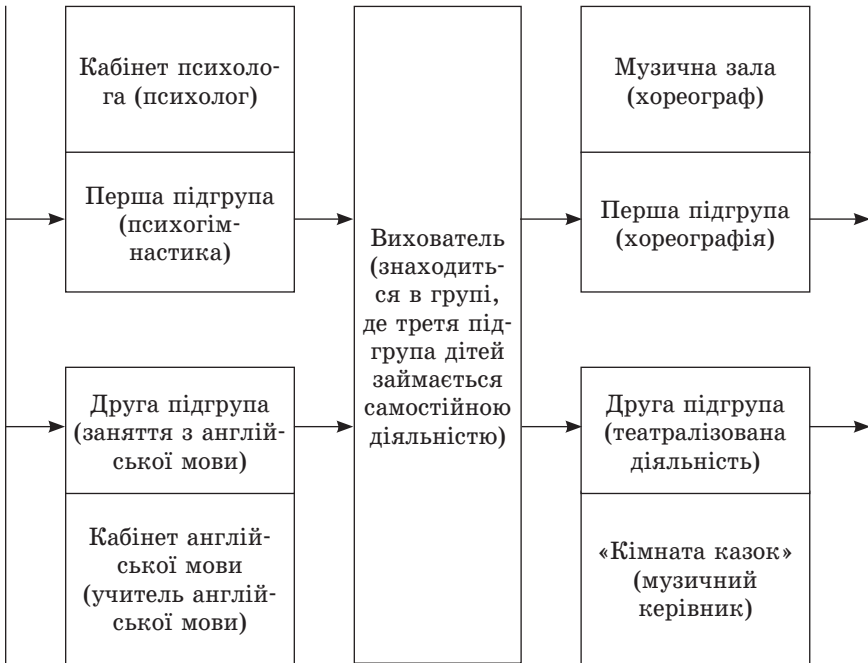
Вихователь та двоє фахівців (старша медична сестра, психолог) працюють одночасно з двома підгрупами дітей.

Першу підгрупу дітей старша медична сестра наприкінці прогулянки забирає з ділянки для проведення фізіопроцедур. З дітьми другої підгрупи фізіопроцедури проводяться наступного дня.

Прийом 4

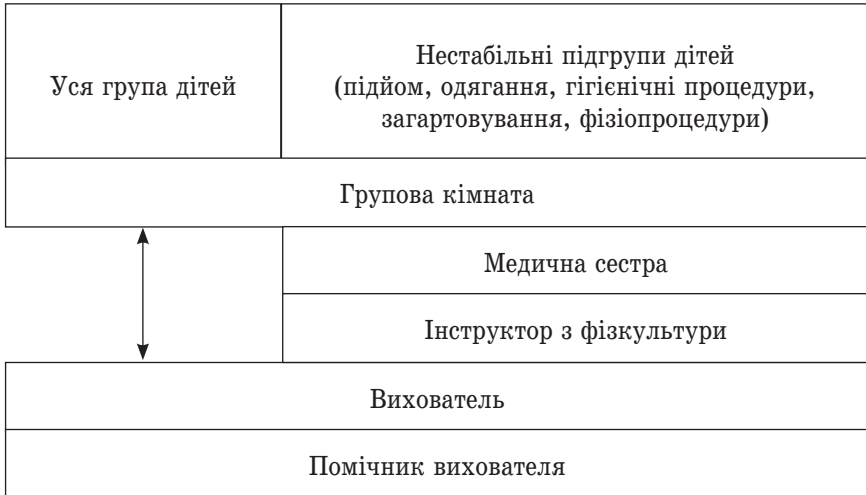
Вихователь та декілька фахівців працюють паралельно з трьома підгрупами дітей.

На схемі зазначена організація роботи з дітьми о другій половині дня. Частина дітей (перша підгрупа) займається психогімнастикою, яку проводить практичний психолог. Друга підгрупа займається з учителем іноземної мови у спеціальному приміщенні. З дітьми, які залишились у групі, вихователь проводить індивідуальну роботу. Через деякий час перша та друга підгрупи повертаються (їх приводять спеціалісти). Проходить зміна підгруп: одні діти йдуть до музичної зали та «Кімнати казок», де музичний керівник та хореограф проводять із ними індивідуально-групові заняття. За іншими дітьми приходять батьки, або діти беруть участь у театралізованій діяльності. Діти, які залишились у групі, займаються своїми улюбленими справами.

Прийм 5

Організація підйому дітей після денного сну.

На цій схемі зазначено, як організуються підйом дітей після денного сну, одягання, гігієнічні та гартувальні процедури та фізіопроцедури. Усе це вихователь проводить разом із помічником вихователя, старшою медичною сестрою та інструктором з фізкультури. Тут немає стабільних підгруп, а діти переходять з одного режимного моменту до іншого у міру готовності.

Адміністрації дошкільного навчального закладу спільно з педагогами та батьками необхідно осмислено і продумано формувати склад підгруп. В одному випадку підгрупи формуються відповідно до таких індивідуальних особливостей дитини, як:

- медичні показники здоров'я;
- психофізіологічні особливості темпераменту і характеру (рухливість і повільність, стомлюваність та працездатність, стриманість і неврівноваженість та ін.), що складається на його основі;
- темп і загальний рівень розвитку;
- розумові здібності та емоційно-етичний розвиток.

Ці чинники враховуються під час формування підгруп для організації планових занять, коли педагог може дозувати завдання певної складності, адекватні до складу підгруп, створюючи тим самим комфортні умови для кожної дитини. У іншому випадку підгрупи формуються на основі схильностей інтересів і переваг

самих дітей. При цьому створюються умови для їхньої вільної, нерегламентованої діяльності в різних формах (студії, секції, факультативи, клуби).

Підгрупи щоразу формуються по-різному, залежно від змісту педагогічного процесу. Так, наприклад, якщо це фізкультурні заняття, плавання, гартування, то вони створюються на підставі медичних показників здоров'я дитини. Обов'язково враховуються як короткострокові (здоров'я дитини щодня), так і довгострокові показники, засновані на комп'ютерному прогнозуванні. Якщо це навчання, то підгрупи формуються відповідно до рівня і темпів розвитку дітей. В основу гурткової роботи в ДНЗ повинен бути покладений принцип адекватності та переваги різних видів діяльності з дітьми певного віку.

Надзвичайно важливо, щоб комплектування підгруп не мало статичного характеру: кожна дитина завжди має потенційну можливість перейти в іншу підгрупу на підставі динаміки її розвитку і зміни інтересів. Зміна складу підгруп ініціюється не тільки дорослим, але й самими дітьми. Обов'язком педагога є постійне спостереження за кожною дитиною під час підгрупових занять, аналіз її досягнень і проблем, на основі яких склад підгруп може бути переглянутий. Діти здійснюють свій вибір відповідно до власних переваг і схильностей. При цьому мотивація обумовлюється як віковими особливостями дітей (нестійкістю інтересів), так і загальним життям ДНЗ.

Результати діяльності кожної групи стають єдиним цілісним продуктом. Це можуть бути спектакль, свято, конкурс, до яких залучаються всі учасники педагогічного процесу — вихованці, педагоги і батьки. Свята і спектаклі, що спільно готуються на заняттях у групах, студіях і секціях, — це, по-перше, своєрідний підсумок усього педагогічного процесу, а, по-друге, — внесок кожного учасника у загальну справу. Дорослі й діти є рівноправними партнерами. При цьому вихователі краще розуміють особливості характерів дітей, їх темпераменти та інтереси. Створюється мікроклімат, в основі якого — повага до особистості маленької людини, турбота про неї, довірчі взаємини між дорослими і дітьми. Усе це дозволяє змінити традиційний режим дошкільного закладу з властивою йому регламентованою ізоляцією дітей різного віку, обмеженим спілкуванням.

Прийоми взаємодії дітей і дорослих у педагогічному процесі:

- вихователь працює з усією групою фронтально;

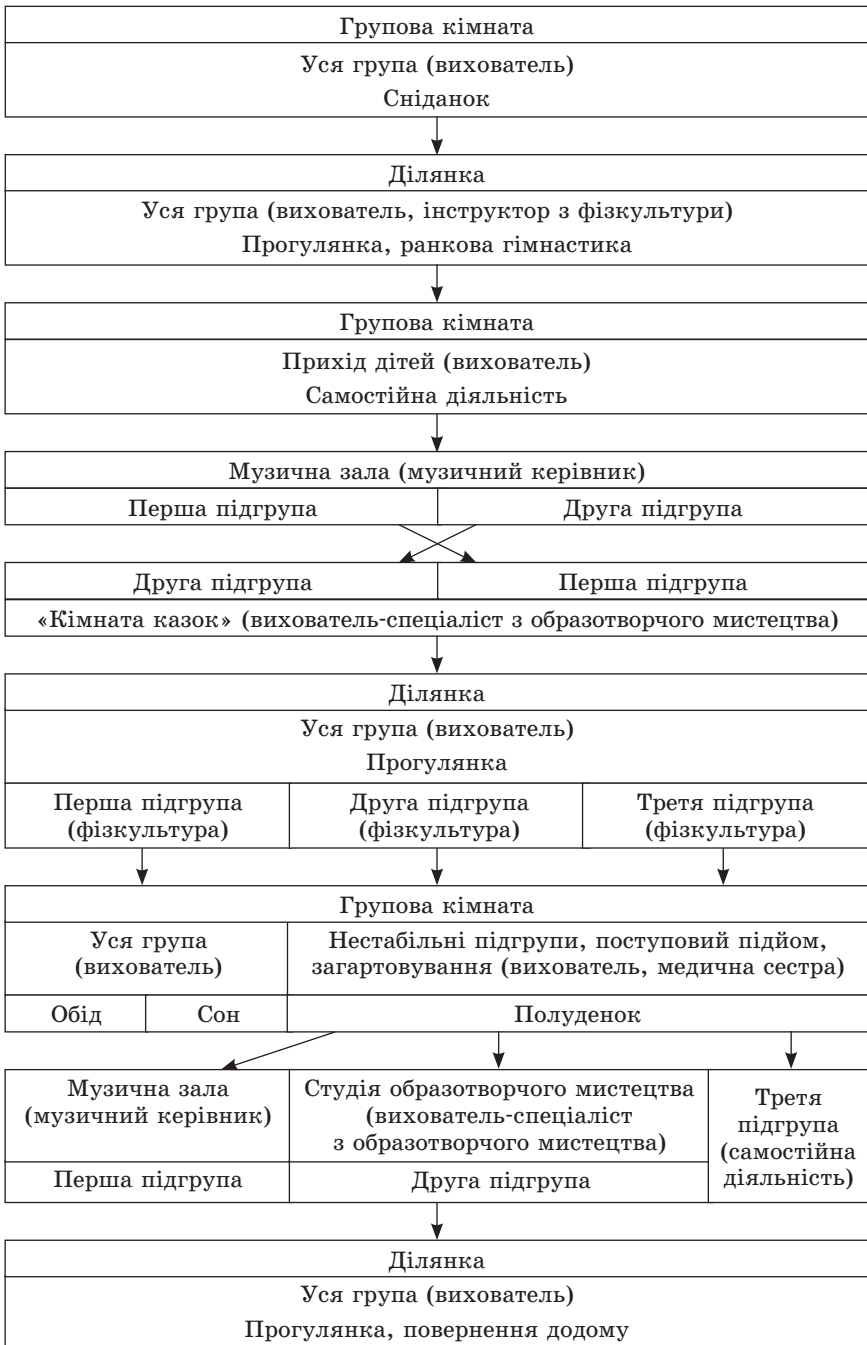
- двоє вихователів взаємодіють одночасно з двома підгрупами дітей;
- вихователь і фахівець (музичний керівник, інструктор з фізкультури, логопед, психолог, методист, учителі іноземної мови та образотворчої діяльності) здійснюють контакт одночасно з двома підгрупами дітей;
- двоє вихователів і фахівець працюють одночасно з двома і більше підгрупами дітей;
- вихователь і фахівці контактують одночасно з двома і більше підгрупами дітей;
- вихователь і декілька фахівців, які змінюють одне одного, взаємодіють із двома і більше підгрупами дітей.

Використовувати перелічені прийоми вихователь може відповідно до змісту тієї чи іншої сфери життєдіяльності дошкільників, складу підгруп на базі певного простору. Орієнтовну схему організації взаємодії дітей та дорослих у педагогічному процесі можна розробити на початку навчального року або на кожен квартал.

ВАРІАНТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ У СТАРШІЙ ГРУПІ

Підгрупи можуть формуватися по-різному залежно від змісту педагогічного процесу, медичних показників, психологічних особливостей, рівня розвитку та інтересів дітей (*Див. табл. на с. 19*).

Для складної та багатопланової організації взаємодії дітей і дорослих необхідні нові механізми координації діяльності працівників ДНЗ. У наведеній нижче таблиці запропоновані приклади організації взаємодії фахівців, що дозволяє повернути наявні кадрові резерви з метою збагачення педагогічного процесу на основі економічної ефективності використовуваних засобів. Це вдається завдяки введенню гнучкого графіка роботи, що передбачає певну кількість виробленого часу залежно від конкретної роботи. Так, наприклад, у групах молодшого дошкільного віку дитячого садка друга зміна починається раніше завдяки скороченню часу роботи в першу зміну. Це необхідно для того, щоб основні режимні моменти (підгрупові та індивідуальні заняття, поступовий вихід на прогулянку, прогулянка, повернення з неї, обід) відбувалися при взаємодії двох вихователів і помічника вихователя.

Завдяки цьому підгрупові заняття проводяться після сніданку (з однією підгрупою дітей займається вихователь, з другою — фахівець в особливому приміщенні) і перед обідом (коли двоє вихователів і медична сестра проводять заняття з фізкультури в трьох підгрупах; або — з першою підгрупою дітей займається вихователь першої зміни, а вихователь другої зміни виводить дітей другої підгрупи на прогулянку, повертаючись із ними раніше і проводячи заняття перед обідом).

Гнучкий графік роботи складається окремо для кожної вікової групи і кожного фахівця.

Організація взаємодії спеціалістів (орієнтовний розподіл обов'язків вихователів та помічника вихователя в молодшій групі у першій половині дня)

Режимні моменти	Вихователь першої зміни	Помічник вихователя	Вихователь другої зміни (або фахівець)
Заняття з підгрупою дітей	Проводить заняття з першою підгрупою дітей	Збирає другу підгрупу дітей на прогулянку	
Прогулянка	Виводить другу підгрупу дітей на прогулянку і гуляє з усіма дітьми	Збирає і виводить на прогулянку першу підгрупу дітей	Приходить на роботу і бере участь у проведенні прогулянки разом із першим вихователем
Заняття з підгрупою дітей	Продовжує гуляти з дітьми першої підгрупи	Допомагає роздягати дітей другої підгрупи, отримує з харчоблоку обід	Повертається з прогулянки з дітьми другої підгрупи і проводить із ними заняття
Підготовка до обіду	Повертається з прогулянки з дітьми першої підгрупи, організує гігієнічні процедури	Допомагає роздягати дітей першої підгрупи, роздає їжу	Організовує з дітьми другої підгрупи ігри, гігієнічні процедури

Запропонована схема організації обіду дозволяє першими сажати за обідній стіл дітей із ослабленим здоров'ям, щоб потім їх першими укладати спати, використовуючи перед сном елементи психогімнастики, казкотерапії тощо.

Така організація праці допомагає ефективніше та якісно здійснювати навчально-виховну роботу з дітьми на основі індивідуального, диференційованого підходу до кожної дитини.

Організаційно-управлінські основи індивідуального підходу до дитини в ДНЗ:

- поєднання стратегічного планування реалізації освітньої програми і тактичних прийомів гнучкого відбирання змісту, форм, засобів і методів у кожній конкретній ситуації взаємодії педагога з дитиною;
- домінування форм взаємодії педагога з дітьми за підгрупами;
- формування складу підгруп залежно від змісту педагогічного процесу, показників здоров'я, психофізіологічних особливостей темпераменту, загального рівня і темпів розвитку дітей, здібностей та інтересів;
- наявність діагностичних, організаційних і дидактичних процедур, що дозволяють здійснювати м'які форми диференціація, що припускає перманентне перегрупування дітей на основі відстеження динаміки їхнього розвитку;
- створення співтовариства всіх учасників педагогічного процесу, що забезпечує підтримання індивідуальних інтересів і схильностей дітей;
- використання нових механізмів координації діяльності працівників ДНЗ на основі різноманітних прийомів взаємодії з дітьми, гнучкого графіка роботи працівників у тісному взаємозв'язку з визначенням їх функціональних обов'язків.

ОРІЄНТОВНІ КОНСПЕКТИ ЗАНЯТЬ, ІГОР, РОЗВАГ

Заняття, ігри, розваги можуть проводити вихователь групи, вихователь з образотворчого мистецтва, музичний керівник та інші фахівці з дітьми різних вікових груп, об'єднуючи дітей за підгрупами.

Молодша група

Вихователь групи розпочинає заняття в груповій кімнаті з усією групою дітей, а потім до роботи долучається вихователь з образотворчого мистецтва, одна підгрупа дітей займається в студії образотворчого мистецтва.

ТЕМА. ПОДОРОЖ ЕКОЛОГІЧНОЮ КАЗКОЮ

Мета: учити дітей розрізняти штучні та живі квіти; формувати знання про те, що для життя рослин і їх росту необхідні водночас світло, вода, тепло і ґрунт; згадати лісових мешканців та рослини лісу; закріплювати правила поведінки у лісі за допомогою екологічних знаків; довести, що сонце дає нам тепло і світло; розвивати мислення, уміння, самостійно робити висновки; виховувати любов до природи і бережливе ставлення до всього живого, бажання допомагати іншим, співчувати.

Матеріал: «Екологічні знаки»; ігри: «Виклади квітку», «Екологічний ланцюжок»; іграшки: зайчик, білочка, м'ячик, віночок; малюнок сонечка; шишки; бутафорські дерева; хатинка; таз із водою; настільна лампа; шапочки тварин; фіалка (жива квітка); тканина блакитного та коричневого кольорів; скатертинка; рушничок; килимок; намисто; серветки.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Вихователь

Як багато тут вас, друзі,
 Ніби квіточок у лузі,—
 І чорнявих, карооких,
 І білявих, синьооких,
 І кмітливих, розумненьких,
 І товстеньких і худеньких,
 І жвавеньких, чарівненьких!
 Радо всіх я вас вітаю,
 Здоров'я і добра бажаю.
 Давайте, малята, привітаємось із гостями!

Оздоровча хвилинка «Я вітаю друзів»

Я вітаю сонечко: «Здрастуй, золоте!»
 Я вітаю квіточку — хай вона росте.
 Я вітаю дощик — лийся, мов з відра.
 Я вітаю друзів — бажаю всім добра.

Я знаю, дітки, що ви дуже любите казочки. Так чи ні? А чи хотіли б ви помандрувати чарівною Країною казок?

Сьогодні казка до нас завітала,
 Щоб грати й гуляти разом.
 Та десь у садочку вона заблукала,
 Давайте її погукаєм гуртом.

Діти гукають казочку. Звучить музика.

Здається, до нас хтось поспішає! А ну спробуйте відгадати, хто це?

Я, маленький ваш дружок,
В мене сірий козушок,
Кущий хвостик, довгі вуса,
Я усіх, усіх боюся! (*Зайчик*)

Вихователь виставляє іграшкового зайчика.

Малята, погляньте, мабуть, сьогодні казочка буде про зайчика, ось тому він і з'явився. Як би ви його назвали?

Д і т и. Сірячок.

В и х о в а т е л ь. Але зайчик Сірячок чомусь дуже сумний. Який у нього настрій? Із ним сталася ось така незвичайна пригода.

Настав березень, а за ним — жіноче свято. Усі звірята в лісі готувались до нього: вишивали скатертини, серветки й рушники, плели килимки з листочків, нанизували намисто. Тільки Сірячок не знав, чим утішити свою маму. Похнюплений, він навмання брів лісом. Давайте й ми підемо разом із ним...

Одну підгрупу дітей запрошує із собою вихователь з образотворчого мистецтва (заняття проводиться за конспектом «Проліски для зайчика», наведеним нижче), а інша підгрупа йде з вихователем до «Зимового саду» і продовжує заняття.

Перша підгрупа

Д і т и

В наших залі, подивіться,
Ліс казковий появився.
Ми в нім будем мандрувати,
В нашу казку поспішати.

В и х о в а т е л ь. Давайте пригадаємо, як слід поводитися у лісі, а допоможуть нам у цьому ось ці знаки.

Проводиться екологічна гра «Екологічні знаки».

Іде Сірячок, аж бачить, навколо ялинки багато шишок.

«Ось, як гарно!» — зрадів зайчик. А потім подумав, що це, мабуть, не дуже гарний подарунок і пішов далі. У лісі так весело співали пташки, світило сонечко, дзюрчали струмочки. В одному зі струмочків Сірячок побачив м'ячик.

«Я подарую цей м'ячик мамі! — вигукнув зайчик.— Але ж мама вже доросла, і м'ячик їй не потрібен...»

Дітки, цей м'ячик, напевно хтось загубив, давайте ми його дістанемо зі струмочка. Допоможуть мені Ліда, Настя, Женья.

— Який він? (*М'ячик мокрий, адже з нього капав водичка.*)

Вихователь дає всім дітям торкнутися його.

— А як його можна висушити? (*Відповіді дітей.*)

— Давайте покладемо його на сонечко. Як ви гадаєте, м'ячик висохне?

Вихователь кладе м'ячик під лампу.

— Ой, дітки, погляньте скільки пелюсточок під деревом! Давайте з них викладемо квіточки і зробимо гарний букет, а Сірячок подарує його своїй мамі.

З-за ширми з'являється Білочка.

Б і л о ч к а. Це мої кіточки, я хотіла сплести з них для віночок своєї мами, але подув вітерець, вони всі розлетілися.

В и х о в а т е л ь. Не хвилюйся, Білочко, ми тобі допоможемо!

Проводиться дидактична гра «Склади квітку».

В и х о в а т е л ь. Які квіточки ви виклали? (*Мак, волошка, ромашка*) А тепер сплетемо віночок.

Д і т и (*разом*)

По галявинці гуляєм,
Гарні квіточки збираєм,
Гарні квіточки збираєм,
У віночок заплітаєм.

Вихователь показує дітям віночок.

Подивіться, який ми сплели гарний віночок! А де ж тут мак, ромашка, волошка?

Діти показують.

Понюхайте! Пахнуть вони чи ні? Торкніться листочків, які вони? З чого вони? Можуть такі квіточки рости? Чому?

— Так, це штучні квіти, вони не мають запаху, не ростуть, завжди залишаються такими, якими їх зробили.

Ось, Білочко, тримай свій віночок!

Діти віддають вінок. Білочка дякує, іде геть. Звучить весела музика.

Хто це сюди поспішає? Та це ж звірята — друзі Сірячка. Ось вони зібралися на галявині!

Вихователь пропонує дітям надягти шапочки звірят.

Фізкультхвилинка «Звірята»

На галявинці у лісі
Зібралися всі звірята.
Руки-лапки розвели,
Догори їх підняли.

Кулачками покрутили,
Разом руки опустили.
Опустились на коліна —
Хай рівненькі будуть спини.
Головою покрутили,
Вправо-вліво подивились,
Піднялися, рівно встали,
Крокувати в колі стали.

Давайте познайомимося зі звірятами.

Мовленнєва гра «Познайомимося»

В и х о в а т е л ь. Які пташки живуть у лісі?

— Що росте у лісі?

— Що їдять зайчик, білочка, їжачок?

— Де мешкають? Які назви мають їхні будиночки?

Пограв Сірячок зі звірятками, але потрібно йти далі.

Діти знімають шапочки і сідають на стільчики.

Аж бачить Сірячок, а під кущиком із землі виглядає гарна фіолетова квіточка.

— Ти хто? — нахилився над нею зайчик.

— Фіалка, — відповіла квіточка. — А хіба тобі ніколи не доводилося зустрічати мене?

— Ні, я ще маленький, — зніяковів Сірячок. — Ця весна перша в моєму житті.

— Он як! — усміхнулася фіалка і пильно глянула на зайчика. — А чому ти такий засмучений?

— Завтра мамине свято, а подарунка для неї в мене немає.

Фіалка на мить замислилась, а тоді каже:

— Хочеш візьми і подаруй мамі мене.

— Отже, я повинен тебе зірвали? — розгубився Сірячок. — І ти вже ніколи-ніколи не ростимеш?

— А чому зайчик вирішив, якщо він зірве квіточку, то вона вже ніколи не виросте? Понюхайте її, пахне вона чи ні? Торкніться її листочків, які вони? Що потрібно квіточці, щоб вона росла?

Проводиться гра «Екологічний ланцюжок».

Фіалка зітхнула і сказала:

— Якщо ти мене не зірвеш, то ти не матимеш подарунка для мами.

І тут зайчик вигукнув:

— Стривай! Я знаю, як подарувати тебе мамі!

У день свята Сірячок привів маму до фіалки і врочисто сказав:

— Люба матусю, дарую тобі цю квіточку. Нехай вона тут росте і радує тебе та всіх мешканців лісу.

Зайчиха не промовила ані слова, тільки усміхнулася фіалці, ніжно погладила Сірячка за вушком.

— Як ви гадаєте, дітки, чи гарно вчинив Сірячок? А ми з вами добре поводитися у лісі? Нам уже час повертатися додому!

Дивіться, м'ячик досі лежить на сонечку. Який він став? Хто його висушив?

— А якщо сонечко висушило м'ячик, то що воно нам дає? *(Тепло, світло)*

Давайте заберемо м'ячик із собою до дитячого садка, гратимемо ним у групі та згадуватимемо подорож із зайчиком Сірячком.

Діти під музику повертаються до групи.

Друга підгрупа

Тема. Проліски для зайчика

Мета: продовжувати вчити дітей використовувати під час малювання нестандартні прийоми (за допомогою пальчиків); закріплювати навички малювання пензликом тоненьких ліній кінчиком (стебельце) та листочків прийомом прикладання пензлика; розвивати дрібну моторику пальців; виховувати охайність у роботі, бережливе ставлення до живої природи.

Матеріал: гуашеві фарби, пензлики, серветки, іграшка зайчик.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Вихователь звертає увагу дітей на Зайчика.

В и х о в а т е л ь (*звертаючись до нього*). Зайчику, що ти шукаєш під деревом? Можливо, морквинку загубив?

З а й ч и к. Ні, наближається свято мами, а я хотів своїй матусі подарувати проліски. От і шукаю їх під снігом. Може, допоможете мені їх знайти?

В и х о в а т е л ь. Зайчику, ми не шукатимемо в снігу квіти, їм ще не час з'являтися на галявині. Ми разом із дітьми пропонуємо тобі привітати маму іншими квітами — намальованими. А малюватимемо ми їх не звичайно, а за допомогою пальчиків і пензликів.

Вихователь показує прийоми малювання пензликом та пальчиками, звертаючи увагу на техніку роботи з пензликом під час зображення квітки (індивідуальна робота окремо з кожною дитиною щодо закріплення прийомів прикладання пензлика).

Самостійна робота дітей.

Підсумок

Діти дарують свої квіти Зайчикові. А він дякує дітям та хвалить їх за допомогу і виконану роботу.

Середня група

Заняття проводиться з трьома підгрупами, де беруть участь вихователь групи, вихователь з образотворчого мистецтва та психолог.

ТЕМА. ФОТОРЕПОРТЕРИ

Мета: поглиблювати знання дітей про живу і неживу природу; з'ясувати її роль у екосистемі; учити робити висновки через дослідницьку діяльність; формувати у дітей знання про властивості піску; визначати характерні ознаки піску (мокрый — липиться, сухий — розсипається); уточнити знання дітей про Місяць, про те, що він змінює форму (повний Місяць, півмісяць, краєць); закріплювати знання про зірки — розжарені газові кулі, що утворюють сузір'я, а також їх назви; розвивати логічне мислення, пам'ять, пізнавальний інтерес до природи; виховувати дбайливе ставлення до природи, розуміння того, що людина і природа взаємопов'язані; формувати у дітей екологізберігальну поведінку у поєднанні з художнім словом, народною мудрістю.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Вихователь. Діти, сьогодні ми з вами займатимемося дуже корисною справою — візьмемо участь у випуску екологічного журналу «Світ навколо нас». Нам необхідно зібрати матеріал про живу і неживу природу. І для цього ми вирушимо подорожувати у різні куточки світу, тобто станемо справжніми фоторепортерами і фотографуватимемо все цікаве для нашої газети.

Тримайте фотоапарати! Зараз зі мною в кімнату «Природа космосу» вирушать фоторепортери із зеленими фотоапаратами, а з жовтими — фоторепортери вирушають із психологом до «Зимового саду».

Діти, які мають фотоапарати синього кольору, доки чекатимуть на свою подорож, разом із вихователем з образотворчого мистецтва виготовлять із різного матеріалу ті речі живої та неживої природи, які хотіли б побачити у своїй подорожі.

Перша підгрупа

Психолог приводить дітей до «Зимового саду».

Психолог. Діти, ми з вами опинилися у справжнісіньких джунглях! Давайте вдихнемо повітря. Яке воно? (*Чисте*) Як ви гадаєте, чому? (*Дерева і квіти очищують повітря.*) Кожна рослинка, кожне деревце має в собі чудодійну силу. Але сьогодні весь куточок наче завмер, усе стоїть дуже сумне. Тут, мабуть, давно не було дощику, тому все сохне. Давайте покличемо дощик, нехай він наповнить водичкою земельку.

Закличка

Иди, іди, дощику,
Зварю тобі борщику,
Тобі — каша, мені — борщ,
Щоб густіший подав дощ.

Звучить аудіозапис звуків дощу.

Ось і повеселішали квіти і дерева! Гляньте, яка гарна квіточка розцвіла. А що потрібно для росту квітів та дерев?

Проводиться дидактична гра «Ланцюжок».

Психолог. Нехай вчасно йдуть дощі, світить сонечко. До якої природи належать дерева, квіти? (*До живої*) Які ви знаєте прислів'я про природу?

Діти:

- Ліс не школа, але всіх навчає.
- Мало лісу посади, багато лісу не губи.
- Ластівка день починає, а соловей кінчає.
- Багато снігу, багато хліба.

Діти, я чую якийсь голос! Мені здається, що він лине з чарівного озерця, що тут є. Давайте підійдемо до нього! Хто ж нас кликав? Так, це черепашка. Її звуть Мері. І вона нас запрошує подорожувати морським дном.

Звучить аудіозапис шуму моря.

Психолог виставляє 2 тази з водою.

Ось ми з вами опинилися у підводному царстві. Як красиво, і тут теж є життя, як у нас на суші! Підводні мешканці і не

уявляють свого життя без води. А хто тут живе у воді? (*Риби, дельфіни, краби, восьминоги, крокодили, медузи, кити, жаби та ін.*)

На землі є багато рослин. У воді теж є рослини, але вони називаються водоростями. Давайте торкнемося їх. Якими вони є на дотик? (*Колючими, гладенькими, м'якими*) Вони теж очищують воду. Риби ховаються у водоростях, щоб їх не помітили акули. Коли народжуються маленькі рибки, то вони перебувають у водоростях, поки не підروуть.

Давайте сховаємо рибок у водорості! Вони стали непомітними.

На морському дні є багато камінців. Знайдіть гладенькі, шершаві, маленькі й великі. На морському дні є мушлі. Вони теж захищають різних рибок, равликів. Ось послухайте, що розповіла одна морська Зірочка.

Казка про Зірочку і Восьминога

Одна маленька Зірочка гуляла на дні та знайшла велику гарну мушлю. Вона їй дуже сподобалася і рибка в ній оселилася.

— Хай ця мушля стане моєю домівкою. Це буде гарний будинок, мені буде не страшно в ньому жити.

Одного разу мушлю побачив Восьминіг. Йому стало завидки, що у Зірочки такий будинок, і він вирішив вигнати її. Одного разу, коли Зірочки не було вдома, він заліз у мушлю. Повернулася Зірочка, а в її красивій, затишній мушлі сидить Восьминіг.

— Геть звідси!— наказує Восьминіг.— Це тепер мій будинок. Плаче Зірочка, а неподалік повзе Краб.

— Чому ти плачеш, Зірочко?

— Знайшла я собі красиву і затишну мушлю, оселилась у ній, а Восьминіг мене вигнав.

— Не плач, ходімо, я тобі допоможу!

Пішли вони до мушлі, а Восьминіг саме відпочиває в ній.

Говорить Краб грізним голосом:

— Йди геть із чужої домівки! Не добре кривдити слабких!

Злякався Восьминіг і поплив собі геть. А Зірочка подякувала Крабу і почала далі жити в своїй мушлі.

Діти, давайте зробимо знімок морського дна для нашого журналу. Нам час повертатися на сушу, подякуємо черепашці Мері за казкову подорож.

Ми опинилися на березі моря. Хвиля винесла нас на піщаний берег. Давайте покладемо долоньки на пісок. Який він? (*Мокрий*)

Мокрий пісок відрізняється від сухого кольором. Він є темнішим і не розсипається як сухий пісок, тому з нього можна ліпити. Що можна зліпити з мокрого піску? (*Відповіді дітей.*)

Діти ліплять.

— А зараз давайте по-черзі кожним пальчиком зробимо дірочки в піску. Це будуть нірки для кого? (*Мишки, черепашки, рака*)

— З'явилося сонечко, і пісок висох. Візьміть його в долоньки, стисніть кулачки. Яким він є на дотик? (*Трішки колючим, шершавим*)

— Він легко просипається крізь пальці. Розтисніть кулачки! Це справжній дощик із піску. Наберіть у долоньку пісок, а тепер висипте його. Дощик пройшов, розрівняємо пісочок долоньками. Давайте зануримо ручки глибоко в пісок. Що ви там знайшли? Так, це мушлі. Давайте викладемо з них якийсь візерунок.

Діти викладають візерунок.

Давайте сфотографуємо цей берег для нашого журналу. А нам час вирушати в групу.

Діти першої підгрупи повертаються в групу, де з ними продовжує заняття вихователь з образотворчого мистецтва.

Друга підгрупа

Вихователь із другою підгрупою дітей проводить міні-заняття в кабінеті «Природа космосу».

В и х о в а т е л ь. Діти, поки ми з вами подорожували, настав вечір. А де ж поділося сонце?

Пальчикова гімнастика «Частини доби»

Вранці сонце прокидається,
Щоб удень ясніш світить.
Ввечері воно ховається,
Щоб вночі нас не будить.

Давайте подивимось на вечірнє небо. Таємниче сяйво зірок завжди приваблює людей. У безхмарний тихий вечір усе небо у зорях. Вони здаються маленькими краплинками, що сяють, тому що знаходяться на великій відстані від Землі. Насправді ж, зірки — це великі розжарені газові кулі, схожі на Сонце. Вони різнокольорові, хоч нам здаються сріблястими. Найгарячіші зірки блакитного кольору, решта — холодні. Вони різняться також за розміром. Є зірки-гіганти і зірки-карлики.

Усі зірки космосу утворюють величезні скупчення — сузір'я. Люди здавна давали їм ім'я. Які ви знаєте сузір'я? (*Велика Ведмедиця, Мала Ведмедиця, Чумацький шлях*)

— Нарешті виходить господар вечірнього неба — Місяць. Місяць — це супутник Землі. Він освітлюється Сонцем. Із Землі він здається дуже маленьким, але насправді це не так. Якщо уявити Землю кавуном, то Місяць буде нібито яблуко поряд із ним. Місяць знаходиться дуже далеко від Землі. Космічний корабель долає відстань від Землі до Місяця за 3 дні й 3 ночі. Туристові слід іти цілих 35 років, а машині їхати цілий рік.

Місяць не світить як Сонце. Це тільки здається, що він сяє. У різні дні Місяць виглядає по-різному. А чому так, послухайте казку.

Казка про Сонце і Місяць

Жили на небі двоє братів — Сонце та Місяць. Вони весь час сперечалися, хто з них головний. І вдень, і вночі гуляли обоє по небу. Зовсім заплуталися люди та звірі, адже не знали, що їм коли робити. І от зібралися лісові звірята в гості до братів.

— Сонце, Місяцю, благаємо вас — помиріться, будь ласка! Вирішіть, хто буде господарюватиме на небі вдень, а хто — вночі.

Стало братам шкода звірят. Помирилися вони і вирішили, що Сонце світитиме вдень, а Місяць господарюватиме вночі. Але Місяць щоночі змінюватиме своє вбрання, щоб звірятам та людям було цікавіше за ним спостерігати.

Так і сталося. Але вони забули вирішити, хто на небі буде головним уранці та ввечері. Тому інколи буває так, що зранку або ввечері можна побачити на небосхилі обох братів, але вони більше не сперечаються і вчасно звільняють місце один одному.

Щотижня Місяць змінює своє вбрання: то він вузький, наче серпик або окраєць, то він подібний до півкола, а то він схожий коло. Ці форми називаються фазами.

Діти розглядають фази Місяця.

Це відбувається тому, що Сонце по-різному освітлює частини Місяця. Давайте розфарбуємо Місяць у різній фазі.

Діти розфарбовують.

Проводиться дидактична гра «Який Місяць».

Люди здавна визначали погоду за Місяцем та зорями.

- Якщо Місяць блідий, то чекай поганої погоди.
- Якщо з'явиться туманне коло навколо Місяця, то буде заметіль.
- Зоряне небо взимку — до морозів.

— А ви які знаєте народні прикмети?

Діти:

— Якщо зорі в тумані — буде дощ.

— Зірки падають — на вітер.

— Якщо місяць білий — чекай холодів, а якщо червоний — вітру.

Діти, нам уже час повертатися додому. Для того щоб ми не заблукали, сфотографуймо вечірнє небо, нехай нам зорі осяють путь.

Діти із зірочок викладають сузір'я Чумацький шлях, повертаються в групу.

Третя підгрупа

Діти третьої підгрупи з вихователем з образотворчого мистецтва в груповій кімнаті, використовуючи природний матеріал, виготовляють різноманітні поробки (наприклад: доріжку з камінців, візерунки з гілочок та листочків, парасольки з горіхових шкарлупок тощо).

Після того, як усі підгрупи дітей збираються знову в групі разом, діти діляться своїми враженнями та відображають їх у малюнках у куточках самостійної художньої діяльності.

Старша група

Заняття проводить вихователь з усіма дітьми, а для виконання дітьми трудових доручень на 5–10 хвилин залучається помічник вихователя.

ТЕМА. ПОДОРОЖ ДО МАТІНКИ ПРИРОДИ

Мета: продовжувати формувати у дітей знання про живу та неживу природу; учити відповідати на запитання; розвивати виразність мовлення, логічне мислення, творчу уяву; виховувати любов до природи, бажання берегти живу природу.

Матеріал: малюнки дітей, цифри, емблеми, екологічні знаки.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Вихователь прикріплює кожній дитині емблему із зображенням лісу або річки.

Л и с т о н о ш а. Добрий день, діти! Тут на вашу адресу надійшов лист. Прийміть його, будь ласка! Поставте підпис, що ви отримали. На все добре!

В и х о в а т е л ь. Діти, вам цікаво від кого надійшов лист?

Д і т и. Так!

Вихователь. Давайте почитаємо його!

«Шановні друзі!

Я за вами вже давно спостерігаю і хочу з вами познайомитись. Запрошую вас до себе на гостину, де на вас чекають сюрпризи від мене. А потрапить до мене вам допоможе чарівний клубочок.

Матінка Природа»

Вихователь. Діти, ви зрозуміли, хто надіслав нам цього листа?

Діти. Так, це Матінка Природа.

Вихователь. Вона давно за нами спостерігає... Малята, перш ніж вирушимо в подорож, давайте повторимо правила поведінки під час подорожі.

Діти:

— Необхідно триматися за руки.

— Не відходити далеко одне від одного, щоб на загубитися.

— Під час переходу через дорогу, якщо немає світлофору, перш ніж перейти дорогу, слід подивитися ліворуч, потім праворуч — тільки потім іти.

— Якщо є світлофор, необхідно переходити тільки на зелене світло.

Вихователь. Добре, а як ми потрапимо до Матінки Природи? Де ж той чарівний клубочок, що покаже нам дорогу. А ось і він! (*Клубочок лежить за дверима.*) Малята, давайте помандруємо за клубочком у чарівну подорож!

Діти виходять із групи, ідуть до музичної зали, але дорогою чують плач.

Діти, прислухайтесь! Ніби хтось плаче. Я зараз подивлюсь.

Вихователь піднімає на руки іграшкового зайчика, який сидить у куточку та поливальницю.

— Малята, хто це?

Діти. Зайчик Сірий хвостик.

Вихователь. Так, це наш зайчик, якого ми з вами виготовили і відпустили до лісу. Давайте запитасмо, чому він плаче.

Примітка. Замість Зайчика говорить помічник вихователя.

Зайчик. Як же мені не плакати! Я розглядав на галявині у лісі малюнки, які ви мені надіслали, але подув сильний вітер, усі малюнки розлетілись навсідіч, і я не можу їх знайти. А ще після вітру пересохли всі струмочки в лісі!

Вихователь. Що ж робити, як допомогти Зайчикові? (*Відповіді дітей.*)

— Давайте візьмемо Зайчика з собою, але кого ж ми вирядимо на допомогу рослинам? Чарівна поливальниця нам покаже стежку. А по цій стежці підуть діти, які тримають емблеми із зображенням річки.

Перша підгрупа дітей іде до Зимового саду з помічником вихователя, вони поливають квіти та наповнюють «озерце» (штучний басейн) водою, а потім повертаються до дітей, які знаходяться у музичній залі.

Друга підгрупа дітей заходить до «лісу» — музичної зали. Звучить аудіозапис звуків лісу і співу пташок.

Матінка Природа (*говорить помічник вихователя*).
Добрий день, любі друзі! Я рада, що ви відгукнулися на моє запитання. А чи знаєте ви правила поведіння в природі?

Діти розповідають правила поведіння в природі.

Проводиться дидактична гра «Екологічні знаки».

Вихователь. Ми навіть віршик знаємо про поведіння в лісі.

1 - а д и т и н а

Метелика ловити ми не хочемо,
Він — квітка неба, хай живе собі.
Хай крильцями барвистими тріпоче,
Щоб радісно було мені й тобі.

2 - а д и т и н а

І не стеблинку, гілку чи травинку
Ми не образим — це страшений гріх,
Бо в кожній з них живе тремка живинка,
Що світиться довірою для всіх.

Вихователь. Матінко Природа, ми прийшли до тебе не тільки на гостину, але й з проханням про допомогу. Зайчик загубив малюнки і не може їх знайти.

Матінка Природа. Так, я знаю! Це злий Вітер забрав у Зайчика малюнки, і самі ви можете йому допомогти. Вітер віддасть вам малюнки, якщо ви виконаєте його завдання.

Вихователь. Так, ми згодні! Малята, погляньте, що це за конвертик висить на дверях? Та це ж лист від Вітру! Діти, давайте присядемо на стільчики і прочитаємо, яке завдання приготував нам Вітер.

Завдання 1

Складання розповідей про Зайчика.

Діти складають речення за малюнком.

В и х о в а т е л ь. Ми виконали завдання, давайте пошукаємо малюнки під деревом. Ось один малюнок, а ще тут є вказівка, де зазначено, де знаходиться інший малюнок.

Слухайте уважно! Вам необхідно пройти 3 кроки вперед, повернути праворуч і біля озера знайти малюнок.

У цей час діти першої підгрупи заносять «озерце» (штучний ба-сейн).

Для того щоб знайти біля озера малюнок, вам необхідно пригадати вірші та загадки про воду.

Діти читають вірші та загадують загадки.

Завдання 2

Дидактична гра «Живе й не живе».

Діти утворюють коло. Якщо вихователь називає об'єкти живої природи, то діти відповідно рухаються, якщо неживої — плещуть у долоні.

Прислів'я про природу

- Ліс — не школа, але всіх навчає.
- Мало лісу посади, багато лісу не губи.
- Ластівка день починає, а соловей кінчає.
- Багато снігу, багато хліба.

В и х о в а т е л ь. Де ж нам інші малюнки шукати?

М а т і н к а П р и р о д а. Відгадайте мою загадку — отримаєте підказку.

Восени не в'яне, а взимку не вмирає. (*Ялинка*)

В и х о в а т е л ь. Діти, давайте справді заглянемо під ялинку! А ось і ще один малюнок і завдання!

Завдання 3

Дидактична гра «Склади числа»

М а т і н к а П р и р о д а. Я за вами весь час спостерігаю, ви дуже гарно виконали завдання, але чи вмієте ви грати?

Д і т и. Так!

В и х о в а т е л ь. Мерщій виходьте та утворюйте коло, обемо за допомогою лічильки зайчика і пограємо в народну гру «Городили зайчики».

Проводиться гра «Городили зайчики».

Під час гри Вітер підкидає малюнок.

Вихователь. А ось і останній малюнок. Малята, чи всі ми знайшли малюнки?

Діти. Так!

Вихователь. А зараз давайте розкажемо нашому Зайчикові Сірому хвостику, про що ми йому малювали в своїх малюнках.

Діти. Про життя в дитячому садку.

Вихователь. Давайте розкажемо за малюнками про наш дитячий садок. Зайчику сподобалась ваша розповідь, але він чомусь засумував. Малята, я пропоную на згадку про нас подарувати Зайчику кольорові килимки, але спочатку нам їх потрібно намалювати. Але пензликів у нас у лісі немає, тому я пропоную вам штампика.

Діти малюють.

Швидко минає час і нам потрібно повертатись до дитячого садочка. А Зайчику залишимо наші нові малюнки. І надалі надсилатимемо йому листи і малюнки. Дякуємо тобі, Матінко Природа, за допомогу. До побачення!

ВИДИ РОБІТ, ЩО СПРЯМОВАНІ НА РОЗВИТОК СТАТЕВО-РОЛЬОВОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Заняття для хлопчиків

ТЕМА. БУДІВЕЛЬНИКИ

Мета: учити будувати фасади різних будівель за схемами, планувати майбутню споруду, розповідати про професії будівельників.

Обладнання: вантажівки; будівельні матеріали (кубики, конструктор); знаряддя праці будівельників із картону (молотки, щітки, валики, клини).

Попередня робота

1. Декілька прогулянок містом у супроводі вихователя.
2. Спостереження за спорудженням будинків.

3. Розглядання й аналіз ілюстрацій, а саме: з чого починається будівництво, які потрібні матеріали для цього, які працюють машини, якими інструментами користуються робітники.
4. Діти самостійно вирізують знаряддя праці із картону за шаблонами.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Кожний хлопчик має вантажну машину, навантажену будівельними матеріалами.

В и х о в а т е л ь. Діти, сьогодні я — начальник будівництва і хочу вам запропонувати спорудити будинок. Кожен будинок спочатку проектується, необхідно намалювати схему будівлі. Це робить архітектор. Давайте розглянемо схему. Знайдемо фасад будівлі — передню частину. З якого матеріалу споруджена будинок?

Хлопчики розповідають, із чого споруджений будинок.

Спочатку ми з вами привеземо будівельний матеріал.

Діти підвозять конструктор до того місця, де споруджуватимуть будинок.

А зараз ми повинні об'єднатися в бригади, адже так працюють усі будівельники.

Діти створюють «бригади». За допомогою лічилки або за бажанням дітей обирається «бригадир».

Від бригадира залежить якість споруди. Першими починають свою роботу каменярі, вони закладають фундамент будівлі. Чим кращим буде фундамент, тим міцнішим — будинок.

Переходячи від «бригади» до «бригади», вихователь допомагає дітям, удосконалює конструкцію споруди, розглядає схеми, підказує раціональні способи побудови споруди.

Потім «будівельники» «зводять стіни», «криють дах». Роботу продовжують «мулярі» і «теслярі».

Хлопчики беруть знаряддя праці з картону: молотки, щітки, валики, вставляють вікна, двері, фарбують та білять їх.

Після того, як діти завершили «спорудження будинку», «начальник будівництва» приймає «будинок», оцінює якість роботи. Найактивнішим «будівельникам» даються жетони.

Хлопчики розставляють дорожні знаки, макети дерев, чагарників, виготовлені з картону.

Сьогодні ми споруджували будинок. Мені дуже сподобалося, як ви цікаво грали, дружно допомагаючи один одному будувати.

Заняття для дівчаток

ТЕМА. РУЧНА ПРАЦЯ. АТЕЛЬЄ

Мета: учити користуватися голкою, сполучаючи дві деталі швом «голка вперед», добирати нитки за кольором; розповідати про професії людей, які працюють в ательє; розвивати в дітей любов до рукоділля.

Попередня робота

1. Екскурсія в ательє.
2. Спостереження за роботою приймальниць, кравчих, закрійників, шваль.
3. Розглядання одягу на різних стадіях шиття.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Дівчатка сидять за столами, що стоять по колу. На столах стоять дитячі швейні машини, лежать різні види матеріалів: голки, нитки, лекала для викрійок, ножиці, крейда і сантиметр.

В и х о в а т е л ь. Уявіть собі, що ми працюємо в ательє. Але для цього ми повинні обрати:

- приймальницю, яка зустрічатиме клієнта й оформлятиме замовлення;
- кравчиню, яка зніматиме мірки, добиратиме модель і тканину для виробу;
- закрійницю, яка кроїтиме матеріал за допомогою лекал;
- швачку, яка наживлятиме і зшиватиме деталі одягу.

За бажанням дівчатка обирають собі ролі. «Майстром» стає вихователь.

М а й с т е р. Дівчатка, до нас прийшла замовниця — лялька Оленка. Вона хоче зшити собі святкову сукню.

«Приймальниця» зустрічає Оленку, оформлює замовлення. Запрошує «кравчиню», яка пропонує фасон, тканини, що личитимуть до цього фасону. Дівчатка називають види тканин: «Шерсть, бавовна, льон, шовк».

«Кравчиня» знімає мірки з ляльки. Для того щоб розкroїти сукню, вона знаходить потрібну викрійку і віддає її «закрійницям», пояснюючи, яку сукню необхідно зшити.

Дівчатка-«закрійниці» розкладають викрійки, обводять їх крейдою і вирізують. Потім віддають «швачкам», які зшивають деталі швом «голкою вперед».

«Майстер» стежить за якістю роботи дівчаток, дивиться, чи правильно вони наживляють деталі.

Лялька Оленка приходить на примірку. «Кравчиня» приміряє сукню відповідно до фігури, віддає в «швейний цех», де дівчатка дошивають сукню на машинках. Лялька Оленка міряє нову сукню, дякує «швейній бригаді» за сукню. «Приймальниця» запаковує сукню і віддає її Оленці.

«Майстер» дякує всім за хорошу роботу.

ТЕМА. З КИМ БИ Я ХОТІВ ДРУЖИТИ

Мета: формувати у дітей поняття про позитивні риси характеру і вчинки хлопчиків та дівчаток, уявлення про дружбу; виховувати жіночність у дівчаток і мужність — у хлопчиків.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Діти входять до зали, звучить пісня про дружбу. Стільці призначені тільки для дівчаток.

В и х о в а т е л ь. Діти, подивіться, як мало стільчиків. Як же нам бути, кому запропонувати сісти на них?

Хлопчики пропонують дівчаткам сісти, а самі приносять для себе стільчики.

Напевно, що у кожного з вас є хороший друг. Що означає «справжній» друг? (*Відповіді дітей.*)

Вихователь бере до рук ляльку хлопчика, пропонує розглянути її.

Гра «Назви імена хлопчиків»

Діти по черзі називають імена хлопчиків, передаючи ляльку одне одному.

В и х о в а т е л ь (*звертаючись до кожної дитини по черзі*). Яким повинен бути хлопчик, з яким хотілося б дружити?

В и х о в а т е л ь (*узагальнюючи відповіді дітей*). Хлопчик повинен бути розумним, сильним, спритним, сміливим, уміти постояти за себе і за дівчинку. Хлопчики не повинні кривдити дівчаток, а навпаки, захищати їх, допомагати їм та поступатися іграшками.

Вихователь звертає увагу на ляльку дівчинку, пропонує розглянути її.

Якою повинна бути дівчинка, з якою хотілося б дружити?

Діти по черзі відповідають на запитання, передаючи одне одному ляльку.

В и х о в а т е л ь (*узагальнюючи відповіді дітей*). Дівчинка повинна бути доброю, акуратною, терплячою. Хлопчики не хочуть дружити зі злою, ледачою, балакучою, неохайною дівчинкою.

Усі хочуть мати вірного друга. Але важливо пам'ятати, що ви самі повинні поводитись із другом так, як хотіли б, щоб він поведився з вами. Народна мудрість недаремно свідчить: «Скажи, хто твій друг, і я скажу хто ти». За вчинками ваших друзів роблять висновки про вас. Якщо ваш друг скоює негідні вчинки, допоможіть йому стати хорошим. Вірний друг розділить із вами і радість, і біду.

А зараз я пропоную започаткувати клуб і назвати його «Знавці».

Діти об'єднуються у дві команди по 5–6 осіб: команда дівчаток і команда хлопчиків. Решта — глядачі, які допомагають своїй команді у разі ускладнень. Ведучим гри є вихователь. За правильні відповіді команда отримує по одній частині картинки, що розрізана на 6 частин. Та команда, яка першою збере всю картинку, вважається переможцем.

Для дівчаток	Для хлопчиків
Чи можна заради подруги обманювати?	Чи можна заради друга образити людину?
Як пояснити значення прислів'я «Краще гірка правда, ніж солодка брехня»?	Що означає прислів'я «Старий друг краще нових двох»?
Кого з героїв казки «Умка» можна назвати справжніми друзями?	Кого з героїв казки «Буратіно» ви назвете справжніми друзями?
Ти пішов у похід. Через певний час сіли відпочивати, твій подрузі випала черга чистити картоплю. Твої дії	Твій друг стомився, а у тебе за плечима рюкзак із речами. Як ти допоможеш другові?
Твою подругу образили, вона плаче. Твої дії	Ти стомився в дорозі, тобі важко. Ти не один, з тобою йдуть друзі. Твої дії
Твоя подруга під час гри ненавмисно забруднила сукню твоєї ляльки. Твої дії	Твій друг під час гри ненавмисно порвав твою куртку. Твої дії

Вихователь. Ставтеся до людей із любов'ю, добротою, і у вас з'являться справжні друзі.

ТЕМА. Я РАДИЙ БУТИ ХЛОПЧИКОМ, Я РАДА БУТИ ДІВЧИНКОЮ

Мета: розвивати у дівчаток жіночність, у хлопчиків — мужність; виховувати повагу одне до одного.

ХІД ЗАНЯТТЯ

У музичній залі розставлені стільчики, їх на три стільчики менше, ніж дітей. Ведучий запитує, як можна вийти з ситуації, що склалася. Хлопчики пропонують дівчаткам сісти, а собі приносять інші стільчики. Ведучий оцінює вчинок хлопчиків.

В е д у ч и й. Чи добре бути хлопчиками? Чому? (*Відповіді дітей.*)

— Чи добре бути дівчатками? Чому? (*Відповіді дітей.*)

Ведучий пропонує дітям прочитати вірш «Хлопчики і дівчатка».

Х л о п ч и к

Із чого тільки зроблено хлоп'яток?
Із колючок, черепашок,
Із зелених жабеняток —
Ось із цього зроблено хлоп'яток!

Д і в ч и н к а

Із чого тільки зроблено дівчаток?
Із цукерок і тістечок,
Із ласощів всіляких —
Ось із цього зроблено дівчаток!

В е д у ч и й. Діти, як ви вважаєте, це правда, що дівчатка зроблені з цукерок, а хлопчики — із жаб? Чому? (*Відповіді дітей.*)

Музична гра «Придумай рух»

Хлопчикам і дівчаткам пропонується прослухати музичні фрагменти, під які вони повинні придумати характерні до музики рухи.

Музика для хлопчиків — завзята, ритмічна.

Музика для дівчаток — спокійна, ніжна, плавна.

Гра «Яке ім'я зайве?»

- Хто більше назве імен: дівчатка — жіночих; хлопчики — чоловічих.
- Серед декількох імен визначити зайве (наприклад: Ваня, Микита, Оксанка, Сергій; Світлана, Марійка, Дмитро, Юлія).

Гра «Яким повинен бути справжній хлопчик? Якою повинна бути справжня дівчинка?»

Вихователь пропонує дітям набори геометричних фігур, дає завдання придумати: хлопчикам — образ дівчинки; дівчаткам — образ хлопчика. Необхідно з фігур створити силуети і розповісти, якими повинні бути справжні хлопчики і дівчатка.

Наприкінці заняття діти дарують одне одному сувеніри, зроблені за-здалегідь власноруч.

ДИДАКТИЧНІ ІГРИ

ЗНАЙДИ ПРАВИЛЬНО

Мета: учити добирати картинки з урахуванням інтересів хлопчиків і дівчаток.

Обладнання: декілька нескладних сюжетних картинок.

Дівчинка	Хлопчик
Вишиває	Будує
Плаче	Копає
Шие	Пиляє
Варить	Ріже
Стрибає через скакалку	Носить важкі речі

ХІД ГРИ

На столі розкладені картинки, дітям необхідно визначити, що роблять дівчатка, а що — хлопчики.

НАША СІМ'Я

Мета: учити добирати картинки з урахуванням ролі та зайнятості всіх членів сім'ї.

Обладнання: декілька нескладних картинок.

Дівчинка	Хлопчик	Мама	Бабуся	Дідусь
Стрибає	Випалює	Варить	Варить	Пиляє
Читає	Будує	Мие	В'яже	Читає
Плаче	Пливе	В'яже	Читає	Копає
Вишиває	Прибиває	Шие	Дивиться телевізор	Садить

ХІД ГРИ

На столі розкладені картинки, дітям пропонується визначити, що роблять члени сім'ї.

ЗЛОВИ І СКАЖИ

Мета: закріплювати знання про професії дорослих.

Обладнання: м'яч.

ХІД ГРИ

Діти утворюють коло. Ведучий, кидаючи м'яч дітям, називає професію. Той, хто зловив м'яч, кидає його ведучому, називаючи, що робить людина цієї професії.

Наприклад: лікар — лікує, художник — малює, кухар — варить, пожежник — гасить пожежу, учитель — навчає.

ПРО ВАНЮ І ТАНЮ

Мета: учити дітей правильно користуватися в мовленні сполучником «тому що»; учити розрізняти ролі чоловіка і жінки в суспільстві.

ХІД ГРИ

Вихователь пропонує дітям послухати початок речення, а вони повинні закінчити його. Потім діти самі вигадують початок речення.

Наприклад: Ваня поступився місцем Тані, тому що... (*він хлопчик*). Таня полюбляє шити, тому що... (*вона дівчинка*).

СКАЖИ, ДЕ ПРАВИЛЬНО

Мета: учити правильно оцінювати ситуації, пояснювати, чому неправильно.

Обладнання: набір карток.

ХІД ГРИ

Діти розглядають картинки і відповідають, де правильно, а де — ні.

Наприклад:

1-а картка: в автобусі хлопчик сидить, а дівчинка стоїть.

2-а картка: в автобусі дівчинка сидить, а хлопчик стоїть.

Де правильно?

РОЗСІЯНИЙ ХУДОЖНИК

Мета: закріплювати знання про професії дорослих та інструменти.

Обладнання: набір картинок.

ХІД ГРИ

На картках зображені люди різних професій, у руках вони тримають переплутані інструменти. Необхідно виправити помилку художника.

Наприклад: у лікаря — молоток, у тесляра — градусник.

КОМУ ЩО ПОТРІБНО ДЛЯ ГРИ

Мета: закріплювати знання про те, які іграшки потрібні хлопчикові, а які — дівчинці.

Обладнання: аркуш паперу з намальованим лабіринтом.

ХІД ГРИ

Вихователь називає певні предмети, а діти відповідають, кому що потрібно для гри.

Наприклад:

хустинка — дівчинці;

м'яч — хлопчикові, дівчинці;

лялька — ...

літак — ...

танк — ...

посуд — ...

машина — ...

ХТО ПРАЦЮЄ В ДИТЯЧОМУ САДКУ

Мета: закріплювати знання про професії працівників дитячого садка (завідувач, методист, музичний керівник, вихователь, логопед, кастелянка-швачка, комірник, кухар).

Обладнання: альбом із фотографіями працівників дитячого садка під час роботи.

ХІД ГРИ

Діти розглядають фотографії та розповідають про те, хто що робить (*кастелянка шие; музичний керівник грає на піаніно; кухар готує; вихователь гуляє з дітьми*).

КОМУ ЩО ПОТРІБНЕ ДЛЯ РОБОТИ

Мета: закріплювати знання про професії чоловіків і жінок; називати інструменти й обладнання для професійної діяльності.

Обладнання: великі картки (30×12 см) із зображеннями представників жіночих і чоловічих професій (лікар, учитель, перукар, пожежник, льотчик); декілька маленьких карток (10×12 см) із зображеннями градусника, шприца, книги, зошита, ручки, гребінця, ножиців, лаку для волосся, фена, вогнегасника, пожежної машини, літака тощо.

ХІД ГРИ

Вихователь розкладає на столі великі картки, а маленькі — перемішує, пропонуючи дітям знайти необхідні інструменти й обладнання для кожного працівника, зображеного на великих ігрових картках, співвіднести зображені предмети з професією.

ХТО ЩО НОСИТЬ

Мета: учити дітей знаходити характерні відмінності в зовнішньому вигляді хлопчиків і дівчаток.

Обладнання: фланелеграф; фігурки хлопчика і дівчинки, вирізані з картону; предмети одягу.

ХІД ГРИ

Потрібно обрати одяг для ляльок Вані й Тані. Вихователь дістає по черзі різні предмети одягу, що належать дівчинці або хлопчикові. Вихователь може показати дітям спідницю і нібито помилково прикласти її до фігурки хлопчика. Діти виправляють помилку. Вихователь спеціально припускається помилку, викликаючи у дітей сміх, наприклад, хлопчикові пропонує зав'язати бант.

Діти разом із вихователем одягають ляльок. Додатково можна запропонувати дітям обрати для ляльок відповідні предмети або іграшки: Тані дати хустинку, намисто, парасольку, а Вані — машинку, конячку, іграшковий пістолет.

НАШІ ЗАЧІСКИ

Мета: розповісти дітям про зачіску як складову зовнішнього вигляду; розвивати фантазію, уяву.

Обладнання: сюжетні й наочні картинки; приладдя для догляду за волоссям: гребінець, шпильки, бантики, дзеркало тощо.

ХІД ГРИ

Вихователь разом із дітьми розглядає й обговорює картинки, на яких зображені хлопчики і дівчатка з різними зачісками та кольором волосся. Вихователь розповідає про різну довжину і колір волосся, а також особливості зачісок. Діти відгадують, на яких картинках художник зобразив хлопчика, на яких — дівчинку.

Після бесіди вихователь запрошує хлопчика і дівчинку перетворитися на «перукарів». Решта дітей сідає навколо маленьких «перукарів» і допомагає їм зробити зачіску хлопчикові. Наприкінці гри всі діти спільно обговорюють результати роботи кожного.

СЮЖЕТНО-РОЛЬОВІ ІГРИ

КРАСУНЯ, ЯКА СПИТЬ

Мета: учити дітей помічати в однолітків протилежної статі позитивні риси характеру і хороші вчинки.

Попередня робота

Перед проведенням гри педагог читає дітям казку Ш. Перро «Красуня, яка спить».

ХІД ГРИ

Педагог пропонує хлопчикам і дівчаткам за бажанням зобразити принца, який спить, або красуню, яка спить. Решта дітей по черзі підходить до героя, «який спить», і намагається дібрати для нього хороші слова, які, на їхню думку, сприяли б тому, щоб красуня або принц «прокинулися». Педагог допомагає дітям за потреби і заздалегідь домовляється разом із ними, що «герой, який спить» прокидається тільки від тих слів, які йому особливо сподобалися. Той, чиїм словам було віддано перевагу, сам стає «принцом, який спить», або «красунею, яка спить».

ДОНЬКИ-МАТЕРІ

Мета: розповісти про взаємини між родичами; учити дітей гратися разом, погоджувати задуми, виконувати ролі, використовувати атрибути, будматеріали.

Обладнання: макет будинку; одяг для всіх членів сім'ї відповідно до зросту; чайний посуд; предмети особистої гігієни; праска, прасувальна дошка, віник, совок, предмети для прання; побутова техніка; макети кімнат; дрібні меблі; іграшки-замінники, макети

з картонних коробок: телевізора, мікрохвильової печі, холодильника, комп'ютера; ляльки: малі, великі, виготовлені з підручних засобів.

Попередня робота

1. Виготовлення предметів для гри: одяг, серветки, овочі, фрукти, продукти.
2. Виготовлення макетів кімнати або будинку.
3. Виготовлення атрибутів: пилососа та іншої побутової техніки.
4. Бесіди про те, як у сім'ї відзначаються свята, вихідні дні.

ХІД ГРИ

Вихователь пропонує дітям різні ситуації.

ПЕРЕЇЗД І НОВОСІЛЛЯ

Вихователь розповідає дітям, що потрібно знати для переїзду на нову квартиру.

Діти «перевозять і купують меблі», «роблять ремонт», «облаштовують будинок» («вішають занавіски», «розводять акваріумних рибок», «поливають квіти», «обставляють квартиру меблями»).

Рольові взаємодії

Мама — син.

Бабуся, дідусь — діти, онуки.

Тато — син.

Мама — донька.

Тато — донька.

Тато — мама.

ДИТЯЧИЙ САДОК

Мета: розширювати сферу соціальної активності дитини, її уявлення про життя дитячого садка; надати дитині можливість зайняти позицію дорослого.

Обладнання: альбом «Діти грають у дитячому садку»; виставка дитячих малюнків і виробів; макет будівлі дитячого садка; іграшки-замінники (книжка, зошит, іграшки).

ХІД ГРИ

Вихователь подорожує з дітьми по всіх куточках дитячого садка.

Рольові взаємодії

Вихователь — діти.

Помічник вихователя — діти.

Вихователь — завідувач.

Вихователь — медсестра.

Завідувач — методист.

Медсестра — діти.

Їухар — діти.

Їухар — медсестра.

ШВИДКА ДОПОМОГА

Мета: розповісти про роботу лікаря, медсестри; виховувати поважне ставлення до праці медичних працівників; продовжувати розвивати знання дітей про працю лікаря, медсестри та інших фахівців (стоматолог, ЛОР, окуліст); учити самостійно об'єднувати декілька ігор; відтворювати в грі особистий досвід і знання, отримані з бесід і розповідей.

Обладнання: шафа для зберігання ліків; медичні терези; пластмасові пробірки, піпетки, пінцет, термометр, шпатель, фонендоскоп; таблиця для перевірки зору; набір медичних інструментів, халати, стіл, стілець; фарби, суміші для виготовлення ліків; носилки для хворих; іграшки-замінники (рецепти, картки, вітаміни, таблетки, гірчичники); флакончики з-під вітамінів.

Попередня робота

1. Екскурсія до поліклініки.
2. Розглядання ілюстрацій.
3. Читання художньої літератури.
4. Розповідь про роботу лікаря у поліклініці.
5. Розповідь про аптеку.
6. Бесіда про роботу «Швидкої допомоги».
7. Розповідь про військових медиків.
8. Розповідь про медичні огляди космонавтів.
9. Розповідь про будівництво лікарні, поліклініки, аптеки.

Рольові взаємодії

Лікар — пацієнт.

Лікар — медсестра.

Медсестра — пацієнт.

БУДІВЕЛЬНИКИ

Мета: ознайомити дітей із різними будівельними професіями: штукатур, муляр, каменяр, тесляр.

Обладнання: будівельні машини; інструменти: щітки, відра; ілюстрації, схеми; будівельні каски; карта міста; альбом «Наше місто»; іграшки-замінники: макет будинків із картону, вирізки з журналів.

Попередня робота

1. Екскурсія містом.
2. Бесіда про рідне місто, про те, що споруджують будівлі.
3. Розглядання фотоальбому «Наше місто».

Рольові взаємодії

Бригадир — маляр.
Бригадир — замовник.
Бригадир — каменяр.
Бригадир — тесляр.

ВІЙСЬКОВІ

Мета: виховувати патріотичне ставлення до Батьківщини; дбайливе ставлення до роботи військових.

Обладнання: альбом із фотографіями військової техніки; картки з прапорцями; планшет; прикордонний стовп; якір, штурвал; польова кухня; бінокль; кашкети, ремені; іграшки-замінники: макети військових машин, якір, штурвал (з картону).

Попередня робота

1. Екскурсія до військової частини.
2. Спортивні змагання «Ми найспритніші».
3. Виставка малюнків.

Рольові взаємодії

Командир — підлеглі (солдати, льотчики, моряки, танкісти).

САЛОН КРАСИ

Мета: розповісти дітям про роботу перукаря; виховувати дбайливе ставлення до праці дорослих; учити використовувати предмети-замінники; розвивати уяву; учити самостійно об'єднувати декілька ігор, збагачуючи сюжет.

Обладнання: дзеркало; халат; флакон від лаку; стрічки; банти; шпильки; коробочки; гребінці; бігуді; фартух; інструменти (баночки, балончики, фен, гребінці, ножиці).

Попередня робота

1. Розглядання зачісок.
2. Виготовлення альбому зі зразками зачісок.
3. Бесіда про салон краси, про догляд за зовнішністю.
4. Конкурс краси.
5. Запрошення в ДНЗ майстра-перукаря (когось із батьків).
6. Бесіда про важливість і значення роботи перукаря.

ХІД ГРИ

Разом із дітьми вихователь улаштовує в групі куточок «Салон краси» (дзеркало, гребінці, щітки, ножиці, фен, флакони з-під шампуню, лаку, бігуді).

Вихователь проводить заняття з малювання на тему «У салоні краси», улаштовується виставка малюнків.

Разом із дітьми складає альбом із моделями — малюнки дітей або фотографії з журналів із різними зачісками.

Рольові взаємодії

Перукар — клієнт.

Перукар — інший клієнт.

Перукар — інший перукар.

Перукар — директор «Салону краси».

СУПЕРМАРКЕТ

Мета: розповісти дітям про роботу продавця, касира, товарознавця; формувати у дітей навички співпраці та взаємодопомоги.

Обладнання: терези; рахівниці; халати; ковпаки; телефон; каса; гаманці; сумки; цінники на продукти; ляльковий посуд; іграшки з солоного тіста: овочі, фрукти, цукерки; вітрина; прилавки; форма для продавців; вішалки для товарів; муляжі товарів; чеки; гроші; іграшки-замінники: гудзики — гроші; папір — чеки; кеглі — кефір, молоко; кубики — масло, сир; банки — кава, чай, цукерки.

Попередня робота

1. Експерсії до магазинів.
2. Повторення інформації про предмети, що необхідні для магазину: цінники, товар, каса, гроші.
3. Виготовлення разом із дітьми атрибутів для гри.

4. Обладнання магазину в групі.
5. Перегляд мультфільму «Магазин іграшок».
6. Бесіда про різні відділи магазину.

Рольові взаємодії

Продавець — товарознавець.

Продавець — покупець.

Касир — покупець.

Продавець — касир.

Покупець — покупець.

Покупець — шофер.

АТЕЛЬЄ

Мета: розповісти дітям про роботу в ательє; продовжувати знайомити дітей із новими професіями.

Обладнання: куточок швачки: нитки, голки, ножиці, тканини, викрійки, машинка; журнали мод; примірювальна (ширма); вітрина з одягом; одяг відповідно до сезону; іграшки-замінники: манекени — ляльки середніх розмірів; вирізки з журналів.

ХІД ГРИ

Вихователь розповідає дітям про ательє, його працівників; знайомить дітей із процесом дизайну, кроєння і шиття одягу.

Рольові взаємодії

Кравець — клієнт.

Модельєр — клієнт.

Модельєр — моделі.

Кравець — розкрійник.

Клієнт, модельєр — завідувач ательє.

АЗБУКА ДОРОЖНЬОГО РУХУ

Мета: закріплювати знання правил дорожнього руху; виховувати дбайливе ставлення до праці дорослих; ознайомити дітей із роботою міліціонера; розвивати уяву; учити самостійно об'єднувати декілька ігор, збагачуючи сюжет.

Обладнання: рація; інструменти; застережливі знаки; кашкети шофера; міліціонера; жезл; кермо; світлофор; машини; конструктор; іграшки-замінники: квітанція — аркуш паперу, скакалка — трос, сирена — кільце від пірамідки.

Попередня робота

1. Прогулянка містом, спостереження за світлофорами.

2. Запрошення в ДНЗ інспектора ДАЇ.
3. Бесіди про правила дорожнього руху.
4. Виготовлення дорожніх знаків.
5. Будівництво дороги для іграшкових машинок.
6. Бесіда про працю регулювальника.
7. Розповідь про станцію техобслуговування.
8. Вивчення проблемних ситуацій на дорозі за плакатами, ілюстраціями.

Рольові взаємодії

Водій — пасажир.

Водій — водій.

Водій — пішохід.

Інспектор ДАЇ — водій.

Інспектор ДАЇ — пішохід.

СИТУАЦІЇ

Прохання про допомогу

Дівчинка повинна вміти звернутися за допомогою до хлопчика з проханням, наприклад, застібнути гудзик.

Завдання для дітей: звернутися на ім'я; говорити ласкавим, доброзичливим тоном.

За столом

Вихователь задає ситуацію для перевірки, наскільки дівчатка зрозуміли та здатні використовувати форми спілкування. Жодних інструкцій вихователь не дає.

Хлібниця «випадково» стоїть поряд із хлопчиком, на краю столу. Дівчатка змушені просити хлопчиків подати хліба. Вихователь за необхідності нагадує форму звернення.

В умивальній кімнаті

Якщо вихователь помічає, що деякі хлопчики швидко і погано мють руки, витирають їх брудними, можна запропонувати дівчаткам коректно повернути хлопчиків до умивальника, запропонувавши вимити руки належним чином.

Допомога малюкам

На екскурсії до молодшої групи вихователь пропонує дівчаткам потурбуватися про малюків: роздягнути, одягнути, взути,

умити. Після цього запитує у дівчаток, як вони допомагали малюкам, що робили, зрештою хвалить за турботу.

Можна використовувати ігровий прийом турботливого ставлення до іншого (на допомогою ляльок).

Дівчатка зазвичай уживають невеликий набір слів, вихователі варто допомогти назвати ляльку різноманітними епітетами: *золотце, ластівка, рибка, зайчику мій любий, дівчинко моя прекрасна.*

ВПРАВИ

ЗНАЙОМСТВО

Мета: формувати навички спілкування хлопчиків із дівчатками.

ХІД ВПРАВИ

Вихователь просить дітей уявити, що нібито сьогодні в групу прийшла новенька дівчинка. Він називає ім'я і прізвище, показує фотографію. Потім ставить дітям питання, запропонувавши задалегідь уважно подивитися на новеньку.

Вихователь. Як би ви оцінили її зовнішній вигляд?

Діти. Охайна, струнка, ніжна, красива.

Вихователь. Хто повинен привітатися першим?

Діти. Хлопчики.

Вихователь. Що ви хотіли б запитати у дівчинки, коли вперше її побачили?

Після обговорення вихователь пропонує дітям об'єднатися у пари і спробувати познайомитися одне з одним.

ЗАПРОШЕННЯ НА ТАНОК

Вихователь розповідає дітям про те, що всі дорослі вміють танцювати парами. Він пропонує дітям повчитися. Хлопчики повинні вміти запросити дівчаток на танок. Вихователь запрошує одного хлопчика й одну дівчинку розіграти невелику сценку «запрошення на танок». Він пояснює, що потрібно робити, а пара дітей показує. Вихователь об'єднує всіх хлопчиків і дівчаток у пари. Кожна пара програє одночасно разом з усіма дітьми розучену сценку запрошення на танок: хлопчики вклоняються, запрошують жестами дівчаток на танок, а дівчатка граціозно присідають, дякують за

запрошення. Наприкінці гри дівчатка і хлопчики парами беруться за руки. У ритмі польки хлопчики танцюють із дівчатками по колу. Після завершення танцю діти вклоняються одне одному. Хлопчики відводять дівчаток на місце.

НАШІ ВЗАЄМИНИ

Мета: учити дітей культури спілкування між хлопчиками і дівчатками.

ХІД БЕСІДИ

Педагог пропонує дітям для обговорення правила взаємин між хлопчиками і дівчатками.

В и х о в а т е л ь. Хлопчики повинні бути уважними стосовно дівчаток.

Потрібно:

- Подавати дівчинці пальто або куртку;
- пропускати її поперед себе в дверях;
- поступатися стільчиком під час обіду або занять.

Хлопчики повинні допомагати дівчаткам у скрутних ситуаціях:

- перейти калюжу на вулиці під час прогулянки;
- зібрати іграшки;
- нести важкі речі;
- захищати дівчинку, якщо хтось образить її.

Допомагати в таких випадках слід не чекаючи прохання. У цьому і виявляється уважність і запобігливість хлопчиків.

Дівчатка повинні вміти приймати допомогу хлопчиків, дякувати або, за потреби, увічливо відмовитися, дякувати. Спілкуючись із хлопчиками, дівчатка не повинні бути ябедами. Дівчатка повинні допомагати хлопчикам прибирати групу: підмітати підлогу, збирати іграшки, витирати пил, поливати квіти, роздавати матеріал для проведення занять.

Педагог разом із дітьми розглядає правила на конкретних прикладах із життя, пропонує розіграти невеликі сценки для закріплення матеріалу.

ОРГАНІЗАЦІЯ РОЗВИВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА — ОСНОВИ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПІДХОДУ ДО ДІТЕЙ

Найбільшою цінністю будь-якого суспільства є людина. Життя кожної людини починається з дитинства. Сьогодні дошкільнята — це діти нової епохи зі своїми життєвими цінностями, настановами. Не буває дітей раннього віку, дошкільного віку, молодшого шкільного — дитинство цілісне. Тому так важливо, ураховуючи індивідуальні особливості кожної дитини, орієнтувати її на реальне опанування нею законів повноцінного життя.

Повноцінне дитинство — це особиста територія, те місце, де панує довіра, любов, розуміння. Кожній дитині, яка перебуває в дошкільному навчальному закладі, з перших днів потрібна радісна атмосфера, а під розумним керівництвом дорослого дошкільника стануть дизайнерами всього простору. Адже саме відчуття власної щасливої території допоможе дітям зростати самостійним, веселими, самодостатніми, щасливими.

Головне, що потребує серйозних змін, — наша педагогічна позиція, тактика і способи спілкування з дошкільниками, сам життєвий контекст. Обмеження роботи з дітьми масштабом групової кімнати перериває живий зв'язок із реальним життям, таким складним, суперечливим, далеким від зручної схеми. Покликання, призначення педагога — не лише інформувати, пояснювати, відповідати на запитання. Він має бути амортизатором, який пом'якшує життєві поштовхи, знижує вплив стресогенних чинників на свідомість малюка, який щойно розпочинає свій життєвий шлях і залежить від дорослого оточення. Педагогові часто доводиться перетворюватися на психотерапевта, який заспокоює, допомагає дитині усвідомити істину, звернутися по допомогу до власних резервних сил.

Середовище — один з основних засобів розвитку особистості дитини, джерело її індивідуальних знань і соціального досвіду. Розвивальне середовище не тільки забезпечує різні види активності дошкільника (фізичну, ігрову, розумову та ін.), але й знаходиться в основі його самостійної діяльності, залишаючись своєрідною формою самоосвіти. Обов'язок дорослого полягає в тому, щоб відкрити перед дітьми весь спектр можливостей середовища і спрямувати їхні зусилля на використання його окремих елементів.

Проектуючи розвивальне середовище дошкільного навчального закладу, необхідно враховувати:

- індивідуальні соціально-психологічні особливості дитини;
- своєрідність її емоційно-особового розвитку;
- індивідуальні інтереси, схильності, переваги і потреби;
- допитливість, дослідницький інтерес і творчі здібності;
- вікові та статеві особливості.

Розглянемо, як кожен із цих чинників конкретизується під час побудови розвивального середовища.

Соціально-психологічними особливостями дітей дошкільного віку є бажання брати участь у спільній діяльності з однолітками і дорослими, а також іноді залишатися на самоті. При цьому для забезпечення оптимального балансу спільних і самостійних дій дітей у кожній віковій групі створюються осередки для різних видів дитячої активності: рухової, ігрової, образотворчої, конструктивної, а також умови для фронтальних, підгрупових та індивідуальних занять. Для відпочинку і нерегламентованої індивідуальної діяльності дітей у груповій кімнаті, спальні, приймальні, читальній залі організуються «куточки усамітнення», з м'якими меблями. Там кожна дитина може залишитися наодинці, розглянути улюблену книгу або намалювати щось.

Урахування індивідуальних особливостей емоційно-особового розвитку дитини вимагає проектування своєрідних «осередків приватності» — спеціальних місць, де кожна дитина зберігає своє особисте майно: домашню улюблену іграшку, листівку, значки, прикраси, подарунки від друзів тощо. Велике значення надається організації експозицій фотографій дітей і членів їх сімей, особистих альбомів. Надзвичайно важливою повинна бути підтримка кожної дитини в процесі експонування різноманітних дитячих робіт. Проте слід наголосити на тому, що систематичні виставки предметів дитячої творчості є невід'ємним компонентом

розвивального середовища тільки у тому випадку, коли в них представлені роботи всіх дітей, незалежно від їх якості. Це створює відчуття захищеності та психологічної комфортності, сприяє розвитку у дітей позитивної самооцінки, впевненості в своїх силах.

З метою реалізації індивідуальних інтересів, схильностей і потреб дошкільників розвивальне середовище повинне забезпечувати право кожної дитини на улюблене заняття. Для цього у приміщеннях дошкільного навчального закладу передбачається періодичне оновлення матеріалів і обладнання, орієнтоване на інтереси різних дітей, що створює умови для персоніфікованого спілкування вихователів із дітьми.

Розвиток допитливості, дослідницького інтересу і творчих здібностей дитини засновано на створенні спектру можливостей для моделювання, пошуку й експериментування з різними матеріалами. При цьому використовуються різноманітні конструктори, авторське оригінальне обладнання (багатофункціональні модулі, мати, кеглі), природний матеріал тощо. Для розкриття творчої унікальності кожної дитини обладнуються також спеціальні приміщення:

- басейн, фізкультурна і тренажерна зали, де діти можуть виявити свої рухові здібності;
- зимовий сад, у якому дошкільники з радістю експериментують, вирощуючи рослини і проводячи дослідження живої природи;
- майстерні й студії образотворчого мистецтва, де кожна дитина може почуватися справжнім художником, творцем унікального виробу;
- комп'ютерно-ігрова зала, де діти вже в 6 років здатні створити свою конструкцію на моніторі;
- кімната українського колориту, у якій малята залучаються до витоків народної культури;
- музична зала, де виявляються музичні й акторські здібності дітей.

Урахування вікових особливостей дитини вимагає під час проектування розвивального середовища передбачати вікову адресованість обладнання і матеріалів. Так, у групі для дітей 3–4 років повинні бути сюжетно-рольові ігри, а для дітей 5–6 років — конструктивна зона тощо.

З метою врахування статевих особливостей дітей розвивальне середовище повинне відповідати інтересам як хлопчиків, так

і дівчаток. Для хлопчиків бажано встановити спортивний комплекс, дібрати різноманітні конструктори, технічні іграшки, підготувати атрибути до сюжетно-рольових ігор: «Моряки», «Космонавти», «Пожежники», «Козаки», «Служба 911» тощо.

Для дівчаток потрібно обладнати ляльковий куточок, розташувати предмети домашнього ужитку, ляльок, наряди (спідниці, косинки, фартухи, капелюшки). Можна розмістити великих м'яких ляльок — хлопчика і дівчинку, зшитих мамами власноруч. Мають бути виготовлені атрибути до сюжетно-рольових ігор: «Салон краси», «Супермаркет», «Швидка допомога», «Доньки-матери», «Ательє». Визначається місце для театральної ігрової діяльності, де розміщують костюми для інсценування літературних творів.

У книжковому куточку можна зробити добірку книг, ілюстрацій, фотографій за темами: «Моя сім'я», «Усі роботи хороші — обирай на смак», «Хлопчики і дівчатка разом».

Прикрасою групи повинні бути тематичні виставки дитячого малюнка «Малюють хлопчики», «Малюють дівчатка», авторські виставки і виставки виробів ручної праці (з дерева, паперу, тканини).

Необхідно враховувати диференціацію педагогічного процесу: наприклад, на заняттях із математики вихователь може запропонувати хлопчикам для порядкової та кількісної лічби танки, солдатиків, кораблики, прапорці, а дівчаткам — бантики, квіточки, лялечок. Хлопчиків він попросить придумувати і розв'язувати завдання про військових, мисливців, засоби пересування, а дівчаток — про принцес, іграшки, рослини, тварин.

Виконання завдань під час організації трудової діяльності

Хлопчики	Дівчатка
Господарчо-побутова праця	
Змінюють воду у відрах; пилососять і вибивають пил із килимків	Протирають пил на полицках; миють іграшки; перуть лялькову білизну
Чергування	
Ставлять для заняття столи, стільці; вішають дошки; прибирають на місце; роздають друге; прибирають посуд	Сервірують стіл; підмітають підлогу; протирають столи; розкладають наочний матеріал і прибирають його; миють пензлики, розетки для фарб або клею

Хлопчики	Дівчатка
Праця в куточку природи	
Переносять горщики з кімнатними рослинами; миють годівниці, акваріум; змінюють воду в акваріумі; приносять землю для пересаджування кімнатних рослин	Поливають та опушують кімнатні рослини; готують корм для риб, птахів; миють підставки з-під кімнатних рослин
Праця на ділянці	
Підмітають і очищають доріжки від листя, узимку — від снігу; насипають гору з піску в пісочниці; ліплять спільно з вихователем сніжні споруди; виносять обладнання з веранд на ділянку для ігор і занять спортом; приносять воду в міні-басейн для ігор із водою	Поливають пісок у пісочниці; упорядковують веранду, ігрові куточки; витирають пил на полицях, шафах; підмітають підлогу в ігрових кімнатах
Праця на городі	
Перекопують землю на грядках і в квітниках; приносять поливальниці з водою; посипають міжряддя піском; підгортають городні рослини	Сіють насіння; висаджують розсаду; поливають, опушують, пропалюють сходи городніх рослин і квітів
Ручна праця	
Майструють вироби з дерева; конструюють із паперу, картону, природного матеріалу, дрібного конструктора	Вишивають серветки; шийють одяг для ляльок, м'які іграшки; роблять сувеніри для малюків, хлопчиків, працівників дитячого садка, батьків

У сучасному дошкільному навчальному закладі педагогам необхідно забезпечити умови виховання дітей, сприяти розвитку особистості дитини і гармонічних стосунків із дорослими, адже дитячий садок — це будинок радості та затишку.

Предметно-розвивальне середовище можна організувати як осередки діяльності. Осередок — місце зосередження когось, джерело поширення чогось, основа, у якій розвивається, виростає, поширюється щось.

Осередки:

- фізкультурний;
- музичний;
- сенсорного розвитку;
- конструктивної діяльності;

- «переодягання»;
- живої природи;
- самостійної художньої діяльності;
- для батьків.

Обладнання повинно бути розраховано на практичну діяльність дитини, її побут, щоб поступово готувати її до життя, зміцнювати психічне та фізичне здоров'я. Для цього вихователям необхідно мати знання про функціональні можливості ігрового матеріалу, а також уміти добирати іграшки відповідно до віку дітей та особливостей, які вихователь намагається розвивати.

Вимоги до обладнання ігрових куточків:

- усі іграшки, предмети-замінники повинні бути об'єднаними за їхнім функціональним призначенням;
- більшість іграшок повинна використовуватися з різною метою;
- іграшки повинні бути згруповані таким чином, щоб вони відповідали за розміром між собою, зросту дітей і предметному середовищу;
- ігрове середовище повинно інколи змінюватися, поступово ускладнюватися, що є обов'язковою умовою його розвивальної функції;
- розвивальне середовище вимагає урізноманітнення іграшок за їхнім призначенням (для гри в лікаря, перукаря, шофера та ін.);
- розвивальне середовище повинно мати такий зміст, що дозволяв би дітям маніпулювати, змінювати, торкатися, пересувати, тобто розвиватися.

Розвивальне середовище, що організовується для дитини, повинно спрямовуватися на збагачення її діяльності, розвиток її особистості. Під час ігрової діяльності малюк сприймає навколишнє життя, усвідомлюючи зв'язки, що існують між предметами цього життя.

Основні вимоги до організації розвивального середовища в дошкільному навчальному закладі:

- установлення між дорослим і дітьми позитивних взаємин, створення доброзичливої психологічної атмосфери в групі;
- можливість дітей бути активними, діяти самостійно і творчо, розвиватися в такому середовищі відповідно до своїх інтересів, рис характеру, емоційного стану;
- динамічність розвивального середовища з урахуванням різних зовнішніх внутрішніх факторів розвитку дитини;

- надання допомоги кожній дитині щодо занять різними видами діяльності за власними бажаннями та інтересами таким чином, щоб діти не заважали одне одному і могли без зовнішніх перешкод переходити з одного виду діяльності до іншого;
- створення в групі емоційного комфорту за допомогою оформлення розвивального середовища квітами, картинами та ін.;
- збереження естетичного облаштування середовища за допомогою оптимального розміщення предметів;
- використання форм і кольорів, що відповідним чином сприяють естетичному розвитку дитини;
- відповідність розвивального середовища до соціокультурних особливостей суспільства, у якому живуть діти, де враховуються їхні етнічні, соціальні, культурні характеристики;
- добирання матеріалів розвивальних середовищ відповідно до вікових особливостей дітей;
- безпечність іграшок для здоров'я малюків.

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛАШТУВАННЯ РОЗВИВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА В ГРУПАХ

Перше, з чого розпочинається облаштування розвивального середовища в дошкільному навчальному закладі, — це роздягальня. Для того щоб вона була затишною і привабливою, можна пофарбувати шафи для одягу малюків у різний колір, прикрасити яскравими картинками або розмістити яскраві іграшки, що привертатимуть увагу малюка. На стінах можна розмістити ілюстрації або картини, що присвячені різним порам року, казкам тощо.

Групова кімната має бути прикрашена квітами, малюнками. Можна поставити акваріум із рибками або клітку з пташками, розмістити різнокольорові фігурки, що приваблюватимуть дітей і сприятимуть зосередженню їхньої уваги. Усе, що має значення для малюків, повинно бути розміщене на рівні їхнього зросту, щоб вони мали змогу краще роздивитися і дістати необхідний предмет.

Навколишнє середовище малюка повинно бути різноманітним і безпечним для нього. Воно повинно організовуватися таким чином, щоб надавати можливість дитині вільно обирати, виявляти ініціативу; розвивати і виховувати її.

Таке середовище має створювати в дитині відчуття безпеки, довіри, незалежності, того, що вона має право на власне «особисте життя», що вона може залишитися наодинці, що має право на власні речі. Воно повинно сприяти розвитку самостійності, ініціативності, творчості дитини, формувати в неї адекватну самооцінку та відчуття успіху.

В організації групових кімнат обов'язково необхідно мати різноманітні іграшки і матеріали, що підходять для дітей раннього віку; розміщувати їх таким чином, щоб діти мали змогу взяти до рук будь-яку з них. Іграшки мають бути такими, щоб дитина могла вільно маніпулювати ними (торкатися, послухати, понюхати), що сприятиме розвитку її відчуттів. Важливо, щоб у групі було декілька однакових іграшок та предметів, щоб не одна дитина мала змогу гратися ними, адже діти цього віку ще не вміють ділитися з іншими, тому в групі може виникнути суперечка. Перебуваючи всередині групової кімнати, дитина повинна охоплювати поглядом значну кількість можливостей, що вона тут має. Іграшки повинні легко митися.

Таким чином, самостійність, ініціативність, інтелектуальність, творчість дитини починає формуватися тільки в такому ігровому середовищі, у якому малюк може обирати серед значного обсягу наданих йому для цього можливостей. Тільки правильно організований дорослими розвивально-предметний простір дитини дає можливість для її розвитку і заохочує до набуття нових знань.

У Коментарі до Базового компонента дошкільної освіти в Україні визначаються вимоги до організації життєдіяльності дитини, що можуть стати певною схемою-орієнтиром для впровадження у життя особистісно-орієнтованої моделі дошкільної освіти, створення для цього належних умов:

1. Визнати пріоритет дитячого буття над організованим навчально-виховним процесом; приділяти більше уваги дитячій спільності, інтересам, тобто культивувати, підтримувати інтерес до дитячої субкультури, не поспішаючи «одорослювати» її життя.
2. Оскільки в процесі повноцінного особистісного буття дошкільник навчається самостійно конструювати, контролювати і регулювати власні поведінку та діяльність, виробляти прогностичні (перспективні) та ретроспективні оцінки, збагачувати власний досвід, то основним критерієм оцінювання педагогом ефективності своєї діяльності слід уважати якість особистісного зростання дошкільника, динаміку його змін.

3. Організуючи життєдіяльність дошкільнят, важливо орієнтуватися передусім на об'єктивні психологічні закономірності розвитку дитини певного віку, її індивідуальні особливості та особистий життєвий досвід.
4. Середовище може називатися розвивальним, якщо воно дає дитині можливість вибору, ставить її у ситуації, коли необхідно прийняти самостійне рішення і взяти на себе відповідальність за його наслідки для інших, самовизначитися. Маленька дитина має зростати з відчуттям власної спроможності, можливості обрати з ким, як, що і коли робити.
5. Сьогодні групова кімната дошкільного закладу зручніша для педагога, ніж для дитини, адже обмежує її можливості, звужує коло пізнавальних інтересів. Дитяче середовище має заповнюватися речами, що сміливо можна взяти, відкрити, використати для чогось. Адже вдома кожна дитина має ігровий куточок, а деякі малюки — свою кімнату. Так зручніше почуватися розпорядником, автором, активним суб'єктом життєдіяльності, а не виконавцем указівок дорослих.
6. Середовище розвиватиме, якщо надаватиме дитині можливість обстежувати, досліджувати, експериментувати, раціоналізувати, робити щось по-своєму. Тільки так із часом формуватиметься усвідомлення себе як творчого суб'єкта світу.
7. Саме в дитинстві малюк відкриває для себе радість причетності до людського довкілля. Якщо педагог надаватиме йому можливість повсякчасно «брати уроки» спільної з однолітками гри, продуктивної праці, пізнавальної діяльності, святкування спільної перемоги, виходу з конфліктних ситуацій, конструктивних розв'язань спірних питань, ці зусилля не виявляться марними, води дадуть гарні сходи на ниві моральності, життя по совісті.
8. Кожна дитина — це особистість, тому використати її можливості, відкрити для неї власні життєві сили, наповнити її відчуттям власної спроможності — важливе завдання педагога. Бачити не лише всіх, але й кожного — мистецтво і наука, що необхідно опанувати, щоб допомогти дитині самореалізуватися, саморозвиватися, дотримуватися безпечних умов життєдіяльності.
9. Особистісно-орієнтований підхід до виховання і навчання як системний цілісний підхід погано вписується у схему «предметного навчання», оскільки продукує поверхові враження дитини про світ; призводить до того, що не формується цілісна

- картина світу в усіх зв'язках та суперечностях; дитина отримує спрощене, нечітке, розпливчате, фрагментарне уявлення про навколишній світ. Тому заняття як форма цілеспрямованої та унормованої діяльності не повинні домінувати. Пріоритети слід надати спілкуванню, спостереженням, обговоренням, творчій самостійній грі, практичній діяльності.
10. Дитина має жити, зростати, розвиватися у прийнятному, найбільш відповідному до її природи темпі. Повільний дошкільник починає комплексувати з перших років свого життя, оскільки його постійно підганяють, негативно оцінюють («Не встиг! Знову запізнився! Зробив останнім!»), карають, висміюють. Це негативно позначається на темпах і характері його особистісного зростання, спричиняє нервові розлади різноманітні фобії. Тож чи маємо право оцінювати як позитивне чи негативне те, що дитина отримала у спадок від природи, що становить її індивідуальне обличчя та практично не залежить від власних зусиль?
  11. Середовище буде тим більш розвивальним, чим рідше ми порівнюватимемо між собою різних за статтю, здібностями, темпераментом дітей. Наш вихованець почуватиметься комфортно, якщо ми порівнюватимемо його самого із самим собою — учорашнім, сьогоднішнім, завтрашнім. Такий підхід є конструктивним, оскільки свідчить про динаміку, окреслює можливості, спирається на людську гідність.
  12. Вихователеві доводиться поєднувати у собі різні важливі для становлення особистості дошкільника функції: партнера по спілкуванню, довіреної особи, постачальника нової інформації, експерта і психотерапевта, який має визначити, що й чому дало збій в організмі та психіці та вчасно допомогти малюкові.
  13. Для того щоб дитина могла зосередитися на життєвих проблемах, сконцентрувати увагу на тих чи інших враженнях та відчуттях, навколишнє середовище має бути спокійним — у міру тихим, негучним, таким, що не пригнічує психічні процеси. Наявність у середовищі значної кількості стресорів, подразників, шумів негативно позначається на делікатній природі малюка, характері його активності. Тому загальна тональність мовлення має бути домірною до умов приміщення, звернення й оцінювання — вираженими й урівноваженими, зауваження — спокійними, з відтінком гумору.
  14. Мудрим є педагог, який пристосовується до природи дошкільника, а не намагається пристосувати природу різних дітей до своєї власної, який не вважає себе «хазяїном» дитини,

а вчиться у неї, у життя, у природи, не вимагає, не наполягає, не залякує, а запрошує вихованця до дії, зацікавлює нею, розуміє, що рухливість є важливою умовою повноцінного розвитку дитини (дозволяє змінювати позу, місце виконання завдання, вільно пересуватися у межах визначеного простору), не пригнічує активності дошкільника.

15. Оскільки оцінювання авторитетного дорослого надзвичайно важливе для становлення дошкільника як особистості, слід приділяти більше уваги як самому процесу оцінювання, так і співвіднесенню того, що оцінюється, хто оцінює, у яких життєвих ситуаціях це відбувається: чи оцінюється судження з приводу вчинку або певного досягнення, чи не зменшуються при цьому моральна ціна вчинку, вкладені в нього зусилля, вектор особистісного внеску дитини. Оцінювання педагога має бути об'єктивним, мотивованим, зрозумілим, не містити алегоричності (мислення дошкільника конкретне), свідчити про недоліки й водночас бути оптимістичним. Для маленької дитини важливо, щоб вербалізоване судження збігалось з мімікою педагога, не розходилося з нею.

Зрозуміло, наведені вище пропозиції не вичерпують усіх можливих, хоча й задають важливу для розуміння сутності Базового компонента дошкільної освіти орієнтацію на поступовий перехід від штучної та запозиченої шкільної предметної системи до специфічно дошкільної, такої, що визнає пріоритет дитячої форми існування малюка перших шести-семи років життя, повноцінного розгортання ним свого особистісного буття, зародження дитячої спільності.

Для створення предметно-розвивального середовища в дошкільному навчальному закладі як у груповій кімнаті, так і на ігровому майданчику створюються функціональні куточки (центри, зони), у яких розміщується обладнання для стимуляції розвитку дітей з урахуванням їхніх потреб, інтересів та здібностей. Обладнання має бути розраховане на практичну діяльність дитини, пов'язану з її побутом, щоб поступово готувати дитину до життя, а також сприяти її фізичному та психічному розвитку.

Для створення такого середовища вихователі повинні знати функціональні можливості ігрового матеріалу, уміти формувати ігротеку групи.

Варто також подбати про відповідність іграшок до віку дітей, характеру їхньої діяльності, про правильне комплектування ігрових наборів.

Дорослі мають постійно дбати про те, як зробити навколишній світ різноманітним і разом із тим безпечним, щоб надати реальну можливість для вільного обирання і прояву ініціативи, щоб розвивати і виховувати дитину. Дорослі відповідають за трансформацію оточення у своєрідну «лабораторію», у якій би діти могли на практиці почуватися у різних ролях: дослідників, художників, винахідників. Основною метою є створення умов для різноманітної, вільно обраної діяльності, такої, де все зроблено і буде правильним, розвивальним і безпечним.

Діти вчаться в будь-якому навколишньому середовищі, у якому вони перебувають. Простір групової кімнати, музична і спортивна зали, інші приміщення на території ДНЗ — це частина освітньої програми.

Орієнтовне поліфункціональне використання окремих приміщень ДНЗ

Приміщення	Процеси	Учасники
Музична зала	Музичні заняття, заняття з хореографії	Музичний керівник, хореограф, вихователі, групи дітей
	Індивідуальні музичні заняття	Музичний керівник, дитина
	Свята, розваги, різноманітні театралізовані дії	Музичний керівник, вихователі, діти, батьки
	Заняття у студії хореографії або танцювального гуртка	Хореограф, музичний керівник, підгрупи дітей за інтересами
	Заняття вокального ансамблю	Музичний керівник, підгрупи дітей за інтересами
	Загальні батьківські збори, збори колективу, педагогічні ради, семінари	Персонал закладу
	Сімейні свята, розваги	Діти, педагоги, батьки за інтересами
Спортивна зала	Ранкова гімнастика	Вихователі, музичний керівник, групи дітей
	Фізкультурні заняття	Інструктор з фізкультури, музичний керівник, вихователі, підгрупи дітей

Приміщення	Процеси	Учасники
	Спортивні свята та розваги	Інструктор з фізкультури, музичний керівник, вихователі, підгрупи дітей, батьки
	Спортивні секції	Інструктор з фізкультури, музичний керівник, вихователі, підгрупи дітей, батьки
	Індивідуальні заняття за медичними показниками	Інструктор з фізкультури, медична сестра
Зимовий сад	Заняття, праця	Вихователі, діти
	Вправи дихальної гімнастики	Вихователі, діти
	Пісочна терапія	Вихователі, діти, психолог
	Фітотівальня	Вихователь, діти, медична сестра
Студія образотворчого мистецтва	Комплексні заняття з образотворчої діяльності (малювання, ліплення, аплікації)	Вихователь, діти
	Художня праця	Вихователь, діти, батьки
	Гурткова робота за інтересами	Вихователь, діти, батьки
Кімната казок	Ігри-драматизації, театралізовані дійства, казкотерапія	Вихователь, діти
	Заняття з кольоротерапії	Вихователь, діти
	Заняття щодо ознайомлення з природою космосу	Вихователь, діти
	«День казки»	Вихователі груп, діти
Комп'ютерно-ігровий зал	Заняття (комп'ютерні ігри)	Вихователь, підгрупи дітей
	Сімейний клуб	Вихователь, діти, батьки
Басейн	Заняття з дітьми з плавання	Інструктор з плавання, медична сестра, підгрупи дітей
Сольова шахта	Лікувально-оздоровчі сеанси	Вихователь, медична сестра, підгрупи дітей

Приміщення	Процеси	Учасники
Фізіопроцедурний кабінет	Фізіопроцедури за призначенням лікаря	Медична сестра, дитина
Кабінет психолога	Індивідуальна та групова діагностична, розвивальна та корекційна робота	Психолог, діти, вихователі, батьки

Таким чином, проектування розвивального середовища, що створює основу для реалізації індивідуального підходу до дитини, припускає дотримання таких принципів:

- забезпечення балансу між спільною та індивідуальною діяльністю дітей;
- організації «осередків приватності»;
- необхідності надання свободи вибору;
- створення умов для моделювання, пошуку й експериментування;
- поліфункціональності використання приміщень та обладнання;
- вікової та статевої адресованості обладнання і матеріалів.

ЗДІЙСНЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПІДХОДУ ДО ДІТЕЙ НА ЗАНЯТТЯХ, У РЕЖИМНИХ ПРОЦЕСАХ

Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» наголошує на тому, що педагог не повинен бути лише транслятором знань, єдиним її джерелом, необхідно активно використовувати життєвий досвід дітей, чим забезпечуватиметься висока мотивація дітей до навчання.

Особистісно-орієнтована модель дошкільної освіти бере початок від дитини, а не від педагога. Традиційне заняття не є основою і найпродуктивнішою формою організації життєдіяльності дитини, тому і не може претендувати на першість, винятковість, обов'язковість.

Ураховуючи рекомендації Базової програми, педагогічній практиці не можуть зовсім відмовитись від фронтальних занять, тому важливо враховувати індивідуальний підхід до дітей під час їх організації та проведення.

Індивідуальний підхід на заняттях сприяє розкриттю індивідуальності дитини, що знаходить своє виявлення в характері, розумових здібностях, запам'ятовування, уваги, прояві ініціативи, творчості, у тому, що під час засвоєння нового матеріалу кожна дитина виявляє різні інтереси і по-різному використовує свої знання.

Якщо вихователь в основу навчальної діяльності ставить індивідуальний підхід, то мовчазні, сором'язливі, замкнуті, нерішучі діти виявляють такі якості, що раніше не виявляли. Перш за все вони забувають про мовчазність та стають не менш активними, ніж ті, які завжди відрізнялися комунікабельністю. Для подолання їхньої мовчазливості вихователь повинен створити умови для позитивних взаємин із дітьми, турбуватися, щоб вони влилися

в колектив. Таких малят не слід викликати першими, а зробивши це, спочатку необхідно ставити питання про те, що вони вже добре засвоїли, і поступово переходити до нового, складнішого матеріалу.

Вихователі повинні не викликати для відповідей тільки активних дітей, здібних, щоб отримати від них правильні відповіді. Дуже важливим є індивідуальний підхід до дітей, які міркують повільно.

На індивідуальні особливості дітей слід зважати також і під час розсаджування їх на заняттях, визначення кожному місця за столом. При цьому необхідно враховувати особливості їхнього фізичного розвитку і своєрідність психічного розвитку та поведінки. У постійному полі зору вихователь повинен тримати дуже рухливих дітей, а мовчазних та пасивних дітей краще посадити неподалік. Необхідно враховувати також дружні взаємини дітей, добираючи сусідів по столу, беручи до уваги їх вплив одне на одного.

Вихователь повинен продумувати і розстановку столів у приміщенні групової кімнати, виявляючи творчу ініціативу за умови дотримання санітарно-гігієнічних вимог (можна розставити столи у формі літери П, півколом, за рядами тощо).

Специфіка змісту кожного виду занять визначає методику здійснення індивідуального підходу.

Вихователь повинен розглядати будь-який відрізок педагогічного процесу в контексті реалізації основних ліній розвитку: фізичного, соціального, емоційно-ціннісного, пізнавального, мовленнєвого, художньо-естетичного, креативного, розкритих науковцями Н. Шавровською і В. Шавровською.

Основні лінії розвитку

№	Розвиток	Завдання розвитку
1	Креативний	Збагачувати практичний та теоретичний досвід дитини; надавати їй можливість самовизначатися, проявляти творчу ініціативу, здійснювати самостійні вибір, приймати власні рішення, варіювати зміст та форму виконання завдання; формувати потребу в нових враженнях; підтримувати прагнення робити по-своєму, відходити від заданого шаблону, зразка, стандарту; схвалювати спроби дошкільника діяти самостійно, конструктивно, виявляти допитливість, сміливість, гнучкість, визначеність позиції

№	Розвиток	Завдання розвитку
2	Соціально-моральний	Розвивати у дитини соціальні емоції та мотиви (співчуття, радості, бажання допомоги та ін.); учити її орієнтуватися в нових соціальних умовах, пристосовуватися до незвичних вимог, конструктивно впливати на оточуючих, відстоювати власні інтереси. Діти мають відчувати потребу в спілкуванні з однолітками, ініціювати контакти, налагоджувати взаємодію, уміти підтримувати діалог, вести бесіду. Для цього важливо збагачувати досвід спілкування з людьми різного віку, спорідненість, статеву належність, емоційне ставлення; учити керуватися в спільній діяльності груповими інтересами, обмежувати надмірні власні домагання, відстоювати позицію, що здається правильною; допомагати дитині посісти належне місце в спільноті однолітків; розширювати її уявлення про авторитет та людські чесноти; вправляти в умінні зважати на чужу точку зору, уникати конфліктів та агресивних проявів тощо
3	Емоційно-ціннісний	Збагачувати внутрішній світ дитини позитивними емоціями; насичувати її життя приємними враженнями; коригувати форми прояву дитиною негативних емоцій; створювати позитивний психологічний клімат; забезпечувати емоційне благополуччя дошкільника; розширювати та поглиблювати його уявлення про людські переживання; вправляти у різних способах прояву своїх почуттів; навчати емоційної регуляції, поведінки та діяльності; учити дитину засвоювати емоційні еталони взаємин із різними людьми (рідними, знайомими, чужими); спонукати бути приємним для оточуючих; навчати адекватного реагування на успіх-неуспіх у діяльності; розвивати помірковане, оптимістичне ставлення до труднощів; акцентувати увагу дитини на її чеснотах, а не на вадах; формувати впевненість у собі; виховувати самоповагу, уміння об'єктивно сприймати негативні оцінки та критичні зауваження на свою адресу
4	Художньо-естетичний	Розвивати здатність передавати свої життєві враження засобами образотворчого, музичного, літературного, театрального мистецтва
5	Пізнавальний	Учити відкривати нове, розв'язувати життєві проблеми, з'ясувати сутність явищ та причинно-наслідкові залежності, з розширенням та поглибленням інформації
6	Мовленнєвий	Формувати вміння встановлювати мовленнєву взаємодію, грамотно будувати і висловлювати свої думки
7	Фізичний	Зміцнювати здоров'я; підвищувати рухову активність; ознайомлювати з будовою тіла людини, її зовнішністю, роботою організму тощо

РЕАЛІЗАЦІЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПІДХОДУ У ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ (ЗАНЯТТЯ З ФІЗКУЛЬТУРИ, ПРОГУЛЯНКИ, ЗАГАРТОВУВАННЯ)

У різних видах діяльності індивідуальний підхід має свою специфіку.

Здійснення індивідуальної роботи з дітьми на прикладі фізкультурно-оздоровчої роботи

Основою цього напрямку є діагностика стану здоров'я і рівня фізичної підготовки дітей. З цією метою на кожну дитину складається індивідуальна карта здоров'я, заснована на:

- виписці з медичної карти, що видається дільничним педіатром (відповідно до медичного огляду «вузькими» фахівцями);
- комп'ютерному прогнозуванні дитячої захворюваності з використанням анкетування батьків (про стан здоров'я дітей і всіх членів сім'ї, соціально-побутові умови життя та ін.);
- аналізі первинних навичок дітей за основними видами рухів.

Відповідно до індивідуальних карт за кожною віковою групою складається схема-аналіз, яку старша медична сестра фіксує в груповий «Журнал здоров'я». Вона дозволяє педагогам і медичним працівникам мати чітку картину про стан здоров'я дітей усієї групи і кожної дитини зокрема, своєчасно виявляти причину захворюваності та усувати її, планувати фізкультурно-оздоровчу роботу з урахуванням наявних відхилень у стані здоров'я, диференціюючи ступінь навантажень.

Паспорт здоров'я дошкільника

ПІБ дитини _____

Дата народження _____ Знак Зодіаку _____

Рік народження за східним календарем _____

Родинний портрет

Склад родини _____

Освіта:

• матері _____

• батька _____

Житлові умови _____

Матеріальний стан _____

Вік батьків до моменту народження дитини:

• матері _____

• батька _____

Шкідливі звички батьків _____

Психологічний клімат у родині _____

Обстежувані характеристики**Результати обстеження**

	I квартал	II квартал	III квартал
Вік			
Рівень фізичного розвитку			
Функціональна проба			
Коефіцієнт витривалості			
Пропущено днів через хворобу			
Профіль захворювання			
Група здоров'я			
Рівень розвитку моторики			
Оцінювання дрібної моторики			
Оцінювання координації			
Оцінювання функції рівноваги			

Фізична підготовленість

Швидкість _____

Витривалість _____

Сила _____

Спритність _____

Гнучкість _____

Рівновага _____

Особливості нервово-психічного розвитку

Увага _____

Пам'ять _____

Мислення _____

Мовлення _____

Емоції _____

Інтереси, нахили _____

Звички _____

Спілкування з однолітками, з дорослими _____

Ставлення до себе, до свого здоров'я, до праці, мистецтва, спорту _____

Культурно-гігієнічні навички

Загальна характеристика дитини

Запропоновані схеми є підставою для рекомендацій педагогам щодо:

- складання «гнучких» режимів дня відповідно до здоров'я дітей;
- призначення гартувальних процедур;
- участі кожної дитини в різних видах фізичної активності (у ранковій гімнастиці, фізкультурних заняттях, плаванні, секціях і клубах фізкультурно-оздоровчої спрямованості та ін.);
- проведення різноманітних фізіопроцедур і коригувальної гімнастики;
- використання масажу;
- роботи з батьками з цього питання.

Індивідуальний підхід до кожної дитини передбачає гнучкі режими дня відповідно до пори року, віку дітей, статевих відмінностей, стану їх здоров'я та інтересів.

На заняттях із фізичного виховання потрібно дотримуватися диференційованого підходу до хлопчиків і дівчаток щодо:

- обліку сензитивних етапів для формування і вдосконалення фізичних якостей, рухових навичок і вмінь у хлопчиків і дівчаток із метою отримання максимальних результатів за мінімальних фізичних і психічних витратах;
- здійснення загальної фізичної підготовки з різним дозуванням навантажень хлопчиків і дівчаток у вправах на витривалість, у характері та розмірі м'язових зусиль;
- ставлення різних вимог до одних і тих самих рухів: чіткість, ритмічність, додаткові зусилля — для хлопчиків; пластичність, виразність, граціозність — для дівчаток.

Ці напрями можуть реалізуватися на звичайних фізкультурних заняттях, коли вступна і заключна частини, а також

загальнорозвивальні вправи і рухливі ігри проводяться фронтально, з усіма дітьми. Навчання основних видів рухів, спортивних вправ або елементів спортивних ігор в основній частині плануються окремо для хлопчиків і дівчаток. Достатньо ефективною є робота з підгрупою дітей на прогулянці та в інші режимні моменти у формі рухливих ігор, ігрових вправ і завдань.

Відомо, що професійна діяльність педагога може бути посправжньому результативною, якщо батьки стають активними помічниками і однодумцями.

Виховання ґрунтується на позитивних прикладах поведінки дорослих. Педагогам ДНЗ необхідно це враховувати самим і певну увагу приділяти роботі з батьками. Неузгодженість вимог, що ставляться в дитячому садку й удома, викликає у дитини відчуття розгубленості, образи або навіть агресії. Тому педагогам слід зацікавити батьків перспективами нового напрямку розвитку дітей, залучити їх до життя дошкільного закладу, зробити союзниками в своїй роботі. Батьки мають бути постійно обізнаними щодо роботи дитячого садка на відкритих заняттях і заходах. Необхідно оформляти інформацію в «Куточку для батьків», організовувати виставки дитячих робіт, перегляд тематичних відеофільмів.

При цьому всі режимні моменти можуть варіюватися, зберігаючи загальну тривалість основних частин режиму дня: неспання, сну, прогулянки, проміжків часу між їдою тощо.

Необхідно розробити і використовувати диференційовану систему загартування, що передбачає різноманітні форми і методи, а також їх зміни відповідно до пори року, віку та індивідуальних особливостей стану здоров'я кожної дитини. Це дає можливість забезпечити поступове збільшення способів дії протягом місяця, року і всього перебування дітей в ДНЗ.

Фізкультурні заняття як найважливіша форма фізкультурно-оздоровчої роботи будуються з урахуванням стану здоров'я кожної дитини і рівня її підготовленості. При цьому диференціюється складність рухів (повзання по жердині або мотузку), навантаження (варіюється техніка і кратність виконання вправ); визначаються послідовність навчання, добирання і поєднання нового матеріалу із засвоєним тощо.

Під час фізкультурних занять передбачається систематичний індивідуальний медико-педагогічний контроль, що містить різноманітні форми спостережень і хронометражу діяльності дітей, та проводиться медичною сестрою спільно з вихователем та інструктором з фізкультури. На підставі аналізу комплексних результатів

спостережень за дітьми в певний період перебування їх у ДНЗ і повторної медичної діагностики даються нові рекомендації щодо проведення наступного етапу фізкультурно-оздоровчої роботи.

Під час різноманітних форм діяльності з фізичного виховання дітей (фізкультурних занять, прогулянок, загартування та ін.) систематично проводяться хронометровані спостереження, що дають матеріал для повторної медико-педагогічної діагностики і рекомендацій для подальшого розвитку кожної дитини.

Хронометраж організованої рухової активності дітей упродовж дня за віковими групами

№ з/п	Вікові групи	Тривалість у годинах та хвиликах на день
1	I молодша група (3-й рік життя)	30–45 хв
2	II молодша група (4-й рік життя)	40–55 хв
3	Середня група (5-й рік життя)	50 хв – 1 год
4	Старша група (6-й рік життя)	1 год – 1 год 10 хв
5	1 клас (7-й рік життя)	1 год 10 хв – 1 год 20 хв

Такий підхід дозволяє знизити захворюваність і досягнути високих результатів у фізичному розвитку дітей.

Комплекс гартувальних та гігієнічних процедур із дітьми

Група, вік	Назва методу	Періодичність проведення
№ 1 «Малятко», № 4 «Ластів'ята» (ранній вік)	Ранкова гімнастика з елементами дихальної	Щоденно
	Умивання обличчя	Щоденно
	Фізичні вправи на свіжому повітрі	Щоденно
	Фізкультхвилинки та паузи	Щоденно
	Пальчикова гімнастика	Щоденно
	Хвилинки-здоровинки	Щоденно
	Ігри з водою та піском	1 раз на тиждень підгрупою, щоденно — індивідуально
	Ароматерапія	За графіком
	Доріжки здоров'я	Щоденно
	Повітряні ванни	Щоденно
	Гімнастика пробудження	Щоденно
	Контрастне тупцювання	Відповідно до сезону (вересень — листопад; травень — вересень)
	Вітамінотерапія: уживання трав'яних настоїв, вітамінів	Відповідно до графіку
	Розвиток дрібної моторики рук	Щоденно
Сеанси спелеотерапії	Відповідно до графіку	

в ДНЗ у 2009–2010 н. р.

Час проведення в режимі дня	Індивідуальний підхід до дітей із рівнем здоров'я	Відповідальні
Ранок		Вихователі
Ранок, обід, полуденок		Вихователі
Денна прогулянка	Зменшення дозування для дітей після перенесеної хвороби	Вихователі
Упродовж дня		Вихователі
Упродовж дня		Вихователі
Упродовж дня		Вихователі
1 половина дня		Вихователі
1 половина дня, під час сну	За призначенням лікаря	Вихователі Старша медична сестра
Після денного сну		Вихователі
Перед сном		Вихователі
Після сну		Вихователі
Після сну	Ураховуючи індивідуальні особливості та стан здоров'я	Вихователі
	Якщо немає протипоказань	Вихователі
Під час організованих форм навчання		Вихователі
Відповідно до графіку	За призначенням лікаря	Вихователі Медична сестра

Комплекс гартувальних та гігієнічних процедур із дітьми

Група, вік	Назва методу	Періодичність проведення
№ 8 «Бджілки», № 7 «Сонечко» Молодші групи	Ранкова гімнастика з елементами дихальної	Щоденно
	Умивання обличчя	Щоденно
	Полоскання ротової порожнини після вживання їжі водою кімнатної температури	Щоденно
	Масаж вологою серветкою обличчя та шиї	Щоденно
	Фізичні вправи на свіжому повітрі	Щоденно
	Фізкультхвилинки та паузи	Щоденно
	Пальчикова гімнастика	Щоденно
	Хвилинки-здоровинки	Щоденно
	Ігри з водою та піском	1 раз на тиждень підгрупою
	Ароматерапія: часникове намісто, вдихання аромамасел	У період загострення захворювань
	Доріжки здоров'я	Щоденно
	Повітряні ванни	Щоденно
	Самомасаж різних частин тіла без предметів та з використанням різних засобів: щіточок, мочалок, горішок	Щоденно
	Гімнастика пробудження	Щоденно
	Контрастне тупцювання з обливанням ніг	Відповідно до сезону (вересень — листопад; травень — вересень)
	Вітамінотерапія: уживання трав'яних настоїв, вітамінів	Відповідно до графіку
	Розвиток дрібної моторики рук	Щоденно
	Психогімнастика	Ураховуючи види занять
	Сеанси спелеотерапії	Відповідно до графіку
	Сеанси кольоротерапії	1 раз на тиждень
	Арт-терапія: казкотерапія, музикотерапія	Упродовж року

в ДНЗ у 2009–2010 н. р.

Час проведення в режимі дня	Індивідуальний підхід до дітей із рівнем здоров'я	Відповідальні
Ранок		Вихователі
Ранок, обід, полуденок		Вихователі
Ранок, обід, полуденок		Вихователі
Перед денною прогулянкою		Вихователі
Денна прогулянка	Зменшення дозування для дітей після перенесеної хвороби	Вихователі
Упродовж дня		Вихователі
Упродовж дня		Вихователі
Упродовж дня		Вихователі
1 половина дня		Вихователі
1 половина дня, під час сну	За призначенням лікаря	Вихователі Медична сестра
Після денного сну		Вихователі
Перед сном		Вихователі
Перед сном		Вихователі
Після сну		Вихователі
Після сну	Ураховуючи індивідуальні особливості та стан здоров'я	Вихователі
	Якщо немає протипоказань	Вихователі
Під час організованих форм навчання		Вихователі
Щоденно		Вихователі
Відповідно до графіку	За призначенням лікаря	Вихователі Медична сестра
1 половина дня		Вихователі
Відповідно до календарного плану		Вихователі

Комплекс гартувальних та гігієнічних процедур із дітьми

Група, вік	Назва методу	Періодичність проведення	
№ 5 «Джерельце», № 12 «Дюймовочка», (середні групи)	Ранкова гімнастика з елементами ди-хальної	Щоденно	
	Умивання обличчя	Щоденно	
	Полоскання ротової порожнини після вжи-вання їжі водою кімнатної температури	Щоденно	
	Масаж вологою серветкою обличчя та шиї	Щоденно	
	Фізичні вправи на свіжому повітрі	Щоденно	
	Фізкультурна хвилинка та паузи	Щоденно	
	Пальчикова гімнастика	Щоденно	
	Хвилинка-здоровинки	Щоденно	
	Ігри з водою та піском	1 раз на тиждень під-групою	
	Ароматерапія: часникове намисто, вди-хання аромамасел	У період загострення захворювань	
	Доріжки здоров'я	Щоденно	
	Повітряні ванни	Щоденно	
	Самомасаж різних частин тіла без предметів та з їх використанням	Щоденно	
	Гімнастика пробудження	Щоденно	
	Контрастне тупцювання з обливанням ніг	Відповідно до сезону	
Вітамінотерапія: уживання трав'яних настоїв, вітамінів	Відповідно до гра-фіку		
Розвиток дрібної моторики рук	Щоденно		
	Психогімнастика	Ураховуючи види за-нять	
	Сеанси спелеотерапії	Відповідно до гра-фіку	
	Сеанси кольоротерапії	1 раз на тиждень	
	Арт-терапія: казкотерапія, музикоте-рапія	Упродовж року	
	Уживання екологічно чистої води, за-рядженою відповідним кольором	Щоденно	

в ДНЗ у 2009–2010 н. р.

Час проведення в режимі дня	Індивідуальний підхід до дітей із рівнем здоров'я	Відповідальні
Ранок		Вихователі
Ранок, обід, полуденок		Вихователі
Ранок, обід, полуденок		Вихователі
Перед денною прогулянкою		Вихователі
Денна прогулянка	Зменшення дозування для дітей після перенесеної хвороби	Вихователі
Упродовж дня		Вихователі
Упродовж дня		Вихователі
Упродовж дня		Вихователі
1 половина дня		Вихователі
1 половина дня, під час сну	За призначенням лікаря	Вихователі Медична сестра
Після денного сну		Вихователі
Перед сном		Вихователі
Перед сном		Вихователі
Після сну		Вихователі
Після сну	Ураховуючи індивідуальні особливості та стан здоров'я	Вихователі
	Якщо немає протипоказань	Вихователі
Під час організованих форм навчання		Вихователі
Щоденно		Вихователі
Відповідно до графіку	За призначенням лікаря	Вихователі Медична сестра
1 половина дня		Вихователі
Відповідно до календарного плану		Вихователі
Перед вживанням їжі (за 30 хвилин)		Вихователі

Комплекс гартувальних та гігієнічних процедур із дітьми

Група, вік	Назва методу	Періодичність проведення	
№ 9 «Дзвіночок», № 11 «Краплинка» (старші групи)	Ранкова гімнастика з елементами дихальної	Щоденно	
	Умивання обличчя	Щоденно	
	Полоскання ротової порожнини після вживання їжі водою кімнатної температури; полоскання горла настоями трав та сольовим розчином	Щоденно	
	Масаж вологою серветкою обличчя та шиї	Щоденно	
	Фізичні вправи на свіжому повітрі	Щоденно	
	Фізкультурна хвилинка та паузи	Щоденно	
	Пальчикова гімнастика	Щоденно	
	Хвилинка-здоровинки	Щоденно	
	Ігри з водою та піском	1 раз на тиждень підгрупою	
	Ароматерапія: часникове намисто, вдихання аромамасел	У період загострення захворювань	
	Доріжки здоров'я	Щоденно	
	Повітряні ванни	Щоденно	
	Самомасаж різних частин тіла без предметів та з використанням різних засобів: щіточок, мочалок, горішок	Щоденно	
	Гімнастика пробудження: обтирання сухою, вологою рукавичкою	Щоденно (залежно від температурного режиму)	
	Контрастне тупцювання з обливанням ніг	Відповідно до сезону (вересень — листопад; травень — вересень)	
Вітамінотерапія: уживання трав'яних настоїв, вітамінів	Відповідно до графіку		
Розвиток дрібної моторики рук	Щоденно		

в ДНЗ у 2009–2010 н. р.

Час проведення в режимі дня	Індивідуальний підхід до дітей із рівнем здоров'я	Відповідальні
Ранок		Вихователі
Ранок, обід, полуденок		Вихователі
Ранок, обід, полуденок		Вихователі
Перед денною прогулянкою		Вихователі
Денна прогулянка	Зменшення дозування для дітей після перенесеної хвороби	Вихователі
Упродовж дня		Вихователі
Упродовж дня		Вихователі
Упродовж дня		Вихователі
1 половина дня		Вихователі
1 половина дня, під час сну	За призначенням лікаря	Вихователі Медична сестра
Після денного сну		Вихователі
Перед сном		Вихователі
Перед сном		Вихователі
Після сну		Вихователі
Після сну	Ураховуючи індивідуальні особливості та стан здоров'я	Вихователі
	Якщо немає протипоказань	Вихователі
Під час організованих форм навчання		Вихователі

Група, вік	Назва методу	Періодичність проведення
	Психогімнастика: ігри-медитації, пальчиковий театр, ігри-емпатії	Ураховуючи види занять
	Сеанси спелеотерапії	Відповідно до графіку
	Сеанси кольоротерапії	1 раз на тиждень
	Арт-терапія: казкотерапія, музикотерапія	Упродовж року

Час проведення в режимі дня	Індивідуальний підхід до дітей із рівнем здоров'я	Відповідальні
Щоденно		Вихователі
Відповідно до графіку	За призначенням лікаря	Вихователі Медична сестра
1 половина дня		Вихователі
Відповідно до календарного плану		Вихователі

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ДІТЕЙ НА ЗАНЯТТЯХ З ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Правильне керівництво естетичним розвитком дітей можливе тільки в результаті вивчення і знання їх вікових та індивідуальних особливостей. Разом із використанням фронтальних занять обов'язково необхідно використовувати індивідуальні форми занять, особливо з тими дітьми, які цього потребують у зв'язку з індивідуальними характеристиками. Виховуючи інтерес до малювання, слід бути особливо уважним до кожної дитини, уміти допомогти їй, надати необхідну підтримку у намаганні дитини добре виконати роботу й об'єктивно оцінити її старанність. Вихователь не повинен обмежуватись тільки завданням естетичного розвитку дошкільників, а тісно пов'язувати це з вихованням у них моральних якостей, дружелюбності та справедливого оцінювання робіт інших дітей. Результати педагогічних досліджень і практична робота підтверджують, що художній розвиток усіх дітей без винятку потребує ефективного керівництва й індивідуального підходу до них. Велике значення мають заняття з образотворчої діяльності, що необхідно проводити, дотримуючись певних умов їх проведення. Активізуючи діяльність дітей, не слід опікати їх і привчати до механічного виконання вказівок вихователя. Нескінченна опіка, зловживання зразком, підготовка готових матеріалів, що спрямовують дітей на виконання роботи за трафаретом, не розвивають у них активності та творчої ініціативи, а виховують пасивність і байдужість. Діти не відчують радості творчості та інтересу до виконання завдання. Необхідно довіряти дітям діяти самостійно, не зважаючи на те, що їх роботи можуть бути на початку невдалими.

Заняття з образотворчої діяльності надають великі можливості до здійснення індивідуального підходу. Реальним їх результатом є дитячі роботи, що розкривають індивідуальність дитини.

Аналізуючи дитячі роботи, можна дізнатися про різні індивідуальні особливості кожної дитини, що проявляються і в обиранні сюжету, і в розкритті творчого замислу; визначити, хто добре володіє технічними уміннями та навичками, а хто почувається безпомічним.

Індивідуальний підхід до дітей вихователеві необхідно починати здійснювати з моменту підготовки до заняття, плануючи попередні спостереження, бесіди тощо.

Під час планування будь-якого заняття з образотворчої діяльності необхідно переглянути записи, що веде вихователь у графі календарного плану (педагогічні висновки) про попереднє заняття, про його результати, а також роботи дітей.

Після заняття діти розглядають роботи товаришів та самостійно оцінюють їх, а керівництво вихователя цим процесом потребує особливої майстерності. Вихователь повинен допомагати дітям робити зауваження, якщо вони є доцільними, бачити в них перш за все позитивне, учити бути тактовними, увічливими.

Заняття з образотворчої діяльності надають широкі можливості для вивчення особливостей дітей і здійснення індивідуального підходу до кожної дитини, що сприяє розвитку у них не тільки художніх здібностей, але й уваги, спостережливості, волі, наполегливості.

МОВЛЕННЄВИЙ РОЗВИТОК

У Базовій програмі розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» компоненти мовлення дитини (словник, граматики, звуковимови) викладено розрізнено. У Методичних рекомендаціях до Базової програми вихователям рекомендується реалізувати визначені компоненти мовленнєвої діяльності у комплексі, отже, не слід виокремлювати фрагменти роботи тільки мовленнєвого змісту, а поєднувати їх з іншими змістовними лініями.

Уся робота з мовленнєвого спілкування, зважаючи на рекомендації Базової програми, не потребує спеціально організованого фронтального навчання, а тому повинна знайти відображення в різних формах організації життєдіяльності: у грі, праці, спілкуванні, спостереженні тощо.

Продуктивною формою мовленнєвого розвитку дітей є вільна і самостійна діяльність у спеціально організованому середовищі, де педагог надає кожному право вибору: де, коли, скільки часу, з ким діяти. Тому в кожному із фрагментів мовленнєвої активності розвиваються всі лінгвістичні компоненти, то домінуючи, то стаючи тлом для інших. Головними є адресна спрямованість мовлення, наявність співрозмовника, партнера в спілкуванні, якому адресується, дарується слово, від якого очікується емоційна чи мовленнєва реакція — відповідь. Неповторність кожної особистості, темп розвитку потребує індивідуального набору таких форм та способів педагогічного впливу, що були б просувальними, а не гальмівними.

Мовленнєва компетентність зростає, удосконалюється протягом усього дошкільного дитинства. Вправління дітей відбувається на матеріалі «зони найближчого розвитку», межі якої з віком розширюються.

ЛОГІКО-МАТЕМАТИЧНИЙ РОЗВИТОК

У Базовій програмі «Я у Світі» завдання логіко-математичного розвитку розподілено в кожній сфері життєдіяльності: «Культура», «Природа», «Люди», «Я Сам». При цьому вихователь повинен пам'ятати, якщо не визначити окремо цей напрямок роботи — не означає применшити його роль у навчально-виховному процесі.

Важливі не стільки самі собою логіко-математичні знання дошкільників, скільки здатність використовувати їх у різних життєвих ситуаціях, розсудливо поводитися, проявляти високу пізнавальну активність, кмітливість, гнучкість мислення, самостійність суджень.

Індивідуальний підхід у проведенні занять логіко-математичної спрямованості дає можливість не тільки допомогти дітям у засвоєння програмового матеріалу, але й розвиває їхній інтерес до таких занять; забезпечує активну участь усіх дітей у спільній роботі, а це, у свою чергу, сприяє розвитку їхніх розумових здібностей, уваги; попереджує інтелектуальну пасивність у окремих дітей; виховує цілеспрямованість, наполегливість та інші вольові якості. На таких заняттях вихователь повинен турбуватися про розвиток у дітей здібностей до лічби.

Відповідно до індивідуальних особливостей усіх дітей групи педагог може з метою зручності планування та організації заняття об'єднати дітей у декілька підгруп.

До першої підгрупи належать ті діти, у яких спостерігається велика активність і зацікавлення до заняття, а також творчий характер застосування отриманих знань і умінь. Таким дітям необхідно добирати складніші завдання, надаючи можливість ширше проявляти свій інтерес.

До другої підгрупи належать ті діти, активність яких зовні не проявляється. У таких випадках рекомендується розвивати ініціативу, заохочувати починання малят, зміцнювати впевненість у своїй меті. У певних завданнях рекомендується використовувати завдання-драматизації.

Ураховуючи вимоги Базової програми, де зокрема зазначається, що заняття не визнається найпродуктивнішою формою організації життєдіяльності дошкільника, вважаємо, що комплексні заняття з цього розділу все ж повинні бути. Але індивідуальна робота під час їх проведення не можлива без проникнення до світу дитини, в її переживання, без розуміння її настрою.

Значну допомогу вихователю під час здійснення індивідуального підходу в проведенні занять логіко-математичного спрямування надасть чітке планування, де буде проаналізовано попередній досвід дітей та проведено попередню роботу.

ФОРМУВАННЯ ТРУДОВИХ НАВИЧОК

Пошук найефективніших засобів педагогічного впливу на дітей для здійснення завдань трудового виховання турбує сучасного вихователя під час організації життєдіяльності дошкільників, адже необхідно враховувати особливості кожної дитини: її темперамент, рівень трудових навичок і вмій, ставлення до праці.

Під час організації занять із трудової діяльності дошкільників необхідно перш за все провести спостереження та визначити рівень набутих дітьми трудових навичок і ставлення до трудової діяльності для подальшого здійснення диференційованого підходу. На допомогу вихователям можна розробити спеціальні схеми спостережень, обстежень, що здійснюються на початку і наприкінці навчального року; трудові завдання і рекомендації щодо створення проблемних ситуацій для виявлення характеру взаємин, навичок співробітництва, взаємодопомоги. Можна дібрати запитання для складання анкет щодо опитування батьків.

Схема спостереження:

- по вертикалі — прізвище дітей;
- по горизонталі — завдання за видами праці.

Для обліку трудових навичок можна використовувати певні знаки «плюс» (володіє), «пів плюс» (володіє недостатньо), «мінус» (не володіє). Заповнювати схеми необхідно після неодноразових спостережень і бесід із дітьми та батьками.

Знання і врахування індивідуальних особливостей вихованців сприятиме кращій організації колективної діяльності, вихователь зможе об'єднувати дітей із різним рівнем навичок та індивідуальних проявів для того, щоб забезпечити позитивний взаємовплив.

Необхідно дотримуватись принципу диференційованого підходу і під час підбиття підсумків зробленого дітьми.

Вивчаючи особливості поведінки дитини в трудовій діяльності, необхідно звернути увагу на:

- проявлення відповідальності під час виконанні трудових доручень;
- самостійність під час виконання трудового завдання;
- ініціативність дитини, у чому це проявляється;
- уміння працювати зосереджено;
- захопленість роботою, чим це викликано;
- причину повільного включення дитини в роботу;
- уважність під час трудової діяльності та причини;
- потребу у нагадуваннях про виконання трудового завдання;
- доведення розпочатої справи до кінця;
- необхідність контролю за діями дитини;
- уміння поставити мету та скласти план роботи;
- правильне застосування прийомів роботи;
- використання знаряддя праці відповідно до призначення;
- бережливе ставлення до матеріалів та інструментів;
- допомога товаришам порадою, прикладом;
- уміння аналізувати свою роботу;
- надання переваги певним видам трудової діяльності:
  - прибирання приміщення;
  - чергування у їдальні;
  - догляд за рослинами,
  - догляд за тваринами;
  - підготовка матеріалів до занять;
  - миття посуду;
  - прання;
  - приготування їжі;
  - конструювання;
  - допомога меншим та турбота про них.

Висвітлення цих питань допоможе вихователю під час організації роботи з кожною дитиною.

Здійснення диференційованого підходу до дітей з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей дасть педагогам змогу знайти підхід до кожної дитини щодо засвоєння нею певних знань; своєчасно передбачити індивідуальну роботу з окремими дітьми.

Таким чином, можна зробити висновок: від предмета заняття залежить методика диференційованого підходу до дітей.

Порівнюючи прийоми, що може застосовувати вихователь до певної групи дітей, можна зауважити, що більшість із них є спільними для збуджених, пасивних, повільних дітей. Активні діти також потребують індивідуального підходу, мета якого — розвиток їх здібностей, інтересів. Під час проведення занять важливо занадто не опікати дітей, допомагати лише в необхідних випадках, щоб не придушувати їхньої самостійності та ініціативи. Вихователь повинен пам'ятати про те, що індивідуальний підхід повинен здійснюватися систематично та знаходити відображення в календарному плануванні.

Важливо сформувати у дошкільників позитивне ставлення до всього, що відбувається на заняттях, у повсякденному житті групи, прагнути до того, щоб кожна дитина досягала успіху й отримувала задоволення від розумової праці. Результати продуманої та спеціально передбаченої активізації вихованців на заняттях не забаряться, а найголовніше — з'явиться інтерес до будь-якої діяльності, в тому числі й під час занять, дошкільники з нетерпінням чекатимуть на них.

ЗДІЙСНЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПІДХОДУ ДО ДІТЕЙ УПРОДОВЖ ДНЯ ВІДПОВІДНО ДО РЕЖИМУ

1. Стисла бесіда з батьками під час ранкового прийому дітей про самопочуття їхньої дитини, про те, що їх бентежить в її поведінці.
2. Створення і підтримання спокійної, радісної обстановки, що дає можливість кожній дитині зайнятись цікавою для неї справою.
- Приділення особливої уваги замкнутим, сором'язливим дітям. Їх неодмінно слід підбадьорити, адже вони цього потребують. Занадто збуджених дітей слід залучити до таких ігор та занять, що допомогли б позбутися збудження.
3. Під час підготовки до сніданку виховання культурно-гігієнічних навичок, надання допомоги тим дітям, які ще не володіють ними.
4. Під час сніданку звернення уваги на тих дітей, які мають поганий апетит. Дотримання правил культурної поведінки за столом.
5. Проведення індивідуальної роботи за висновками в календарному плануванні.

6. Розучування віршів, фольклору з дітьми, які мають вади мовлення.
  7. Під час підготовки до прогулянки особливу увагу слід приділяти ослабленим дітям та дітям, які часто хворіють. Закріплення навичок одягання з урахуванням індивідуальних особливостей дітей.
  8. На прогулянці крім запланованих форм роботи здійснення індивідуального підходу до дітей із різною метою:
    - подолання сором'язливості;
    - залучення в дитячий колектив;
    - підготовка до участі в заняттях;
    - розвиток спостережливості;
    - виховання працелюбності, трудових навичок;
    - виправлення дефектів мовлення.
- Приділення уваги дітям, які проявляють особливий інтерес до математики, рідної мови, надавання можливості дітям вигадувати свої загадки, вірші, невеличкі оповідання.
9. Упродовж дня спостереження і керування роботою чергових. Необхідно добирати пари чергових відповідно до індивідуальних особливостей, з урахуванням взаємного позитивного впливу дітей. Під час підготовки до денного сну необхідно стежити, щоб ніхто з дітей не був занадто збудженим.
  10. Залучення дітей, які не виявляють інтересу до тварин та рослин, до спостереження в куточку природи. Увечері, коли батьки приходять за дітьми, можна:
    - більше часу приділяти спілкуванню з ними;
    - відповідати на їхні запитання;
    - призначати час для спеціальної консультації;
    - давати рекомендації щодо відповідної літератури;
    - розповідати про самопочуття дитини, про її поведінку;
    - домовитись про відвідування дитини вдома.

ДИФЕРЕНЦІЙОВАНИЙ ПІДХІД ДО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ (СТАТЕВЕ ВИХОВАННЯ)

Тривалий час сучасні теорії диференційованого навчання ґрунтувалися на єдиному принципі — принципі добирання дітей за рівнем їхнього розумового розвитку та індивідуально-психологічними особливостями. Ці критерії важливі, але недостатні. Необхідно також урахувати статеву належність дитини, адже розумові процеси у немовлят різної статі відрізняються. Мозок хлопчиків у цілому активніший за мозок дівчаток. Відповідно різниться стратегія пізнання світу ними.

Про зачаткування статевого виховання вперше акцентується увага у Базовій програмі розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» та методичних рекомендаціях до неї. Розпочинати статеве виховання слід з раннього дитинства; інформацію про питання статі слід надавати своєчасно, зважаючи на індивідуальні та вікові особливості дитини; інформація має бути правдивою, не формувати у дитини хибних знань чи ставлень, особливо якщо це стосується статі та статевих взаємин. Статеве виховання дошкільників має орієнтуватися на те, щоб сьогоднішні малюки, подорослішавши, змогли створити щасливу гармонійну родину. Одна з найважливіших умов реалізації цієї мети — подолання розрізненості хлопчиків та дівчаток у дошкільні роки, формування у них дружніх стосунків, культури спілкування, поваги одне до одного.

Хоча це питання виникло вже давно, але в педагогічній практиці статі як важлива характеристика дитини найчастіше не враховувалась і в навчально-виховному процесі в ДНЗ диференційований підхід до хлопчиків та дівчаток майже не простежувався.

Серед наукових досліджень (Т. П. Хрізман, Т. О. Репін) звертається увага на анатомо-фізіологічні відмінності між хлопчиками

і дівчатками, що виявляються вже в ембріональний період: під впливом статевих гормонів формуються не тільки анатомічні особливості статі, але й деякі особливості розвитку мозку. Дівчатка порівняно з хлопчиками під час народження, як правило, мають менші масу тіла, зріст, серце, легені, питому вагу мускулатури.

Уже через чотири тижні дівчатка починають випереджати хлопчиків у загальному розвитку. Надалі вони швидше починають ходити і говорити, у них більша опірність до захворювань. У дівчаток краще розвинута тактильна чутливість і чутливість до запахів. У хлопчиків частіше трапляються затримання розумового розвитку, заїкання, неврози.

Нейрофізіологи переконливо доводять, що хлопчики вправніші за дівчаток у математичних операціях та візуально-просторовому мисленні, а в дівчаток більше ніж у хлопчиків розвинені вербальні здібності.

Значну роль у становленні й розвитку психології статі відіграє соціальне середовище. До навчання дівчаток і хлопчиків потрібно ставитися диференційовано, починаючи вже з 4-х років.

Статеві інтелектуально-психологічні особливості дітей дошкільного віку

Дівчатка

- Мовлення емоційніше і в цілому краще розвинене;
- краще реагують на правильно побудовані фрази та чітку логіку;
- відповідальний;
- надають перевагу виконанню завдань за готовим зразком;
- більше цікавить результат;
- дисциплінованіші, зібраніші, старанніші.

Хлопчики

- Рідко розкривають свій внутрішній стан у словах;
- мислення нестандартне, внутрішній пошук інтенсивніший і складніший, ніж здається;
- надають перевагу розв'язанню нових, логічних і складних завдань;
- під час виконання стереотипних вправ виявляють нетерплячість та неохайність;
- більше цікавляться самим процесом;
- важче залишатися уважними;
- швидше набувають арифметичних умінь, краще запам'ятовують форми і розуміють принципи роботи механізмів.

Первинна статева соціалізація, тобто навчання дитини поведінки, що відповідає певній статі, починається з моменту народження. Уже у віці трьох років діти знають, що дівчаткам слід поводитися не так, як хлопчикам. Від виникнення переваг та інтересів залежить формування особистості дитини, її впевненість у собі, визначеність настанов, ефективність спілкування з людьми і благополуччя взаємин у сім'ї. Тому важливо підтримувати і розвивати у дівчаток м'якість, чуйність, ніжність, акуратність, прагнення до краси, а у хлопчиків — сміливість, твердість, рішучість, лицарське ставлення до представниць протилежної статі, тобто передумові майбутньої жіночості або мужності. Якщо основи цих якостей не закладені в ранньому дитинстві, то, подорослішавши, діти погано зможуть упоратися зі своїми соціальними ролями.

Усе це і повинно визначати зміст роботи з диференційованого підходу до виховання і навчання хлопчиків і дівчаток у різних видах діяльності.

Зміст диференційованого виховання:

- володіння культурою у сфері взаємин між дітьми різної статі;
- формування адекватної моделі поведінки відповідно до статі дитини;
- правильне розуміння ролі чоловіка і жінки в суспільстві.

Змістом статевого виховання дошкільників є саме навколишнє життя, а саме:

- взаємини між людьми різної статі;
- норми таких взаємин;
- особисте життя людей у родині;
- сфери їхньої діяльності.

Неодмінна педагогічна умова оптимально організованого статевого виховання — природність поведінки дорослого, готовність відповісти на всі запитання дитини без сорому й страху.

У дошкільному навчальному закладі навчально-виховний процес повинен сприяти:

- ефективному протіканню процесу статево-рольової соціалізації хлопчиків і дівчаток старшого дошкільного віку;
- формуванню початків мужності та жіночості дошкільників;
- появі уявлень про зміст соціальних ролей чоловіка і жінки;
- створенню емоційно-позитивного ставлення до майбутньої ролі;
- формуванню адекватної моделі поведінки відповідно до статі дитини.

Принципи організації роботи зі статевого виховання

1. Урахування особистої орієнтації, тобто відповідність до зросту, інтересів, бажання і статевої приналежності дошкільників. Це дозволяє використовувати методи і прийоми диференційованого підходу в ігровій, навчальній, трудовій діяльності, музичному і фізичному вихованні.
2. Теоретичне обґрунтування проблеми з визначенням мети, умов і змісту діяльності.
3. Наступність між традиційним і новим — диференціація педагогічного процесу, урахування біологічних, фізіологічних і психологічних особливостей хлопчиків і дівчаток у різних видах діяльності.
4. Взаємозв'язок суспільно-громадських інститутів: певна робота з батьками з виховання хлопчиків і дівчаток, визначення перспективи співпраці зі школою.
5. Створення предметно-розвивального середовища, що реалізувало б специфічні інтереси хлопчиків і дівчаток в ігровій діяльності, а також формувало б інтерес до соціальної ролі чоловіка і жінки через активно-дієвий досвід спілкування дітей, батьків і педагогів.

Зміст матеріалу для старших дошкільників з урахуванням трьох розділів

1. Чоловік і жінка — які вони?

Цикл занять цього розділу дозволить сформуванню уявлення про роль і зайнятість чоловіка і жінки в сім'ї, про їх взаємини: дружна сім'я, усі піклуються одне про одного, допомагають, кожен має своє коло обов'язків; чоловічі і жіночі професії. Для чоловіків характерні: героїзм, сміливість, фізична сила, відвага, уміння прийти на допомогу (військові, міліціонери, пожежники, льотчики, рятувальники). Жінки обирають професії, що дозволяють проявити любов до людей, чуйність, доброту, уміння бачити і створювати красу (лікар, кравчиня, перукар, кухар, педагог, хореограф).

2. Я — хлопчик, майбутній чоловік. Я — дівчинка, майбутня жінка.

Такі заняття покликані сформуванню передумови мужності й жіночості, правильне розуміння майбутніх жіночих та чоловічих ролей, емоційно-позитивне ставлення до виконання

майбутньої соціальної ролі. Різні види діяльності повинні бути взаємопов'язаними.

3. «Маленькі лицарі й принцеси».

Під час виконання завдань цього розділу:

- виникають уявлення про відмінності між хлопчиками і дівчатками — як у зовнішньому вигляді, так і в характері, поведінці;
- виховується культура спілкування в різних ситуаціях та ігровій діяльності;
- формується доброзичливе ставлення одне до одного, бажання бути охайним, здатність бачити й усувати недоліки свого зовнішнього вигляду в зачісці, одязі;
- виховується прагнення надавати допомогу одне одному в грі, спільній діяльності; уміння бачити і цінувати хороші вчинки і позитивні риси характеру, розуміння поглядів партнерів протилежної статі.

Така структура подання матеріалу може бути орієнтовною, вона має рекомендований характер, тобто задає тільки основу планування педагогічного процесу. Кожен вихователь ДНЗ має право на свій розсуд обирати зміст роботи.

Орієнтовне тематичне планування

Завдання	Термін проведення	Форми проявлення відповідно до змістовних ліній	
Розділ 1. Чоловік і жінка — які вони?			
1. Закріплювати знання дітей про роль та зайнятість чоловіка та жінки у суспільстві. 2. Дати уявлення дітям про жіночі та чоловічі професії	Вересень	Малювання на тему «Моя родина» («художньо-естетичний розвиток»)	
	Жовтень	1. Розвага «Професії наших батьків» (художньо-естетичний, пізнавальний розвиток)	
		2. Комплексне заняття «Різноманітний світ професій» (пізнавальний розвиток)	
Розділ 2. Я хлопчик — майбутній чоловік, я дівчинка — майбутня жінка			
1. Розширювати знання дітей про специфічні особливості чоловіка: героїзм, відвага, смілість, благородство, рішучість, вміння долати труднощі, захищати слабких.	Листопад Грудень	1. Комплексне заняття «Справжній чоловік — який він?» (художньо-естетичний, пізнавальний розвиток)	
		2. Розвага «Маленькі лицарі» (художньо-естетичний, соціально-моральний, пізнавальний розвиток)	

Сфера «Люди», «Культура»	
Спільна діяльність дітей	Самостійна діяльність дітей
<ol style="list-style-type: none"> 1. Бесіда «Я і мої батьки». 2. Дидактична гра «Наша сім'я». 3. Оформлення фотогазети «Мама, тато, я — щаслива сім'я». 4. Гурток «Маленькі майстри». 5. Слухання пісень: «Родина», «Родинне деревце» 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Розглядання ілюстрацій, альбомів. 2. Сюжетна гра «Доньки-матері». 3. Рухливі ігри за бажанням дітей.
<ol style="list-style-type: none"> 1. Екскурсія на будівництво або будь-яке підприємство. 2. Ігрові ситуації з розгляданням картин «Ким бути». 3. Дидактична гра «Кому що потрібно для роботи». 4. Ігри з конструктором, будівельним матеріалом. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Сюжетно-рольова гра «Дитячий садок». 2. Виготовлення сюжетних аплікацій «Професії працівників дитячого садка». 3. Чергування у ідальні та в куточку природи
<ol style="list-style-type: none"> 1. Читання книги В. Маяковського «Ким бути». 2. Дидактична гра «Відгадай професію». 3. Виготовлення атрибутів до гри «Аптека». 4. Господарсько-побутова праця 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Сюжетно-рольова гра «Лікарня». 2. Настільні ігри. 3. Практична вправа «Спіймай слово»
<ol style="list-style-type: none"> 1. Родинне свято «Домашнє вогнище родинне — оселя наша і сім'я». 2. Вечір усної народної творчості (загадки, прислів'я про героїзм, відвагу тощо). 3. Виготовлення атрибутів та елементів костюмів до спільних свят 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Сюжетно-рольові ігри за художніми творами за бажанням дітей. 2. Малювання «Мій тато», «Моя мама»
<ol style="list-style-type: none"> 1. Складання кросвордів для хлопчиків. 2. Гра-ситуація – «Якби ти допоміг». 3. Гуртки: «Футбол», «Художня гімнастика» 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Рухливі ігри для хлопчиків. 2. Сюжетно-рольові ігри: «Машиністи», «Пожежники». 3. Розглядання картин художників, де зображені портрети

Завдання	Термін проведення	Форми проявлення відповідно до змістовних ліній	
<p>2. Формувати позитивне ставлення до виконання майбутньої соціальної ролі чоловіка.</p> <p>3. Розширювати уявлення дітей про специфічні характерні риси особистості жінки: доброта, працелюбність, уважність, турботливість, чуйність до чужого горя.</p> <p>4. Учити розв'язувати конфліктні ситуації</p>	Лютий Березень	3. Вікторина «Ми роду козацького діти» (художньо-естетичний, соціально-моральний, пізнавальний розвиток)	
		1. Міні-конкурс «Модниці» (художньо-естетичний, креативний, пізнавальний розвиток)	
		2. Заняття-гра «У бабусі Загадки» (художньо-естетичний, креативний, пізнавальний розвиток)	
Розділ 3. Маленькі лицарі й маленькі принцеси			
<p>1. Закріплювати у дітей характерні відмінності у зовнішньому вигляді хлопчиків і дівчаток.</p> <p>2. Виховувати у хлопчиків сміливість, активність, силу волі.</p> <p>3. Ознайомити дітей із позитивними рисами характеру і вчинків хлопчиків і дівчаток, про дружбу між ними.</p> <p>4. Формувати модель поведінки, що є адекватною статі</p>	Квітень Травень	1. Вправи: «Родина», «Запрошуємо на танок» (соціально-моральний, креативний, пізнавальний розвиток)	
		2. Розвага «Маленькі лицарі» (соціально-моральний, креативний, пізнавальний розвиток)	
		<p>3. Малювання «Про хлопчиків і дівчаток».</p> <p>4. Розвага «Ми різні, але дружні» (художньо-естетичний, соціально-моральний, емоційно-ціннісний, креативний, пізнавальний розвиток)</p>	

Сфера «Люди», «Культура»	
Спільна діяльність дітей	Самостійна діяльність дітей
<ol style="list-style-type: none"> 1. Перегляд мультфільму «Про козаків». 2. Спортивні розваги. 3. Господарсько-побутова праця 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Сюжетно-рольова гра «Військові». 2. Розглядання альбомів та фотографій. 3. Виготовлення листівок-запрошень на майбутнє свято
<ol style="list-style-type: none"> 1. Дидактична гра «Перукарня». 2. Виготовлення спільно з батьками атрибутів до обладнання ігрового осередку «Салон краси». 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Сюжетно-рольова гра «Супермаркет». 2. Ляльковий театр за казкою «Морозко».
<ol style="list-style-type: none"> 1. Складання кросвордів для дівчаток. 2. Театралізація казки К. Чуковського «Муха-Цокотуха» 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Концерт для працівників дитячого садка. 2. Творчі ігри дітей
<ol style="list-style-type: none"> 1. Дидактична гра «Знайди правильно». 2. Бесіда «Наші взаємини». 3. Ситуація «Відпочинок удома» 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Сюжетно-рольова гра «Кому що потрібно для гри». 2. Сюжетно-рольова гра «Готуємо сніданок»
<ol style="list-style-type: none"> 1. Дидактична гра «Скажи, як правильно». 2. Читання казки Ш. Перо «Красуня, яка спить». 3. Факультатив «Зробимо власноруч» 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Сюжетно-рольова гра «Красуня, яка спить». 2. Розглядання малюнків на тему «Різний настрій»
<ol style="list-style-type: none"> 1. Дидактична гра «Будь уважним». 2. Мовленнєва гра «Ласкаві слова». 3. Праця у «Зимовому саду» 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Рухливі ігри. 2. Розглядання ілюстрацій на тему «Про працю» 3. Створення фотоальбомів «Моя сім'я»

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ПРОБЛЕМИ СТАТЕВОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ

Усвідомлення дошкільником своєї статевої належності, уміння розрізняти представників чоловічої і жіночої статей, реалістичний образ свого тіла, знання статево-рольових стандартів поведінки — важливі показники нормального зростання особистості.

Педагогові варто доцільніше вводити «чоловічу» та «жіночу» стратегії організації педагогічної діяльності. Це сприятиме ефективному впровадженню у практику особистісно-орієнтованого освітнього процесу, стимулюватиме розроблення та апробації інноваційних технологій виховання та навчання хлопчиків і дівчаток.

Плануючи роботу відповідно до тематичного плану, необхідно визначити пріоритетні напрями, яким приділяється більше часу і уваги. Спочатку потрібно з'ясувати, які розділи тематичного плану в ДНЗ потребують особливої уваги, що зі змісту вже є частиною заняття, видів діяльності. Після цього, з урахуванням конкретних умов, зокрема обладнання й оснащення приміщень, ділянок, можна визначити почергові напрями реалізації плану роботи. Не можна жорстко регламентувати тематику плану, потрібно пристосовуватись до умов свого ДНЗ, оскільки навчання і виховання дошкільника відбувається не тільки на заняттях, але і під час всього перебування дитини в дитячому садку, під час різних видів дитячої діяльності — ігрової, образотворчої, театралізованої, праці тощо.

У педагогічному висновку в календарному плані слід передбачити (на полях або в колонці) окреме місце для фіксації зауважень і спостережень.

Основні принципи в діяльності вихователя

Системність

Педагоги можуть гнучко розподіляти зміст протягом дня. Доцільно проводити спеціально організовані заняття за підгрупами в першій і другій половині дня. Для цілеспрямованого навчання може бути обраний певний день або декілька днів на тиждень. Також можна використовувати творчі проекти спільно з дітьми, між якими робиться перерва тривалістю 2–3 тижні.

Особлива специфіка полягає в тому, що навіть запланована тема не обмежується межами одного виду діяльності, не можна

передбачити ситуації, що виникають спонтанно. Від педагога, можливо, потребуватимуться додаткові пояснення, відповіді на запитання, використання відповідної художньої літератури.

Інтеграція програмового змісту

Ураховуючи інтегрованість навчально-виховного процесу, доцільно використовувати комплекс занять щодо ознайомлення з навколишнім світом, музичних занять, занять із фізичного виховання, трудової діяльності, а також ігрову діяльність. Для більшої ефективності необхідно використовувати різноманітні форми роботи: спеціальні заняття, ігри, інсценування, режимні моменти, пов'язані, наприклад, з організацією праці. Необхідно, щоб уся робота з питань статевого виховання органічно ставала цілісним педагогічним процесом.

Координація діяльності педагогів

Тематичні плани вихователів, фахівців повинні бути скоординовані таким чином, щоб там не було повторів, певні теми вивчалися послідовно. Наприклад, викладач образотворчого мистецтва планує спеціальне заняття «Усі роботи хороші — обирай на смак». На заняттях з ознайомлення з довкіллям вихователів можна проводити бесіду за сюжетними картинками з серії «Ким бути?» Музичний керівник може організувати розвагу з демонстрацією інсценування «А що у вас?» С. Михалкова. А якщо в дошкільному закладі є психолог, то його можна залучити до роботи за темами психокорекції, подолання конфліктів тощо.

Диференціація педагогічного процесу

Наприклад, на заняттях із математики вихователь може запропонувати хлопчикам для порядкової та кількісної лічби танки, солдатиків, кораблики, прапорці, а дівчинкам — бантики, квіти, ляльки. Хлопчиків можна попросити придумати і розв'язати завдання про військових, мисливців, шоферів, а дівчаток — про принцес, квіти, тварин.

На музичних заняттях керівник стежить за красою і правильною виконання характерних танцювальних рухів, хвалить дівчаток за граціозність, а хлопчиків — за ритмічність і правильність. Пропонує до виконання улюблені пісні, слухання музичних творів за бажанням. Навчає гри на шумових музичних інструментах: ложках, барабанах тощо. Добирає танцювальні номери для святкових ранків: «козаки», «моряки» — для хлопчиків, «танець із парасольками», «танець квітів» — для дівчаток.

Інтелектуальні здібності дітей необхідно розвивати постійно, починаючи з раннього віку. Елементарні знання з математики дошкільнята здобувають дуже рано, ще до початку організованого навчання. Отже, для розвитку малюка варто використовувати всі моменти його життя, що так чи інакше пов'язані з математикою. І навпаки: з кожної вправа і завдання слід обирати максимальну кількість будь-якої (тобто не лише математичної) корисної для дитини інформації.

Для успішного здійснення зазначених завдань потрібно врахувати багато різних чинників:

- індивідуально-психологічних;
- рівень розумового розвитку дітей;
- особливості пізнання світу дітьми різної статі.

Завдання з формування навичок лічби окремо для хлопчиків і дівчаток, а також для їхньої спільної роботи

1. Для хлопчиків

Пожежники рятували дітей із палаючого будинку. Спочатку вони винесли маленьку дівчинку з лялькою, потім — хлопчика і кошеня. Скільки всього живих істот урятували пожежники? Що могло спричинити пожежу? Що потрібно робити, коли в будинку почалася пожежа? Назви номер пожежної частини.

2. Для дівчаток

У скількох місцях необхідно розрізати довгу стрічку, щоб зробити потім 2 банти? 4 банти? Скільки кіс можна заплести з отриманих бантів?

3. Для спільної роботи хлопчиків і дівчаток

В одному будинку мешкає родина: дідусь, бабуся, батько, мати, старший син Олесь, донька Наталка і молодший син Сашко. Скільки всього осіб є у цій сім'ї? Скільки дітей? Скільки батьків? Скільки матерів? Скільки братів? Скільки сестер? Хто з членів цієї родини народився першим? Другим? Третім? Скільки в сім'ї дочок? Скільки синів?

Останнім часом набула поширення гурткова робота. Гуртки художньої та ритмічної гімнастики, фігурного катання, хореографії привертають увагу переважно дівчаток, а хлопчики займаються спортивними іграми з м'ячем і шайбою, вправами на тренажерах, легкою атлетикою. Гуртки з туризму, плавання, тенісу, народних ігор, загальної фізичної підготовки можуть відвідувати і дівчатка, і хлопчики.

Під час роботи у підгрупах із хлопчиками із дівчатками можна застосувати знайомі рухливі та сюжетні ігри.

Дуже важливо, щоб педагоги пояснили батькам мету і завдання статевого виховання, тому що батьки повинні бути активними учасниками педагогічного процесу.

Робота з батьками

Відомо, що професійна діяльність педагога може бути посправжньому результативною лише тоді, якщо батьки стають активними помічниками й однодумцями.

Виховання ґрунтується на позитивних прикладах поведінки дорослих. Педагогам дошкільного закладу необхідно це врахувати самим і певну увагу приділяти роботі з батьками. Наприклад, не можна вимагати від дівчинки ласки, уваги до членів сім'ї, якщо мати груба, постійно кричить на чоловіка. Так і син, батько якого не виконує домашніх обов'язків, не виховує дітей, грубий стосовно дружини, може, подорослішавши, перейняти ці риси. Неузгодженість вимог, що ставляться в дитячому садку і вдома, викликає у дитини відчуття розгубленості, образи або навіть агресії. Тому педагогам слід зацікавити батьків перспективами нового напрямку розвитку дітей, залучити їх до життя дитячого садка, зробити союзниками в своїй роботі. Батьків мають бути обізнаними з роботою дитячого садка на відкритих заняттях і заходах, мають отримувати інформацію в «Куточках для батьків», організовувати виставки дитячих робіт, перегляд тематичних відеофільмів.

Таким чином, необхідно заздалегідь визначити проблеми, розв'язання яких потребує спільних зусиль педагогів і батьків, обрати адекватні форми.

Орієнтовні рекомендації психолога для вихователів і батьків щодо навчання та виховання дошкільника з урахуванням його статі

1. Не забувайте, що перед вами не дитина без статі, а хлопчик або дівчинка з певними особливостями мислення, сприйняття, емоцій.
2. Ніколи не порівнюйте хлопчиків і дівчаток, хваліть їх за успіхи і досягнення.
3. Навчаючи хлопчиків, спирайтеся на їх пошукову активність, кмітливість.

4. Навчаючи дівчаток, не тільки з'ясовуйте з ними принцип виконання завдання, але й навчайте діяти самостійно, а не за розробленими схемами.
5. Коли караєте хлопчика, пам'ятайте про його емоційну чутливість і тривожність. Говоріть йому про своє незадоволення стисло, точно і зрозуміло для нього. Хлопчик не здатний довго утримувати емоційне напруження, незабаром він не слухатиме вас.
6. Коли караєте дівчинку, пам'ятайте про емоційну бурхливу реакцію, що заважає їй зрозуміти, за що її карають. Спокійно розберіть помилки разом із нею.
7. Дівчатка через утому можуть вередувати. Хлопчики через утому не слухають, не займаються. Карати їх за це марно й аморально.
8. Не забувайте, що оцінка, яку ви даєте дитині, завжди має бути суб'єктивною, залежить від ваших індивідуальних психічних особливостей.
9. Ви повинні не вчити дитину, а розвивати у неї бажання вчитися.
10. Для дитини нормально щось не знати, не вміти, помилятися.
11. Лінощі дитини — це сигнал неблагополуччя вашої педагогічної діяльності.
12. Для гармонійного розвитку дитини необхідно навчити її по-різному осмислювати навчальний матеріал (логічно, образно, інтуїтивно).

Відмінності в психіці та поведінці дітей

Психічні явища	Хлопчики	Дівчатка
Сприйняття: • гострота слуху (до 8 років);	Вища	Чутливіші до шуму.
• чутливість шкіри		Вище: більше драгує тілесний дискомфорт, чутливіші до дотику
• зір	Дальній: використовують увесь представлений їм простір, кидають предмети в ціль. Якщо простору мало в горизонтальній площині, освоюють вертикальну: лезять по сходах, залізають на шафу	Ближній: грають в обмеженому просторі, їм достатньо маленького куточка

Психічні явища	Хлопчики	Дівчатка
Мислення: • вид мислення	Узагальнене, абстрактне. Орієнтовані на пошукову діяльність, висунення нових ідей, нестандартне розв'язання задачі; невеликі вимоги до якості, ретельності, акуратності в розумовій діяльності	Детальне, конкретне. Орієнтовані на результат, типові та шаблонні завдання, що вимагають ретельності виконання
• розумові операції	Маніпуляції з геометричними формами, просторове мислення (форма, розмір, простір, час)	Маніпуляції з цифрами і формулами (кількість і лічба)
• мовлення		Правильніше, складніше; краще розуміють письмовий текст; немовленнєві завдання краще розв'язують мовленнєвим способом (наприклад промовляють уголос)
Пам'ять		Розвиток завершується раніше
Увага	На заняттях розпочинають роботу довго, на вихователя дивляться рідко; за невідповідності педагогічних дій до індивідуальних особливостей психіки намагаються уникнути контролю, виявляють негативізм; адаптуватися до невластивого виду діяльності винятково важко	Швидко набирають оптимальний рівень працездатності; у разі невідповідності педагогічних дій здатні адаптуватися до них
Працездатність	Швидше стомлюється ліва півкуля (мовленнєве мислення, логічні операції)	Швидше стомлюється права півкуля мозку (образне мислення, емоційне самопочуття)

Психічні явища	Хлопчики	Дівчатка
Емоції	Короткочасно, але яскраво реагують на емоційний чинник, звідси виникає потреба швидко позбутися напруження, переключитися на продуктивну діяльність. У відповідь на довгі «нотації» дорослих хлопчики «відключають» слухове сприйняття, не сприймають інформацію	Різко збільшується загальна активність усіх структур мозку, вони готові в будь-яку секунду відреагувати на емоційний чинник. У відповідь на довгі «нотації» дорослих реагують сльозами, гнівом
Міжособистісне спілкування	Орієнтовані на інформацію, частіше ставлять питання заради отримання конкретної відповіді («Яке у нас наступне заняття?»). Під час спілкування дивляться убік або перед собою	Орієнтовані на взаємини між людьми, ставлять питання заради встановлення контактів («А ви до нас ще прийдете?»). Під час спілкування дивляться в обличчя дорослого, чекають схвалення
Пізнавальна мотивація	За невідповідності змісту і форм навчальної діяльності до індивідуальних особливостей реагують негативно, знання набувають вибірково, отримують дуже різні оцінки, навчаються менш успішно	За невідповідності змісту і форм навчальної діяльності до індивідуальних особливостей реагують лояльно, дисципліновані; оцінки рівні; навчаються успішніше

ВЗАЄМОДІЯ ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕКТИВУ ДНЗ ТА ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Проблема полягає в тому, що порушена безперервність педагогічного процесу між дошкільною і початковою шкільною освітою. Хоча, за визначенням учених і практиків, саме цей віковий період є найважливішим для загального розвитку, часом формування особистісних якостей, необхідних протягом усього подальшого життя і фундаментом для набуття спеціальних знань і навичок. Програма початкової школи не продовжує освітньої

програми дошкільного закладу. Існує розрив у методах і формах організації педагогічного процесу. Зміст навчання в початковій школі орієнтується, перш за все, на формування певного обсягу знань, умінь, навичок. Не простежується процес повноцінного розвитку особистості дитини, розкриття її особливих і унікальних здібностей; повністю відсутній диференціальний підхід до виховання хлопчиків і дівчаток. Розв'язати проблему взаємодії ДНЗ і початкової школи можливо, якщо буде реалізована єдина лінія розвитку дитини на етапах дошкільного і шкільного дитинства. Тільки такий підхід може додати педагогічному процесу цілісний, послідовний і перспективний характер, тільки тоді два початкові ступеня освіти діятимуть не ізольовано один від одного, а в тісному взаємозв'язку.

Тому, на нашу думку, перш за все необхідно переглянути і розробити:

- загальні підходи до організації навчально-виховного процесу;
- загальні принципи побудови програм і методик;
- загальні принципи підготовки кадрів.

Комплексне рішення дозволить на практиці реалізувати ідею взаємодії дитячого садка і школи.

Взаємодія дошкільного закладу і початкової школи із проблеми статевого виховання дітей

1. Обговорення проблеми диференційованого виховання хлопчиків і дівчаток на спільних педагогічних радах.
2. Упровадження диференційованого підходу на уроках із математики, грамоти, малювання, музики, фізкультури, праці.
3. Відвідування занять у дитячому садку вчителями школи і уроків вихователями для пошуку ефективних методів і прийомів із виховання дівчаток і хлопчиків.
4. Відкриття на базі дитячого садка першого класу.
5. Проведення відкритих уроків із фізкультури, праці, музики для введення в практику роботи диференційованого підходу до навчання хлопчиків і дівчаток.
6. Розроблення конспектів уроків, пошук нових методів і прийомів.
7. Проведення діагностики рівня взаємин хлопчиків і дівчаток початкової школи.
8. Спостереження за розвитком хлопчиків і дівчаток — випускників дитячого садка.

9. Організація роботи факультативу «Зроби сам» для навчання старших дошкільників і дітей 1-го класу роботи з деревом на базі столярних майстерень школи
10. Проведення класної години з учнями 1-го класу за темами: «Коли ми сваримось», «Ми дружні, хоча і різні», «Розкажи про себе» тощо.
11. Проведення спільних свят, розваг, спортивних змагань між старшими дошкільниками і першокласниками.
12. Обговорення результатів роботи на підсумковій педагогічній раді з організацією виставки дитячих робіт, конспектів уроків і занять, сценаріїв свят та розваг.
13. Надання психологічної допомоги батькам за питаннями виховання сина або доньки.
14. Проведення психологічної діагностики стосовно виховання і спілкування батьків із дітьми.
15. Складання рекомендацій для батьків щодо виховання сина (доньки).

Важливим у вихованні хлопчиків і дівчаток є залучення до роботи з дітьми педагогів-чоловіків, які допомагає компенсувати дефіцит спілкування дітей із чоловіком. Адже в багатьох сім'ях вихованням дитини переважно займаються матері.

Таким чином, робота педагогів щодо статевого виховання дітей органічно вплітається в зміст як дошкільних програм, так і програм початкової школи.

РОБОТА З КАДРАМИ

Сучасний виховний процес вимагає від педагога великого інтелекту, рішучості, гнучкого реагування, творчого мислення, ініціативності тощо.

Результати педагогічної праці безпосередньо залежать від творчого ставлення педагогів до навчально-виховного процесу. Якщо жорстко регламентувати роботу, то в ній не залишиться місця творчості. Керівникам варто будувати управління таким чином, щоб головним завданням стала зацікавленість педагогів в якісній праці, створити умови для творчого ставлення до виховання і навчання дітей.

Керівник може прогнозувати ступінь зацікавленості підлеглих у досягненні тих або інших результатів, а також аналізувати

і поліпшувати мотиваційне середовище. Для цього в межах статевого виховання необхідно:

- запропонувати педагогам спеціальну літературу з проблеми диференційованого виховання хлопчиків та дівчаток;
- створити розвивальне середовище в групах із урахуванням інтересів хлопчиків і дівчаток;
- визначити уявлення старших дошкільників про соціальну роль і соціальний статус чоловіка і жінки, про особливості взаємин між хлопчиками і дівчатками;
- диференціювати навчально-виховний процес;
- залучити батьків і вчителів початкових класів школи до співпраці з вихователями дитячого садка у статевому вихованні дітей;
- навчати вихователів проведення тренінгів та ігор для хлопчиків і дівчаток із культури спілкування;
- розробити конспекти занять, розваг, інсценувань на тематику статевого виховання дітей;
- проводити просвітницьку роботу з вихователями, музичними керівниками, інструктором з фізкультури стосовно диференційованого підходу до виховання хлопчиків і дівчаток на відповідних заняттях.

РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ РОБОТИ

Для визначення результативності роботи можна продіагностувати рівень знань і уявлень відповідно до програмних вимог.

Дітям старшого дошкільного віку можна запропонувати чотири серії питань.

1. Для виявлення уявлень про роль і зайнятість чоловіка в сім'ї.
  - Скільки чоловіків у твоїй сім'ї?
  - Хто вважається головним у сім'ї?
  - Хто у вашій сім'ї вирішує, що потрібно купити?
  - До кого ти звертаєшся для того, щоб тобі купили нову іграшку?
  - Що робить в сім'ї тато (мама)?
  - Як мама піклується про членів сім'ї?
  - Які обов'язки в сім'ї має тато?
2. Уточнення уявлень про соціальний статус чоловіка і жінки.
  - Ким працює тато (мама)?

- Що ти знаєш про професію тата (мама)?
  - Які знаряддя праці потрібні татові (мамі) для роботи?
  - Які чоловічі (жіночі) професії ти знаєш?
3. Визначення рівня знань про основні риси чоловіків і жінок.
- Яким повинен бути чоловік?
  - Якою повинна бути жінка?
  - Які твори ти знаєш, де розповідається про сміливих і сильних чоловіків?
  - Які твори ти знаєш, де розповідається про скромних, добрих, дбайливих дівчаток?
  - На кого з літературних героїв ти хочеш бути схожим, чому?
4. Визначення уявлень про відмінності хлопчиків і дівчаток, культуру спілкування.
- Чим різняться між собою хлопчики і дівчатка?
  - З ким ти дружиш, чому?
  - Кого ти не хотів би приймати в гру?
  - З ким ти іноді сварився? Чому це відбувається?
  - Яким повинен бути хлопчик (дівчинка), з яким (якою) тобі хотілось би дружити?
  - Які правила взаємин між хлопчиками і дівчинками ти знаєш?

Індивідуальні бесіди з дітьми за цими питаннями варто проводити двічі на рік: на початку і наприкінці навчального року, що дасть змогу визначити, чи відбуваються зміни у відповідних діагностичних показниках.

Системна робота педагогів і батьків зі статевого виховання дошкільників дає змогу розширити кругозір дитини, її обсяг знань про професійну діяльність дорослих, збільшити її інтерес до близьких людей, однолітків, а також взаємин із ними. Дошкільники матимуть можливість навчитися розуміти відмінності між хлопчиками і дівчатками і піклуватись одне про одного. Дівчатка зможуть навчитися бачити й оцінювати хороші вчинки хлопчиків, їхні позитивні риси характеру, доброзичливо ставитись, виявляти подяку за їх увагу і турботу, надавати допомогу у спільній діяльності, стежити за своїм зовнішнім виглядом.

Важливим і визначним чинником у вихованні дітей є сім'я. Саме під впливом прикладу членів сім'ї у дітей формуються певні інтереси, поведінка, відповідно статі. Тому без участі батьків реалізація статевого виховання дошкільників є неможливою.

Отже, робота з реалізації тематичного плану щодо статевого виховання дошкільників дозволить:

- підвищити педагогічну ерудицію вихователів;
- збільшити творчий потенціал вихователів;
- збільшити рівень педагогічної грамотності батьків;
- визначити нові напрямки наступності в роботі зі школою;
- завдяки диференціації навчально-виховного процесу стимулювати якісні зміни в інтелектуальному, моральному, фізичному вихованні та ін.;
- сформувати у дітей емоційно-позитивне ставлення до виконання майбутньої соціальної ролі;
- збільшити ефективність культури спілкування між хлопчиками і дівчатками.

ЩО ТАКЕ ПЕДАГОГІЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ РОЗВИТКУ ДИТИНИ, ЯК ЙОГО ПРОВОДИТИ

Уся система дошкільної освіти в Україні протягом декількох десятиліть була зорієнтована на передачу дітям знань, умінь і навичок. Це була чітка настанова на певний розвивальний ефект. Ані батьки, ані педагоги не вбачали в цьому нічого поганого. Що ж у цьому поганого, якщо дитина вміє читати, приборати за собою посуд, поливати квіти тощо?

Справді немає нічого поганого в тому, що дитина володіє деякими знаннями, уміннями і навичками. Питання в тому, як ці знання або вміння дитиною засвоюються. І якщо нас цікавить тільки засвоєння дитиною знань, умінь та навичок, то стає неважливим, чи було їй при цьому цікаво, чи досягла дитина справжнього розуміння, чи поливає вона квіти, одягається під впливом тиску з боку дорослого або робить це усвідомлено. У цьому випадку нас не хвилюватиме, наприклад, що дитина, яка вміє читати, ніколи не візьме книгу за власним бажанням, що заняття, на яких її примушували щось малювати, знеохотили її до малювання, можливо, на все життя, що взагалі вона звикла тільки виконувати і майже не здатна виявляти ініціативу і брати на себе відповідальність.

Сьогодні Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» вже у своїй назві визначає, що метою дошкільної освіти є розвиток дитини. Для того щоб зрозуміти, що це означає, педагогові-практикові необхідно знати, що конкретно він повинен розвивати у дитини.

Якщо ми формуємо у дитини знання, уміння або навички, то мета кожного виду діяльності цілком зрозуміла: діти повинні навчитися, наприклад, малювати будинок, називаючи окремі його частини, або ознайомитися з цифрою 1. Чи було дитині при цьому цікаво, залежить, звісно, від вихователя і від самого дошкільника теж — якщо він взагалі схильний до інтелектуальних занять, то

хороший вихователь досягне його зацікавленості. У будь-якому випадку не це є метою певної діяльності. Зацікавленість у змісті тієї або іншої діяльності може бути лише побічним, хоча і бажаним ефектом. Проте психологи добре знають, що саме зацікавленість і дійсна пізнавальна активність є найважливішими в навчанні для розвитку дитини.

Базова програма, орієнтована на розвиток дитини, вимагає змінити місцями мету педагогічних дій вихователів і їх побічний ефект.

Отже, вихователь повинен напевне знати мету розвитку для кожного своєї педагогічної дії, чи проводить він міні-заняття, чи організовує гру, просто розмовляє з дитиною, чи допомагає їй збудувати певну конструкцію, або зліпити іграшку, або розв'язує конфлікт між дітьми. І якщо йдеться про мету розвитку, то стає очевидним, що вона є своєю для кожної дитини, оскільки різні діти володіють різним початковим рівнем розвитку і, крім того, різними здібностями і схильностями, тобто розвиваються по-різному і у різних напрямках.

Як же визначити, яку мету ставити для кожної дитини в певний момент? Це можливо тільки в тому випадку, якщо вихователь бачить кожну дитину з її особливими інтересами, схильностями, труднощами, радощами і переживаннями.

Дитина сидить одна і не грається з дітьми. У чому справа? Її не приймають грати інші діти? Або, можливо, хтось один із них? Чому? Можливо, між ними щось відбулося? Що? Можливо, вона сама не хоче? Чому? Її не цікава ця гра? Можливо, вона не просто сидить, а щось уявляє? Або вона сором'язлива і боїться приєднатися до дітей? Чи потрібна їй допомога, або краще не втручатися? Це лише мала частина питань, з якими стикається вихователь, робота якого спрямована на розвиток дитини.

У деяких навчальних закладах зараз з'явилися психологи. Якщо рівень, темпи розвитку або поведінка якоїсь дитини викликають у вихователя серйозну тривогу, то він може звернутися до психолога для серйозного дослідження, з'ясування причини й отримання спеціальних рекомендацій. Але звертатися за допомогою з приводу кожного ускладнення неможливо, та і психологи поки є зовсім не в усіх дошкільних навчальних закладах. Крім того, оцінювання (а не спеціальної діагностики) вимагають не тільки тривожні випадки, але й будь-які нормальні, де спостерігаються особливі прояви індивідуальності кожної дитини. Ми спостерігаємо за тим, як поводить себе дитина

в різних ситуаціях: у грі з однолітками, на прогулянці, на заняттях, у вільний час; нас цікавить її реакція на конфлікт і на похвалу, на поставлене питання і на пропозицію обговорити щось. Таким чином, ми підтримуємо з дитиною такі взаємини, що в психології спілкування називаються зворотним зв'язком із партнером по спілкуванню. Саме зворотний зв'язок надає нам інформацію про реальні інтереси й актуальний стан нашого партнера (у цьому випадку дитини) у момент взаємодії. Оцінювання розвитку й актуального стану дитини, що допомагає нам забезпечити зворотний зв'язок від дитини, є компетенцією грамотного, кваліфікованого педагога.

Для того щоб продуктивно працювати за Базовою програмою — програмою нового покоління, зорієнтованою на розвиток дитини, необхідно:

- 1) ставити перед собою мету розвитку, тобто вихователь повинен визначати найважливішу для розвитку саме цієї дитини;
- 2) забезпечувати під час взаємодії з дитиною зворотний зв'язок. Плануючи свої педагогічні дії, а також розгортаючи імпровізацію, вихователь потребує інформації про рівень розвитку й актуальний стан кожної дитини, тобто в зворотному зв'язку від неї.

Вихователеві в умовах сьогодення необхідно усвідомити, що таке оцінювання розвитку й актуального стану дитини, адже для здійснення повноцінного контакту з дитиною ми жодним чином не може обійтися без оцінювання її особистості: поглядів, інтересів, настрою у момент спілкування тощо.

Плануючи навчально-виховний процес у ДНЗ, необхідно враховувати основні принципи, на яких заснована педагогічне оцінювання розвитку і стану дітей.

1. Педагогічне оцінювання спрямоване на допомогу дитині в навчанні та розвитку.

Оцінювання не спрямоване на те, щоб ділити дітей на категорії, вішати ярлики, робити висновки: здатна або не здатна дитина засвоїти або зрозуміти щось. На підставі педагогічного оцінювання не можна об'єднувати дітей у групи за рівнем розвитку. Необхідно пам'ятати, що головна мета особистісно-орієнтованого підходу: надати дитині допомогу і підтримати в її прагненні дізнатися нове, зорієнтуватися в світі людей, речей і природи, розібратися в собі.

Неприпустимо з погляду педагогічної етики намагатися використовувати отриману інформацію про дитину для розв'язання

нагальних проблем, що можуть виникнути у вихователя з цією дитиною. Результати оцінювання у жодному випадку не повинні отримувати в думці педагога про дитину емоційне або етичне забарвлення: «Це погано, а це добре». Небажано повідомляти результати оцінювання в безпосередньому вигляді батькам, іншим близьким дорослим і особливо іншим дітям. Ця інформація повинна розглядатися як конфіденційна, навіть якщо вона не містить жодних проблемних моментів. Ви можете лише давати рекомендації батькам на основі цієї інформації, як саме допомогти дитині в її розвитку. Інформація використовується для того, щоб вихователь за допомогою батьків зміг знайти спосіб пояснення, найбільш зрозумілий дитині; допомогти їй включитися в привабливу для неї діяльність, технікою якої вона ще не володіє; задовольнити її потребу в додатковій інформації, загадках, завданнях, казках, історіях, головоломках тощо.

2. Педагогічне оцінювання залежить від особистості дитини.

Результати оцінювання порівнюються тільки з власними досягненнями дитини. Неприпустимо порівнювати їх із результатами інших дітей або із загальними знаннями вихователя про звичайний хід розвитку залежно від віку, соціального шару або інших зовнішніх обставин. Необхідно пам'ятати: кожна дитина має право на власний, унікальний шлях розвитку. А отже, не варто поспішати з висновком про те, що той або інший вчинок дитини, рівень її розвитку або відсутність якогось навички не відповідають нормі.

3. Педагогічне оцінювання відрізняється від психологічної діагностики.

Вихователі, які мають досвід взаємодії з психологами, знають, що зазвичай психологи використовують у своїй роботі тести розвитку, опитувальників, психологічний експеримент. Психолог досліджує різні психічні функції дитини (увага, пам'ять, вербальний і невербальний інтелект та ін.), а також сфери її особистості. За наслідками дослідження робиться висновок про рівень когнітивного й емоційно-особистісного розвитку дитини і про відповідність напрямку її розвитку до нормального.

4. Педагогічне оцінювання здійснюється в звичній для дитини обстановці.

Здебільшого оцінювання поведінки дитини відбувається під час звичайних для неї видів діяльності або процедур. Під час

занять, самостійної діяльності або гри, організованої вихователем, прогулянки або режимних моментів педагог спостерігає за поведінкою дітей, особливостями їх спілкування між собою і з дорослими, помічає проблеми, що виникають, відзначає у дитини стан зацікавленості або нудьги, радості або засмучення, звертає увагу на досягнення дитини, її реакцію на похвалу тощо.

Усі результати своїх спостережень вихователь фіксує в реєстраційних формах і використовує потім для надання дитині допомоги в її навчанні та розвитку, добираючи для неї відповідні методи і підходи, організовуючи таким чином особливий контекст розвитку. Проте оцінювання містить і спеціальні діагностичні процедури, спрямовані на з'ясування деяких конкретних аспектів розвитку дитини: її емоційного статусу, самооцінки тощо. Такі особливі процедури завжди повинні проводитися в звичній для дитини обстановці й включатися в ті самі звичайні види діяльності: заняття, гру, режимні моменти. У дітей не повинно виникнути відчуття, що відбувається щось незвичайне або неприємне.

5. Педагогічне оцінювання розвитку дитини складається з різноманітних особистісних оцінювань.

Для того щоб оцінити загальний рівень розвитку дитини, необхідно мати інформацію про різні сфери її розвитку: соціальну, емоційну, комунікативну, особистісну, інтелектуальну тощо. Важливо пам'ятати, що розвиток дитини — цілісний процес, рівень і спрямування розвитку в кожній зі сфер життєдіяльності не можуть розглядатися ізольовано. Різні сфери розвитку особистості пов'язані між собою і впливають один на одного.

Дуже важливо також отримувати інформацію про розвиток дитини з різних сторін: від батьків і близьких дорослих, аналізуючи дані про соціальний статус сім'ї, атмосферу в ній тощо.

ЯК ПРОВОДИТИ ПЕДАГОГІЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ РОЗВИТКУ Й АКТУАЛЬНОГО СТАНУ ДІТЕЙ?

Педагогічне оцінювання здійснюється за допомогою спостережень за дітьми під час їх життєдіяльності та містить:

- 1) збирання інформації;
- 2) реєстрацію отриманих даних;
- 3) інтерпретацію отриманих результатів.

Вихователь починає зі збирання інформації про розвиток дитини, її пристрасті, схильності, захоплення, стилі спілкування

і мислення тощо. Для того щоб отримати в результаті повне й об'єктивне оцінювання розвитку й актуального стану дитини, необхідно:

- використовувати різні методи збирання інформації;
- використовувати різні джерела інформації;
- повторювати процедуру збирання інформації в різних ситуаціях.

Вихователеві необхідно певну увагу приділяти атмосфері (або клімату) в групі дошкільного навчального закладу, що визначається:

- 1) взаєминами між вихователем і дітьми;
- 2) взаєминами між самими дітьми.

Хороший клімат у групі виникає тоді, коли всі її члени почувуються вільно, залишаються самими собою, але при цьому поважають також і право інших залишатися самими собою. Вихователь повинен сприяти створенню позитивного мікроклімату в групі. Перший крок, що повинен зробити вихователь, зацікавлений у створенні сприятливої атмосфери в групі, полягає в тому, щоб усвідомити і проаналізувати групову ситуацію.

Обстановка в групі

1. Яка атмосфера в моїй групі? (Загальні враження.)
2. Чому я так вважаю?
3. Які аспекти атмосфери в моїй групі я оцінюю як позитивні?
4. Які аспекти атмосфери в моїй групі я оцінюю як негативні?

Взаємини між вихователем і дитиною

1. З ким із дітей у мене хороший контакт?
2. Чим це пояснюється?
3. З ким із дітей у мене не такі хороші взаємини?
4. Чим це можна пояснити?

Взаємини між дітьми

1. Між якими дітьми існують хороші взаємини?
2. Чим це зумовлено?
3. Які діти часто сваряться між собою?
4. Чому це відбувається?
5. Яких дітей часто кривдять?
6. Чому це відбувається?

Педагог, якого хвилює атмосфера в його групі, не зможе обійтися без інформації про неблагополучних (непопулярних,

ізолюваних, агресивних та ін.) дітей. Кожен вихователь знає таких дітей у своїй групі, але зазвичай тільки в тому випадку, якщо проблема ця настільки загострена, що створює труднощі вихователю. Проте іноді, спостерігаючи за дітьми, ми можемо виявити таких, які на перший погляд нічим не виокремлюються із загальної групи. Вони не б'ються і не так вже часто плачуть і, отже, не звертають на себе уваги вихователя. Але вони потребують допомоги дорослого, щоб труднощі, що виникають у них, надалі не спотворили траєкторії їхнього розвитку. Чим раніше вихователь зверне увагу на такі труднощі у дитини, негативні переживання від спілкування з іншими дітьми, тим легше зможе уникнути їх закріплення в структурі її особистості. Коли це закріплення відбулося, корекція цих переживань вже стосується сфери компетенції фахівця (психолога, невропатолога, психіатра). Проте як часто можна було б такого уникнути, якби дорослі вчасно звернули на таких дітей увагу!

Для полегшення роботи вихователю можна використовувати певну форму спостереження за дітьми в групі, метою якого є виявлення можливого дискомфорту у дитини під час спілкування.

Орієнтовний протокол оцінювання неблагополуччя дитини в групі

ПІБ дитини _____

Вік _____

Дата проведення спостереження _____

	Звісно	Часто	Іноді	Рідко	Ніколи
1. Грає наодинці					
2. Сидить осторонь і спостерігає за дітьми					
3. Її спроби встановити контакт із дітьми зазнають невдачі					
4. Грає тільки з одним і тим самим партнером					
5. Не відходить від вихователя, уникає дітей у групі					

	Звісно	Часто	Іноді	Рідко	Ніколи
6. Конфліктує з дітьми					
7. Свариться, кривдить дітей					
8. Плаче					
9. Скаржиться вихователю					
10. Навмисно заважає дітям (ламає споруди, ховає або розкидає предмети для гри тощо)					

Інтерпретуючи отримані дані, необхідно мати на увазі:

1. Кожна з описаних у протоколі спостереження форм поведінки (навіть наведені за № 7 і 10) може зустрітися в житті цілком благополучної дитини. Якщо ці форми поведінки з'являються не дуже часто і не разом з іншими, це не повинно викликати у вихователя великого занепокоєння. Вони просто вимагають певного втручання, корекції поведінки дитини і допомоги їй зі сторони дорослого.
2. Чим меншою є дитина, тим частіше можуть зустрічатися такі форми поведінки. У цьому випадку вони свідчать про цілком зрозумілу відсутність у дитини навичок спілкування (щодо залягоджування конфліктів та ін.), а також про нормальне для маленької дитини відчуття більшої важливості власних інтересів і бажань порівняно з іншими. Це нормальна педагогічна ситуація, що вимагає м'якої корекції поведінки дитини.
3. Більшість з описаних у протоколі форм поведінки може виявлятися в період адаптації дитини до дитячого садка. У цьому випадку вихователь повинен виявити терпіння і не квапити дитину до взаємодії з дорослими та дітьми.

СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ДОШКІЛЬНИКА І ЙОГО ПЕДАГОГІЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ

Дитинство — це період життя людини від народження до досягнення соціальної і психологічної зрілості, під час якого відбувається її розвиток, становлення як повноцінного члена людського

суспільства. Соціальний розвиток — це процес, під час якого дитина засвоює цінності, традиції, культуру суспільства або співтовариства, у якому їй належить жити. Граючись, займаючись, спілкуючись із дорослими й однолітками, дитина вчиться жити поряд з іншими, ураховувати їхні інтереси, правила і норми поведінки в суспільстві, тобто стає соціально компетентною.

На соціальний розвиток дошкільника впливають багато важливих факторів, одним із яких є атмосфера сім'ї, наявність емоційного контакту дитини з батьками, позиція дитини, структура сім'ї, стиль взаємин.

Анкета «Сім'я очима дітей» для аналізу та оцінювання ситуації в сім'ї

Вихователь заповнює її в формі інтерв'ю.

1. З ким ти живеш?
2. Тобі подобається проводити час удома? Чи хочеш ти швидше повернутися ввечері додому?
3. Чи часто із тобою розмовляють батьки?
4. Як вони розмовляють — лагідно чи сваряться?
5. Чи спокійно тобі вдома? Не страшно?
6. Як ти гадаєш, що найбільше любить робити твоя мама? А тато?
7. Якщо тебе хтось образить, або ти просто засмутишся, то ти відразу підеш і все розповіси мамі? Татові? Нікому?
8. Що ти найбільше любила робити у вихідні дні?
9. Як ти гадаєш, чим люблять займатися у вихідні дні твої батьки?
10. Чи часто ви разом гуляєте?
11. Хто найчастіше грає з тобою? Гуляє? Читає книги?
12. Якщо ти щось зламаєш, мама допоможе тобі відремонтувати, чи буде сваритися? А тато?
13. Який останній подарунок тобі зробили батьки?
14. Коли ти ввечері лягаєш спати, мама чи тата цілують тебе і кажуть тобі: «На добраніч»?

Отримавши відповіді на запитання анкети, вихователь може в загальних рисах визначити, який стиль виховання домінує у цій сім'ї.

Слід дуже уважно й обережно взаємодіяти з тією дитиною, у якої не все гаразд удома. З нею не рекомендується говорити занадто суворо, необхідно орієнтуватися здебільшого на позитивне підкріплення: посмішку, похвалу. Коли ж за відповідями дитини ви відчуваєте, що в сім'ї дозволяється все, а дитина агресивно

досягає свого в групі, вихователь повинен дати роз'яснення дитині, чого не можна робити в групі.

На які саме показники необхідно орієнтуватися вихователю, щоб правильно оцінити соціальний розвиток дитини-дошкільника? Ці показники відрізнятимуться для різних вікових груп.

У 3–4 роки дошкільники охоче взаємодіють із дорослим, успішно діють під його керівництвом або спільно з ним, користуються його допомогою, дякують за надану допомогу, увагу. Вони можуть висловити прохання, а звертаючись до іншої людини, називають її по імені або на ім'я та по батькові. Можуть розважати себе самі. Контактуючи з однолітками, добре почуваються як у великій, так і в малій групі дітей. Можуть слухати партнера, спостерігати за його діями і виявляти йому знаки доброзичливої уваги, розмовляти одне з одним привітно. Дотримуються елементарних правил поведінки: поводяться спокійно, не галасують, не заважають оточуючим. У дітей починають формуватися поняття про добро і зло, про те, «що таке добре і що таке погано», тобто вони можуть визначити, які дії є поганими, а які — хорошими. Формуються уявлення про сім'ю, її структуру, розпорядок, значущі для сім'ї події.

У більш старших дітей (4–6 років) закріплюється вміння поводитися відповідно до правил поведінки, не втручатися в розмову старших, не перебивати тих, хто говорять, увічливо відповідати на прохання, запитання. Вони охоче виконують прохання і доручення дорослих. У суспільних місцях поводяться стримано, не привертаючи уваги, розмовляють неголосно. Старші дошкільники можуть діяти самостійно, обирати собі заняття самі або під керівництвом дорослого, налагоджується спілкування з незнайомими однолітками, молодшими і старшими дітьми. У дітей цього віку починають формуватися гуманістичні тенденції в поведінці, симпатія до подібних собі. Дошкільники можуть брати участь у справах, ініційованих іншими дітьми, подбати про себе і своє майно, реалізувати чужі ідеї та наслідувати приклад. Діти починають співчувати і допомагати одне одному, можуть висловлювати почуття. Вони вчаться розв'язувати конфлікти, можуть контролювати свої імпульси. Дошкільники виконують правила поведінки в групі за відсутності вихователя. Знають режим і розклад життя дитячого садка, у режимні моменти виконують прохання дорослого. Установлюється соціальний статус дитини в групі (лідер, якому віддається перевага однолітків або ізольований). Старші дошкільники знають структуру своєї сім'ї, домашній розпорядок,

свої свята тощо. Знають також структури інших сімей, їх розпорядок. Мають уявлення про життя і суспільство за межами своєї сім'ї та дитячого садка. Мають значний словниковий запас, говорять правильно.

Як вихователь може визначити рівень соціального розвитку дошкільника в групі?

В умовах дошкільного навчального закладу можна оцінити, яким чином відбувається соціальний розвиток дитини-дошкільника, виявити ті сфери соціалізації, у яких у дитини спостерігаються труднощі, і визначити, наскільки просунувся її соціальний розвиток за той або інший період перебування в дитячому садку. Найадекватнішим методом педагогічного оцінювання є спостереження за поведінкою дитини в природних умовах її життя в дитячому садку. Для того щоб цей процес не займав багато часу і був зручний, вихователю можна скористатися схемами, що відображають результати спостережень за дитиною або групою дітей у режимні моменти, під час організованої діяльності. Тут має місце як індивідуальна діяльність, так і взаємодія з оточуючими. Ці моменти визначаються тим, що відповідають розпорядку дня дошкільного навчального закладу і не припускають створення якихось спеціальних експериментальних ситуацій.

Узагальнена схема спостережень і оцінювання соціального розвитку дитини в групі дошкільного навчального закладу

Показники соціалізації	Діяльність у режимні моменти			Організована діяльність		Неорганізована діяльність	
	Д — Б	Д — В	Д — Д	Д — В	Д — Д	Д — В	Д — Д
Іде на контакт							
Відгукується на прохання і зауваження							
Діє спільно							
Приймає допомогу							

Показники соціалізації	Діяльність у режимні моменти			Організована діяльність		Неорганізована діяльність	
	Д — Б	Д — В	Д — Д	Д — В	Д — Д	Д — В	Д — Д
Установлює дружні взаємини							
Діє під керівництвом							
Діє самостійно							
Виявляє ініціативу							
Контролює свою поведінку							
Конфліктує							
Залагоджує розбіжності							
Визнає правила							
Співчуває							
Підпорядковує свої інтереси інтересам іншого							
Дотримується черги							

Умовні позначення:

Д — Б — взаємодія «дитина — батьки»;

Д — В — взаємодія «дитина — вихователь»;

Д — Д — взаємодія «дитина — дитина».

Можна використовувати 5-бальну шкалу оцінювання (5 — часто; 4 — як правило; 3 — іноді; 2 — рідко; 1 — ніколи) або 3-бальну (3 — зазвичай; 2 — іноді; 1 — дуже рідко). Положення, наведені в таблиці, мають орієнтовний характер. Зважаючи на дані показників, вихователі можуть самі доповнити схему і трансформувати її в зручнішу для них форму.

За наслідками спостережень за поведінкою дитини протягом певного часу рекомендується скласти узагальнений профіль соціального розвитку кожного дошкільника групи. Для цього в таблиці необхідно хрестиком помітити те місце на шкалі, яке, на

вашу думку, найбільше відповідає твердженню, що характеризує поведінку дитини.

Індивідуальний профіль соціального розвитку дитини

ПІБ дитини _____

Вік _____

Твердження	2	1	0	-1	-2	Твердження
Легко контактує із дорослим						Уникає контакту з дорослими
Відгукується на прохання дорослих						Не реагує на прохання дорослих
Із задоволенням спільно діє з дорослим						Не любить діяти спільно з дорослим
Успішно діє під керівництвом дорослого						Не уміє діяти під керівництвом дорослого
Легко приймає допомогу дорослого						Не приймає допомогу дорослого
Часто взаємодіє з однолітками						Уникає взаємодії з однолітками
Легко встановлює дружні взаємини з однолітками						Важко встановлює дружні взаємини з однолітками
Успішно бере участь у колективній грі						Не бере участі у колективній грі
Виявляє якості лідера						Уважає за краще підпорядковуватися іншим
Добре почувається у великій групі дітей						Не любить великі групи дітей
Спокійно спостерігає за діями решти дітей						Перериває, заважає діям решти дітей
Уміє зацікавити решту дітей						Не вміє займати решту дітей
Успішно бере участь у справах і іграх, запропонованих іншими дітьми						Не бере участі в іграх, запропонованих рештою дітей
Успішно розв'язує конфлікти з однолітками						Затрудняється у розв'язанні конфліктів з однолітками

Твердження	2	1	0	-1	-2	Твердження
Добре діє самостійно						Не може діяти самостійно
Може зайняти себе самого						Не може зайняти себе самого
Уміє стримувати себе, контролювати свою поведінку						Не вміє стримуватися, контролювати свою поведінку
Здатний жертвувати своїми інтересами заради інших						Орієнтований тільки на своїх безпосередні інтереси
Не шкодить рослинам, тваринам, книгам, іграшкам						Часто шкодить рослинам, тваринам, книгам, іграшкам
Добре знає і виконує розпорядок дня в дитячому садку						Не знає і не виконує розпорядок дня в дитячому садку
Визнає правила, запропоновані дорослими						Не визнає правил, запропонованих дорослими
Визнає правила, запропоновані рештою дітей						Не визнає правил, запропонованих рештою дітей

Після заповнення анкети-таблиці хрестики з'єднуються лініями. У результаті вихователі можуть наочно уявити, у бік яких оцінок (позитивних або негативних) зрушений профіль. Питання-твердження в анкеті характеризують розвиток соціальної сфери при взаємодії з дорослим або однолітком, а також засвоєння норм і вимог найближчого оточення. Отриманий профіль продемонструє, у якій сфері соціалізація дитини здійснюється успішно, а в якій — виникли ускладнення. Для отримання адекватніших оцінок доцільно також запропонувати батькам заповнити цю анкету. Профіль в анкеті батьків може істотно відрізнятись від отриманого вихователями.

Проте засвоєння дітьми соціального досвіду не вичерпується знанням норм і вимог, властивих найближчому оточенню. Сфера культурних і соціальних традицій навколишнього світу також освоюється дитиною-дошкільником під час його взаємодії з іншими людьми. Запропонована анкета дозволить вихователям з'ясувати, наскільки відбувся соціальний розвиток дитини.

Заповнивши її на початку та наприкінці року, вихователь зможе простежити динаміку розвитку дитини у цій сфері.

Значне місце в соціальному розвитку дитини-дошкільника займає засвоєння нею етичних норм і вимог, формування гуманного ставлення до природи і оточуючих. Для оцінювання рівня розвитку морально-етичної сфери дітей можна використовувати вихователям метод бесіди з ними.

Як сприяти соціальному розвитку дошкільника?

Які саме прийоми і засоби повинен застосовувати педагог, щоб сприяти адекватному соціальному розвитку дитини-дошкільника? Одним з основних понять, що використовується педагогами під час виховання, є «дисципліна (лат. — навчання, виховання). Таким чином, дисципліна — це процес навчання, утворення, що містить засоби і прийоми, за допомогою яких і здійснюється соціалізація. Мета дисципліни здебільшого полягає в тому, щоб спрямувати дію, а не покарати за помилку. Для педагога важливо сприяти формуванню етичних і моральних норм, розвитку самоконтролю для того, щоб індивідуальна поведінка відповідала певним стандартам, правилам, регуляторам, що встановилися в певному співтоваристві.

Зовнішній контроль за поведінкою необхідний усім дітям дошкільного віку. Для кожного вікового періоду і певного рівня розвитку засоби контролю різнитимуться. Проте і всездозволеність, і жорсткий авторитаризм виявляються непродуктивними в будь-якому віці. Іноді допомагає зміна ситуації навколо дитини. Наприклад, можна перемкнути її увагу на іншу дію, предмет або взагалі вивести з ситуації, що провокує негативну поведінку. З більш старшими дітьми можна обговорити їхню поведінку і в доступній формі пояснити її позитивні та негативні сторони.

У будь-якому випадку педагогічні методи і прийоми не повинні принижувати гідність дитини, загрожувати її безпеці та перешкоджати формуванню образу свого «Я».

Способи взаємодії вихователя з дітьми з метою формування соціально прийнятних форм поведінки і засвоєння моральних норм суспільства:

- обговорення наслідків дій дитини або дорослого;
- роз'яснення проблемних ситуацій;
- розповідь ситуації з особистого життя;

- читання казок та оповідань про поведінку, що рятувала людей або тварин;
- розігрування ситуацій тощо.

Вихователеві потрібно постійно використовувати сюжетно-рольові ігри, забезпечивши групу дітей ігровим матеріалом, щоб вони могли разом конструювати, будувати тощо.

Важливо виховувати в дітях повагу до традицій і культури як свого народу, так і інших; організовувати прогулянки за межі групи і території дошкільного навчального закладу; відвідувати музеї, дитячі театри, де діти можуть познайомитися із зразками світової культури; знайомити дітей із літературою, живописом, музикою різних народів.

НАСТУПНІСТЬ У РЕАЛІЗАЦІЇ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПІДХОДУ ПІД ЧАС ПЕРЕХОДУ ДИТИНИ В ШКОЛУ

Індивідуальний підхід може додати педагогічному процесу цілісного, послідовного і перспективного характеру, якщо проблеми дошкільної й початкової загальної освіти розв'язуються не ізольовано, а в тісному взаємозв'язку, що дозволяє школі спиратися на досягнуте в дошкільному навчальному закладі. Це можливо лише за умови реалізації єдиної лінії розвитку дитини на етапах дитячого садка і початкової школи.

Проте на сьогодні доводиться констатувати, що взаємозв'язок між цими ступенями освіти як і раніше залишається декларацією, хоча, за визнанням учених і практиків усього світу, саме цей віковий період є найважливішим у розвитку людини, формуванні особових якостей, необхідних протягом усього подальшого життя, адже саме він є фундаментом для засвоєння спеціальних знань і навичок.

Важлива проблема — різка зміна стилю спілкування педагога з дітьми. Навіть при позитивному ставленні до учнів учитель застосовує жорсткіші, авторитарні форми педагогічної дії, ніж ті, до яких звикли дошкільники. Це часто сприймається дітьми як вираження особистої неприязні, що призводить до пасивності, пригнічує ініціативу, спричиняє невпевненість у собі. Тому першокласники нерідко втрачають інтерес до школи і навчання, стають тривожними, що негативно позначається на розвитку їхньої особистості.

Уся освітня діяльність початкової ланки загальноосвітньої школи повинна будуватися на єдиній організаційно-методичній основі, що позитивно зарекомендувала себе на ступені дошкільної освіти.

Ця основа припускає:

- створення загального середовища розвитку дітей від 2 до 10 років;
- використання гнучких графіків роботи вчителів і вихователів відповідно до їхніх нових функціональних обов'язків;
- різноманітні форми організації повчальних занять-уроків (фронтальних, підгрупових, індивідуальних) і нерегламентованої діяльності дітей 2–10 років (студії, секції, клуби, факультативи);
- застосування нетрадиційних форм взаємодії вихователів і вчителів (спільних клубів, майстерень), дітей, батьків і педагогів (сімейних клубів за інтересами).

Особливу увагу необхідно приділяти розробленню загальних принципів режиму дня для вихованців дошкільного навчального закладу і дітей, які навчаються в першому класі. Діти молодшого шкільного віку, як і дошкільники, знаходяться в освітньому закладі 12 год, отримують 4-разове харчування і весь комплекс послуг (фізіопроцедури, масаж, плавання тощо). Першокласники-шестирічки вдень сплять, а діти 2–4-х класів мають можливість у цей час просто відпочити або зайнятися улюбленими справами. Нерегламентована діяльність організовується в різновіковому співтоваристві, що створює унікальну можливість контактів між дітьми.

Доцільно до штатного розкладу додати також посади вихователів, які організують режимні процеси, нерегламентовану діяльність учнів; проводять з дітьми індивідуальну роботу. Роль такого вихователя (а також вихователя дошкільних груп) як ініціатора розвивального процесу надзвичайно важлива. Саме він координує всі педагогічні дії на дитину, забезпечує баланс різних видів діяльності та попереджає фізичне й інтелектуальне перевантаження.

Це стане можливим завдяки переходу колективу на гнучкі графіки роботи, що дозволить змінити штатний розклад зі збереженням загальної кількості штатних одиниць і фонду заробітної плати.

Економічна ефективність цього процесу дозволить визначити в штатному розкладі ставки педагогів-фахівців із англійської мови, образотворчої діяльності, ручної праці та ін. для занять із

дітьми 4–10 років. При цьому перехід дошкільників у 1-й клас не викликатиме якихось адаптаційних труднощів, оскільки педагоги працюватимуть із дітьми впродовж усіх років, простежуючи розвиток кожної дитини.

Єдині підходи і принципи побудови всієї роботи з дітьми дошкільного віку та молодшого шкільного віку:

- безперервність і спадкоємність педагогічного процесу, у якому програмний матеріал розташовується послідовно, з урахуванням дитячої компетентності, що зростає;
- інтеграція програмних галузей знань, що дозволяє опановувати не тільки зміст їх окремих напрямів, але і все в цілому;
- розвивальний характер навчання, заснований на дитячій активності в експериментуванні, розв'язанні проблемних ситуацій, засвоєнні узагальненого підходу в діях;
- раціональне поєднання різних видів дитячої діяльності (інтелектуальні, рухові та емоційні навантаження, що є адекватними зросту);
- забезпечення психологічного комфорту, підвищена увага до здоров'я дітей;
- повага особистості дитини, орієнтація на її інтереси, емоційну і мотиваційну сфери;
- співпраця між дітьми і педагогами, надання ним самостійності, права вибору, самовизначення відповідно до індивідуальних здібностей і інтересів;
- формування універсальних, для подальших рівнів освіти, людських здібностей (рефлексії, комунікативності, самооцінки, уміння розв'язувати проблемні та міжособистісні ситуації тощо).

Таким чином, практичне забезпечення наступності між дошкільною і початковою загальною освітою пов'язане зі значними проблемами і труднощами. Їх подоланню сприяє реалізація індивідуального підходу до дітей з 2 до 10 років, що забезпечує цілісність педагогічного процесу на упродовж цього періоду.

Проектування безперервного педагогічного процесу припускає:

- побудову його на єдиній організаційно-методичній основі (спільне розвивальне середовище, режим дня, форми виховання і навчання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку; графіки роботи вихователів і вчителів та ін.);
- перегляд штатного розкладу з метою введення нових фахівців на основі економічної ефективності діяльності колективу;

- використання нетрадиційних форм співпраці вчителів і вихователів;
- взаємодію всіх учасників педагогічного процесу: дітей дошкільного і молодшого шкільного віку, їх батьків і педагогів.

Ефективність організаційно-методичних принципів реалізації індивідуального підходу в системі безперервної дошкільної та початкової загальної освіти дуже актуальна сьогодні.

Кожен педагогічний колектив повинен створити комплексну програму, що забезпечить у кожний період розвитку дитини створення умов для обирання і самовизначення відповідно до індивідуальних здібностей і інтересів.

Найважливіший етап реалізації особово-орієнтованої взаємодії педагога з дитиною — здійснення індивідуального підходу до дітей, що розглядається як усвідомлення неповторності й унікальності особистості кожної дитини, передбачає підтримання її індивідуальних потреб та інтересів, орієнтацію на своєрідність її потенційних здібностей. Педагогічний процес у сучасному дошкільному навчальному закладі необхідно будувати на основі Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі», що забезпечує індивідуальну траєкторію розвитку кожної дитини.

Система організаційно-методичних дій для реалізації в ДНЗ багатоаспектної програми:

- побудова предметно-розвивального і соціального середовища, орієнтованого на підтримання індивідуальності дитини і розвиток її творчих здібностей;
- гнучка поліфункціональна діяльність педагогів;
- обирання індивідуальних засобів і методів педагогічного спілкування на основі системного аналізу можливостей, інтересів і схильностей дітей;
- оптимальне поєднання різноманітних форм взаємодії всіх учасників педагогічного процесу.

Визначення емоційного стану дитини

Існує значна кількість діагностик стосовно психологічного стану дошкільників, але для педагогічного оцінювання вихователів не може їх використовувати, адже він не має достатньої

психологічної підготовки, щоб правильно інтерпретувати результати тестування.

Для педагогічного оцінювання можна використовувати основний метод — спостереження. Вихователь, спілкуючись із дитиною щодня, має можливість ретельно досліджувати її поведінку в реальних життєвих обставинах. Такі спостереження необхідно здійснювати регулярно, тоді вихователь зможе оцінити результати своїх виховних дій.

Багато ситуацій пропонується в наукових дослідженнях психологів, що дають змогу простежити й оцінити ступінь емоційного реагування дитини на певні дії.

Страх

Прихід до дитячого садка; незнайома дивовижна іграшка; поломка іграшки; плач, крик однолітка, друга; заняття, на якому щось не виходить; незнайомий звук; вихователь забороняє, свариться, кричить; незнайоме приміщення; поява незнайомих дорослих або дітей; наближення незнайомих людей.

Гнів

Ситуація, коли мама залишає дитину в дитячому садочку; бажання мати щось, чим володіє одноліток; бажання мати щось, чим володіє вихователь; бажання мати щось, що не можна взяти; складна іграшка, поломка іграшки; увага близьких звернена на іншу дитину; інша дитина забирає іграшку, дратується, ховає іграшку; однолітки не приймають у гру; заняття, на яких щось не виходить; вихователь забирає іграшку; фізичне покарання; вихователь кривдить, свариться; наявність перешкоди; повернення матері.

Радість

Прихід, прибуття кудись; виконання завдання; дивиться в дзеркало на себе; дивиться в дзеркало на іншу дитину, друга; увага, похвала іншої людини під час взаємодії, спілкування; виконання завдання, дії; спільна гра; смішний (незнайомий) звук.

Печаль

Прихід, прибуття кудись; коли мама залишає дитину; гра, спілкування з однолітками; вихователь не звертає уваги; вихователь свариться, карає; заняття, труднощі під час виконання завдання; однолітки не приймають у гру; грає на самоті.

Інтерес

Прихід у групу, прогулянка; незнайомий дорослий; незнайомий одноліток; нова іграшка; незнайома гра; вихователь щось розповідає, показує; на прогулянці — предмети, живі організми, явища природи; заняття; підготовка до свят.

Здивування

Щось нове в групі (нова дитина, інший вихователь, предмети вжитку, рослини, тварини та ін.); незнайома іграшка; на заняттях почув або побачив щось нове; на прогулянці почув або побачив щось нове; нова гра; знайомий одноліток поводить ся інакше; близький дорослий спілкується інакше.

Для спостереження за дитиною, або групою дітей у цілому під час організованої діяльності або самостійних ігор, коли дитина перебуває в дошкільному навчальному закладі, можна використати схему.

За цих обставин має місце як індивідуальна діяльність, так і взаємодія з оточуючими. Це дуже зручно, тому що відповідає розпорядку дня дитячого садка і не припускає створення якихось спеціальних експериментальних ситуацій.

Спостереження в ці моменти життя дитини в дитячому садку може містити описані вище конкретні ситуації. Наприклад, у ранкові години, коли дитину залишають батьки в дошкільному закладі, під час самостійної ігрової діяльності зламалась іграшка, у спільній грі — діти сваряться, плачуть тощо. У той же час абсолютно неприпустимо штучно створювати дитині неприємну ситуацію для того, щоб подивитися, як вона на неї відреагує.

Оскільки основним методом педагогічного оцінювання емоційного стану дитини є спостереження за її індивідуальними зовнішніми проявами, вихователів необхідно розробити схему фіксації результатів. Таку схему кожний вихователь може розробляти самостійно, оскільки результати спостережень аналізуватиме тільки він. Можна використовувати оцінювання в балах, а також застосовувати кольори для позначення. Перевагу можна віддати саме застосуванню різних кольорових відтінків, оскільки наочніше визначаються ті ситуації життя дитини в дитячому садку, в яких вона відчувається комфортно або некомфортно. Використання балів для оцінювання діяльності дитини є найпоширенішою формою. При цьому, вихователь, використовуючи оцінки «добре» або «погано» визначає належність дітей до категорії хороших або поганих. А головне завдання вихователя полягає не в тому,

щоб класифікувати дітей за тією або іншою ознакою, а в тому, щоб за допомогою педагогічного оцінювання виявити причини неблагополуччя, труднощі, що виникають у дитини в тих або інших ситуаціях, оцінити власні промахи, зрозуміти причини ускладнень під час взаємодії з кожним і намагатися знайти засоби їх подолання.

Прояв емоцій дуже індивідуальний — в одних і тих самих обставинах одна дитина розсердиться, а інша засоромиться або злякається. Вихователіві необхідно простежити, як саме конкретна дитина реагує на ту або іншу ситуацію, і саме її реакцію покласти в основу оцінювання її емоційного стану.

Схема оцінювання:

1-й ступінь — байдужий, зовнішні прояви емоцій відсутні або виражені незначним чином.

2-й ступінь — емоційні прояви виражені середньо (мімікою, позою, словами тощо).

3-й ступінь — емоції виражені сильно (мімікою, мовленням, руховою активністю).

За допомогою такої узагальненої шкали можна оцінювати як прояви емоційного неблагополуччя, так і емоційного комфорту (радість).

Для полегшення визначення тих або інших поведінкових реакцій стосовно певної емоції, можна виокремити характерні ознаки для тривожної, імпульсної або агресивної поведінки дитини.

Вихователіві необхідно фіксувати прояви тривожності в повсякденному спілкуванні з дитиною, її взаємодії з однолітками і дорослими, близькими і незнайомими. Вихователь спостерігає, як дитина виконує фізичні вправи, бере участь у навчально-виховному процесі, стежить за ігровою активністю.

За наявності емоційного неблагополуччя тривожна поведінка дитини характеризується:

- підвищеною збудливістю, напруженістю, скутістю;
- страхом перед усім новим, незнайомим, незвичним;
- невпевненістю в собі, заниженою самооцінкою;
- очікуванням неприємностей, невдач, несхвалення старших;
- старанністю, розвиненим відчуттям відповідальності;
- безініціативністю, пасивністю, боязкістю;
- схильністю запам'ятати швидше погане, ніж хороше.

Якщо ознак тривожної поведінки немає взагалі або їх мало, то така дитина зазвичай дуже безтурботна, вимагає від дорослих

постійного контролю. Вона не вчиться на власних помилках, умить забуває про застереження, травми і невдачі. Дитина з підвищеною тривожністю, навпаки, надмірно боязка і соромлива, часто лякається в звичайних ситуаціях.

На відміну від дорослих усі дошкільники імпульсні, але ступінь імпульсивності у них різний.

Ознаки імпульсної поведінки:

- невміння чекати, нетерплячість;
- образи, що легко виникають і швидко минають;
- запальність, нестриманість, дратівливість;
- безтурботність, легковажність, безвідповідальність;
- нелюбов до одноманітної роботи;
- жага нових вражень, змін.

Імпульсивність властива для дітей дошкільного віку, вона пов'язана з недостатньою зрілістю нервової системи, проте її вираження може бути дуже різним. Одні діти надмірно імпульсивні в новій обстановці від надмірних подразників; другі — схильні до такої поведінки від недоліку подразників під час виконання монотонної, одноманітної роботи; треті — стають особливо нестриманими і нетерплячими, коли захворіють. Вихователі необхідно особливу увагу приділяти спостереженню за поведінкою імпульсивних дітей та визначити умови, що виявляються найнесприятливішими для кожної дитини.

Перші ознаки агресивності спостерігаються після двох із половиною років. Агресивна поведінка дитини виявляється в прагненні навмисно нашкодити іншому, образити, ударити, заподіяти біль, у тому числі й за допомогою слів. Такий дошкільник дратує однолітків, вигукує образливі фрази, що ображають іншого, ламає іграшки, руйнує споруди з кубиків або з піску, зроблені іншими дітьми, часто кривдить тварин.

Агресивність поведінки виявляється в:

- упертості, прагненні заперечувати, відмовлятися;
- забіякуватості, запальності;
- потребі наполягати на своєму;
- невмінні зрозуміти інтереси іншого;
- самовпевненості, завищеної самооцінці.

Але, якщо у дитини зовсім відсутня агресивність, то такі діти не вмють постояти за себе та інших, вони не заперечують, погоджуються, прагнуть завжди залишатися в тіні. Їх пасивність, несамостійність, нерішучість і деяка загальмованість заважають

розвитку довільної регуляції поведінки. Такі діти потребують стимуляції активності, їм необхідно давати завдання, що припускають прояви ініціативи і самостійності. Вони потребують заохочення і доброзичливої уваги, щоб відчутти упевненість у власних силах.

Проте гнів і страх — крайні прояви емоційного неблагополуччя дитини. Часто вони виявляються в тому, що дитина сумує, може навіть заплакати. Це означає, що вона почувається самотньо, відчуває нестачу контактів із людьми, вона жаліє себе. Спостерігаючи за дитиною, важливо фіксувати її стан, відзначаючи, що спонукає дитину на такі дії.

Вихователь, використовуючи перелічені ознаки поведінки, в разі проявлення емоційного неблагополуччя дитини, може скласти як індивідуальні, так і зведені картки емоційного стану дітей в певній віковій групі.

Індивідуальна схема спостереження за емоційним станом дитини в групі та оцінювання його

Дата	Діяльність під час режимних моментів			Організована діяльність (навчальна, розважальна)		Неорганізована діяльність (вільна гра)				
	Індивідуальна поведінка	Поведінка в спілкуванні			Індивідуальна поведінка	Поведінка в спілкуванні		Індивідуальна поведінка	Спільна поведінка	
		Д — Б	Д — В	Д — Д		Д — В	Д — Д		Д — В	Д — Д

Умовні позначення:

- Д — Б — взаємодія «дитина — батьки»;
- Д — В — взаємодія «дитина — вихователь»;
- Д — Д — взаємодія «дитина — дитина».

За такою схемою щоденно вихователь може фіксувати прояви кожного з описаних вище емоційних станів, характерних для поведінки дитини в різні моменти її життя в дитячому садку. Можна робити примітку до таблиці, де розшифруватимуться найзначніші випадки. До режимних моментів належать ситуації: ранок та повернення додому, одягання, вживання їжі, сон тощо. Організована діяльність містить різні види: заняття, свята,

екскурсії, змагання. За власним розсудом вихователь може підготувати схему для кожної зі сфер життєдіяльності з трьох основних розділів, розподіливши їх на конкретніші ситуації, а потім фіксувати й аналізувати поведінку дитини в кожному блоці окремо. Сюжетно-рольова гра є провідною діяльністю для дитини-дошкільника, тому багато інформації можна отримати, спостереігаючи за грою дітей у групі. Проте не всі діти залучаються до сюжетно-рольової гри, вони можуть гратися індивідуально або з вихователем. У зв'язку з цим фіксація їхнього емоційного стану під час такої гри також необхідна.

Така інформація дозволить вихователеві надати допомогу кожній дитині індивідуально, полегшити їй життя там, де це потрібно.

Схема спостереження за емоційними станами групи дітей і оцінювання їх

ПІБ дитини	Діяльність у режимні моменти				Організована діяльність				Неорганізована діяльність (вільна гра)											
	Індивідуальна поведінка		Поведінка в спілкуванні		Індивідуальна поведінка		Поведінка в спілкуванні		Індивідуальна поведінка		Поведінка в спілкуванні									
	Р	Г	С	П	Р	Г	С	П	Р	Г	С	П	Р	Г	С	П				

Якщо виявляється тип реагування кожної дитини на негативну ситуацію, то можна в груповій схемі зафіксувати узагальнене оцінювання позитивних і негативних емоцій. Це можуть бути оцінювання ступеня проявів радості (Р), гніву (Г), страху (С) і печалі (П). Для наочності можна використовувати різні кольори та їх відтінки для позначення оцінювання емоційних станів.

Як з'ясувати причини емоційного неблагополуччя дітей?

Наступним етапом педагогічного оцінювання емоційного стану дитини-дошкільника є з'ясування причини емоційного неблагополуччя, визначення об'єкта або ситуації, що викликали негативні переживання.

У розповідях про неблагополучних, проблемних дітей вихователі здебільшого причиною називають несприятливу обстановку

в сім'ї. Дійсно, сім'я відіграє значну роль у розвитку дитини. Дитина перебуває в дитячому садку більше половини часу, протягом якого вона активна, тому вихователям у першу чергу необхідно виявляти причини емоційного дискомфорту. Користуючись певними схемами спостереження і фіксації емоційного стану дитини, вихователь може не тільки оцінити цей стан і визначити його ступінь, але й зрозуміти причини, що викликали ті або інші емоції. Індивідуальна схема допоможе вихователю зорієнтуватися, коли саме він припустився помилки. Орієнтуючись на групову схему, вихователь може визначити, у які моменти у дітей відмічався стан дискомфорту. Вихователю необхідно звернути увагу на діяльність дорослих та стиль спілкування з дітьми. Ретельніший аналіз своєї діяльності в цій сфері проводиться за індивідуальними схемами, де зазначені числа. Таким чином, легко відновити в пам'яті подію, що викликала неприємні ситуації та проаналізувати і переглянути свої дії.

Доцільно проводити анкетування батьків або інших близьких дитині людей щодо подолання негативних емоцій у дітей. Сім'я з її психологічним кліматом впливає на емоційне самопочуття дитини. Батькам можна поставити запитання, сформульовані у вигляді анкети, де потрібно охарактеризувати сон, апетит і емоційний стан (настрій) їх дитини.

Анкета

1. Як дитина засинає?
  - Швидко;
  - повільно;
  - вимагає, щоб з нею сиділи;
  - вимагає, щоб не гасили світло.
2. Як спить?
  - Міцно, спокійно;
  - неспокійно;
  - вигукує;
  - плаче;
  - розмовляє уві сні.
3. Як прокидається?
  - Відразу;
  - не відразу.
4. У якому настрої прокидається?
  - Весела, спокійна;
  - дратівлива;

- сумна;
  - у сльозах.
5. Як вона їсть?
- Охоче, не обирає їжу, швидко, сама;
  - неохоче, обирає їжу, повільно, з допомогою дорослих.
6. Чи помічаєте ви прояви страху у вашої дитини?
- Так;
  - іноді;
  - ні.
7. Якщо помічаєте, то за яких обставин?
- У темній кімнаті;
  - при покараннях, окриках;
  - якщо дорослі незадоволені її поведінкою;
  - коли слухає страшну казку;
  - коли бачить собаку, змію;
  - без видимої причини.
8. Як виявляється страх у дитини?
- Плаче;
  - тікає;
  - лютує;
  - кличе дорослих;
  - може упоратися самостійно.
9. Чому радіє ваша дитина?
10. Що викликає у неї засмучення?
11. На що вона ображається?
12. Як швидко минає у неї переживання?
- Швидко;
  - не дуже швидко;
  - через тривалий час.
13. Чи вміє дитина виявляти своє співчуття близьким?
- Так;
  - рідко;
  - ні.
14. Які емоції спостерігаються в грі стосовно предметів та іграшок?
- Доброзичливий інтерес;
  - агресивність;
  - індиферентність.
15. Які емоції переважають стосовно однолітків під час гри?
- Доброзичливість;
  - агресивність;
  - індиферентність.

16. Чи вміє дитина відстоювати свої інтереси перед дорослими?
- Так;
  - не завжди;
  - ні.
17. Чи вміє дитина відстоювати свої інтереси перед однолітками?
- Так;
  - не завжди;
  - ні.
18. Яким чином вона відстоює свої інтереси?
- Знаходить аргументи;
  - прохає;
  - увічливо вимагає;
  - агресивно вимагає;
  - плаче.

Доцільно заповнити такі анкети і батькам, і вихователям. Це дозволить точніше визначити причини емоційного неблагополуччя кожної дитини, виявити її поведінкові реакції на одні й ті самі ситуації вдома і в дитячому садку.

Крім того, необхідно мати відомості про психологічний клімат у сім'ї, ставлення батьків до дитини, їх виховної активності.

Емоційне благополуччя дошкільника і в цілому розвиток його особистості значною мірою визначається його взаєминами з однолітками, оцінюванням з боку товаришів. Одна і та сама дитина на початку року може бути «зіркою», а через декілька місяців втратити свій авторитет і навпаки. Тому вивчати взаємини дитини з іншими дітьми слід постійно. Бажано повертатися до цього питання один раз або двічі на місяць, щоб мати можливість своєчасно втрутитися, допомогти ізольованим дітям, знайти шляхи підвищення їх статусу.

Як вивчати взаємини дошкільників?

Доцільно фіксувати протягом якогось певного часу (наприклад під час прогулянки), скільки разів і хто саме звертався до дитини, скільки разів вона сама виявляла ініціативу у встановленні контактів.

Поставте дитині такі запитання:

1. Чи добре тобі в групі?
2. Чи хочеться, щоб швидше завершилися вихідні?
3. Чи дружно ти граєшся з дітьми?
4. Ви дружно живете?

5. Чи можна про нашу групу сказати, що вона найдружніша?
6. Хто з дітей тобі подобаються найбільше? Чому?
7. Хто з тобою найчастіше грає? Як ти гадаєш, чому?
8. З ким ти ніколи не граєш? Чому?
9. Чи сваритеся ви з дітьми? Як часто?
10. Хто зазвичай усіх мирить?
11. Хотів би ти грати з тією дитиною, з якою посварився?

Під час бесіди простежте, як дитина реагуватиме на ваші запитання, фіксуйте інтонацію, небажання відповідати, незбіги у відповідях тощо.

Як допомогти дитині подолати негативний емоційний стан?

Завданням вихователя після того, як він зафіксував у таблиці емоційні переживання тієї або іншої дитини в різних умовах, є знаходження способів подолання негативного емоційного стану або компенсації тих несприятливих умов, що його викликали.

Наприклад, дитина часто лякається. Кращий вихід із положення — з'ясувати причину страху і спробувати позбутися її. Потрібно допомогти дитині подивитися на цю ситуацію з іншої точки зору.

Для того щоб допомога дитині в подоланні негативних емоційних станів була дієвою, необхідно вивчити її інтереси і схильності, бажання і переваги, поспостерігати, які предмети, дії та ситуації викликають позитивні емоції. Надзвичайно важливо не залишати поза увагою прояв емоцій інтересу і здивування. Доцільно фіксувати ситуації, у яких вони виникають, а також відзначати об'єкти, що їх викликають. Емоції, зумовлені інтересом і здивуванням, мають велике значення для розвитку пізнавальних процесів. Інтерес — позитивна емоція, що мотивує навчання, сприяє творчій діяльності, позитивно впливає на увагу, захопленість і допитливість. Здивування сприяє звільненню від попередньої емоції і спрямовує пізнавальні процеси на об'єкт, що викликав здивування.

Необхідно давати дитині завдання, пов'язані з її інтересами, під час виконання яких він матиме заслужений успіх і зможе виокремлюватися з-поміж оточуючих.

Для того щоб зрозуміти здібності дитини, для дітей віком 5–7 років можна використовувати вправу, що полягає в завершенні речень. Наприклад: «Коли ти виростеш, ти будеш...». Якщо виявиться, що і це для дитини дуже складно, то не варто наполягати.

1. Коли я виросту, я буду...
2. Мені нудно, якщо...
3. Не люблю, коли...
4. Найцікавіше — це...
5. Мій кращий друг...
6. Мені подобається...
7. Дорослі люблять, коли...
8. Улітку я люблю...
9. Коли я піду до школи...
10. Моя найулюбленіша справа — це...
11. Мама мене завжди хвалить за...
12. Узимку найкраще...
13. Тато мене завжди хвалить за...

Перелік речень можна змінювати, доповнювати або скорочувати. Аналізуючи відповіді дітей, у першу чергу, варто звернути увагу на інформацію, що стосується схильностей і переваг дитини: які іграшки вона любить, у які ігри вважає за краще грати, чи подобається їй бігати, стрибати або малювати тощо. Якщо ви зрозумієте, що дитина любить тварин (кошенят, цуценят), то можна, наприклад, доручити їй стежити за живим куточком.

Для того щоб простежити динаміку почуттів дитини в дитячому садку, можна запропонувати їй схему спостереження, спрямовану на вивчення того, наскільки змінився соціально-емоційний розвиток дитини в результаті певних виховних дій. Основні аспекти цього розвитку стосуються взаємин із дорослими та однолітками, а також самостійності.

Анкета на визначення динаміки почуттів дитини в дошкільному закладі

ПІБ дитини _____, вік _____

Твердження	Осінь			Весна		
	Р	І	З	Р	І	З
Добре почувається з дорослими						
Може користуватися допомогою дорослого						
Може діяти разом із дорослим						
Успішно діє під керівництвом дорослого						
Добре почувається з однолітками						

Твердження	Осінь			Весна		
	Р	І	З	Р	І	З
Добре почувається в невеликій групі						
Добре почувається в великій групі						
Може брати участь у справах, ініційованих дітьми						
Може обрати собі заняття						
Може сам піклуватися про себе і свої речі						
Може висловлювати почуття						
Може спостерігати за діями інших						
Може реалізовувати ідеї інших дітей та наслідувати приклад						
Може діяти на самоті						
Може контролювати імпульси						
Може дотримуватися черги						
Може подолати непорозуміння з однолітками						

Умовні позначення:

Р — рідко

І — іноді

З — звідно

Таке анкетування рекомендується повторювати кілька разів упродовж року, оскільки виховні дії дорослого, зміна соціально-психологічного клімату в сім'ї та дитячому садку, соціального статусу дитини в групі однолітків можуть бути як зниженням емоційного неблагополуччя, так і його збільшенням.

Отже, створення емоційного благополуччя і комфорту впливає практично на всі сфери психічного розвитку: регуляція поведінки, когнітивна сфера, опанування дитиною засобів і способів взаємодії з іншими людьми, поведінки в групі однолітків, засвоєння й опанування нею соціального досвіду. Отримані результати спостережень є оцінюванням професійної діяльності вихователя.

ПЕДАГОГІЧНА ДІАГНОСТИКА РІВНЯ ЖИТТЄВИХ ДОСЯГНЕНЬ ДОШКІЛЬНИКІВ

Використання діагностичних карток та планів індивідуального розвитку дітей дошкільного віку

З метою розвитку творчих здібностей дитини необхідно вивчити всі особливості (фізіологічні, інтелектуальні) основних показників розвитку та оцінити рівень розвитку відповідно до вікових особливостей, програмових вимог та діагностичних настанов. З цією метою на початку навчального року і наприкінці рекомендується проводити діагностику.

Діагностика забезпечує науковий підхід до організації роботи з дітьми, дозволяє точно враховувати їх потреби за всіма напрямками розвитку, систематизувати навчально-виховний процес ДНЗ та об'єктивно оцінювати результати педагогічної діяльності.

Якщо стан здоров'я та рівень розвитку окремо кожної дитини в певний період добре відомі, то можна з'ясувати варіативний режим, спланувати певні заходи з дітьми, розробити профілактичні рекомендації батькам.

Розвиток дітей буде успішним лише за умов, якщо методи та дидактичні завдання, що пропонуються дітям, засновуватимуться вже на досягнутому раніше рівні. Одним із обов'язкових умов правильного підходу до розвитку є добре організований контроль за станом здоров'я, розвитком дітей та поведінкою.

Крім щоденних спостережень за поведінкою дитини необхідно контролювати хід фізичного та психічного розвитку. Існує багато показників, що характеризують фізичний розвиток дітей. Основними з них є: зріст, вага, численні показники нервово-психічного розвитку; пізнавальний розвиток, емоційно-соціальний розвиток, мовленнєвий розвиток тощо. Для недопущення труднощів подальшого розвитку дитини головне — це сформулювати їх своєчасно, використовуючи основні показники розвитку дітей певного віку.

Орієнтовний план індивідуального розвитку дітей раннього віку (1, 6 років)

Змістовна лінія — мовленнєвий розвиток

ПІВ дитини	Тема	Основні дидактичні завдання	Дидактичні ігри та вправи	Індивідуальні заняття (кількість)	Повторення	Рекомендації батькам
	Розуміння мовлення	Учити показувати частини тіла за проханням дорослого, розуміти слова, що означають частини тіла людини і тварини	Дидактична вправа «Покажи, де в тебе очі (ніс, рот, вухка тощо)»			
		Учити узагальнювати за зовнішнім виглядом іграшки, предмети, не залежно від розміру і кольору	Дидактичні вправи: «Знайди іграшку»; «Покажи картинку»; «Виставка іграшок»			
	Активне мовлення	Продовжувати розвивати вміння наслідувати звуки, імітуючи голоси тварин; збагатити активний словник словами	Дидактична гра «Хто як кричить?»			
		Формувати чітку вимову звуків: [м], [п], [б] (мь, пь, бь); учити чітко вимовляти окремі словосполучення	Дидактичні ігри: «Хто що робить?»; «Відгадай, хто прийшов»; «Відгадай і назви»			

За поданим зразком складаються плани за всіма іншими змістовними лініями: фізичний, художньо-естетичний, емоційно-ціннісний, креативний, пізнавальний, соціально-моральний розвиток.

Орієнтовний зразок оформлення діагностичної карти індивідуального розвитку для дитини дошкільного віку (з 3-х років)

ПІБ дитини _____, вік _____

Дата _____ № групи _____ Дата проведення _____

Ігрова діяльність	Світ соціальних взаємин	Ставлення до праці. Предметний світ	Світ природи	Мовленнєвий розвиток	Творчо-продуктивна діяльність	Логіко-математичний розвиток
Відтворення ігрових дій	Участь у грі з однолітками	Уміння приймати трудове завдання	Дитина і дорослий	Дитина й однолітки	Ставлення до самого себе	Предметний світ
1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23					
IX						
I						
V						

В індивідуальному плані фіксується ПІБ дитини (можна записи робити олівцем, адже кожен три місяці можуть змінюватися ПІБ дітей, які відстають у розвитку за певними показниками). У кожному плані-картці зазначаються тема, основне дидактичне завдання, пропонуються конкретні дидактичні ігри та вправи.

А в графі «Індивідуальна робота» можна робити посилання на певну методичну літературу, визначити кількість індивідуальних занять або їх повторення.

Ця робота повинна висвітлюватися і в календарному плануванні вихователя з позначками перших літер, що містять назву основних змістовних ліній розвитку відповідно до Базової програми.

Плани індивідуального розвитку допоможуть вихователям проводити цілеспрямовану індивідуальну роботу з дітьми, які відстають у розвитку за певними показниками. Жодна дитина не залишиться поза увагою, якщо вихователь організує систематичну і послідовну роботу згідно з планами індивідуального розвитку. Крім того, можна сприяти розвитку дитини і в умовах сім'ї, запропонувавши батькам повторити ігри та вправи вдома.

Для правильного планування змісту і методів виховання необхідно знати працездатність, індивідуальні особливості, рівні розумового розвитку, здібності до навчання кожної дитини.

Діагностику розвитку дитини необхідно проводити за всіма основними змістовними лініями розвитку та сфер життя, зазначених у Базовій програмі розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі».

Діагностику фізичного розвитку дітей доцільно проводити інструкторові з фізкультури та старшій медичній сестрі.

У програмі зазначені форми активності за сферами життєдіяльності та базові якості особистості для кожного віку, а вихователь співвідносить результати діагностування з використанням дидактичного матеріалу, спостереження, створення спеціальних ситуацій.

На початку року обов'язково проводиться діагностування дітей, які зараховуються до ДНЗ. За потреби планується індивідуальна робота з ними. Обов'язково підбиваються загальні підсумки діагностики, а на їх основі планується подальша навчально-виховна робота в дитячому колективі.

У січні може проводитись проміжна діагностика тільки з дітьми, у яких було помічено відхилення в певних показниках відповідно до вимог програми.

Упродовж року під час спілкування та різних видів життєдіяльності дітей проводиться експрес-діагностування, що дозволяє відстежувати динаміку розвитку окремих дітей. Вихователь може здійснювати диференційований підхід: в індивідуальних планах розвитку дітей можна оперативно планувати роботу щодо корекції та розвитку з використанням відповідних вправ, ігор, а також ускладнених завдань.

Обстеження проводиться індивідуально з кожною дитиною. Практика роботи вихователів засвідчує, що під час вивчення індивідуальних особливостей розвитку дітей не можна акцентувати увагу на використанні тестових методик (це компетенція психолога); певний матеріал вихователеві дадуть спостереження за поведінкою дітей під час навчання та ігрової діяльності, оцінювання результатів занять, рекомендацій батьків.

Розроблені матеріали діагностування та індивідуальних планів розвитку дитини передбачають їх розумне використання в діяльності вихователя, допомагають зробити висновок про рівень розвитку та спланувати шляхи подальшої індивідуальної роботи з дітьми. При цьому необхідно ретельно продумувати та планувати педагогічні завдання, вправи тощо.

Наприкінці навчального року підбивається підсумок роботи з дітьми. Якщо виявляється низький рівень засвоєння програмових вимог, то, перш за все, аналізуються причини:

- не продумано створення необхідних умов навчально-виховного процесу;
- невідповідність методів і прийомів, що активізували б пізнавальну діяльність дітей;
- недостатність дидактичного матеріалу;
- недостатнє врахування індивідуальних особливостей тощо.

На початку наступного навчального року на підставі аналізу підсумків минулого року та фактичного складу дітей певної групи складаються скориговані плани індивідуального розвитку.

ВИЗНАЧЕННЯ СТАНУ СПРИЙМАННЯ МАТЕРІАЛУ ДІТЬМИ ВІДПОВІДНО ДО ЗМІСТОВНИХ ЛІНІЙ РОЗВИТКУ

У навчально-виховному процесі дошкільного навчального закладу велике значення має активна позиція самої дитини, яку можна визначити за допомогою спостереження за життєдіяльністю дітей відповідно змістовних ліній та сфер життєдіяльності. Висновки можна зробити згідно з орієнтовними розрахунками.

Розрахунки проводяться у відсотковому відношенні, де за 100 % береться загальна кількість дітей групи.

Змістовні лінії розвитку. Реакція на повідомлення	Мовленнєвий розвиток	Пізнавальний розвиток. Логіко-математичний напрямок	Пізнавальний розвиток. Ознайомлення з природним довкіллям	Соціально-моральний розвиток
<i>Активна</i> (діти сприймають інформацію активно, тобто вони самі цікавляться нею, працюють на творчому рівні)	62 %	62 %	62 %	62 %
<i>Пасивна</i> (діти сприймають інформацію пасивно, тобто виявляють активність лише після нагадувань та вказівок дорослого)	28,5 %	33,3 %	28,5 %	28,5 %
<i>Індиферентна</i> (діти сприймають інформацію байдуже, тобто вони не цікавляться процесом узагалі)	9,5 %	4,7 %	9,5 %	9,5 %

**Визначення рівня життєвих досягнень дітей дошкільного віку
(орієнтовні таблиці)**

Група раннього віку

ФІЗИЧНИЙ РОЗВИТОК

№ з/п	ПІБ дитини	Час	Вік	Володіння основними рухами	Участь в ігрових вправах та рухливих іграх	Культурно-	
						Користування предметами гігієни	

Умовні позначення:

- «+» — відповідно;
- «0» — утрудняється;
- «-» — не відповідає.

СОЦІАЛЬНО-МОРАЛЬНИЙ РОЗВИТОК

№ з/п	ПІБ дитини	Час	Вік	Орієнтація в найближчому довірлі	Наслідування дій дорослих, відтворення їх у відображуваних іграх

Умовні позначення:

- «+» — відповідно;
- «0» — утруднюється;
- «-» — не відповідає.

гігієнічні навички		Орієнтування в ознаках нездоров'я	Орієнтування в елементарних правилах безпечної поведінки	Рівень знань	Форми роботи
Самостійне вживання їжі	Повідомлення про потребу відвідування туалету				

Орієнтація у стані інших дітей (співчуття, допомога)	Знання елементарних правил поведінки з дорослими та дітьми	Уявлення про найпростіші форми статево-рольової поведінки	Виявлення самостійності, наполегливості	Рівень розвитку	Форми роботи

МОВЛЕННЄВИЙ РОЗВИТОК

№ з/п	ПІБ дитини	Час	Вік	Динаміка розвитку словника	Установлення зв'язку між предметами, явищем, ознакою та словом, що їх означає

Умовні позначення:

- «+» — відповідно;
«0» — утруднюється;
«-» — не відповідає.

ЕМОЦІЙНО-ЦІННІСНИЙ РОЗВИТОК

№ з/п	ПІБ дитини	Час	Вік	Самостійність

Умовні позначення:

- «+» — відповідно;
«0» — утруднюється;
«-» — не відповідає.

Виконання прохань, інструкцій, доручень, від протистих до складних	Монологічне мовлення	Діалогічне мовлення	Мовлення	Рівень розвитку	Форми роботи

Диференціація різних емоційних станів	Здатність виявляти емоції під час читання художніх творів, переглядання різних видів театру	Рівень розвитку	Форми роботи

КРЕАТИВНИЙ РОЗВИТОК

№ з/п	ПІБ дитини	Час	Вік	Допитливість

Умовні позначення:

- «+» — відповідно;
«0» — утруднюється;
«-» — не відповідає.

ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНИЙ РОЗВИТОК

№ з/п	ПІБ дитини	Час	Вік	Образотворче мистецтво		
				Уміння тримати олівець та пензлик	Уміння малювати прямі лінії, штрихи, точки	Володіння навичками ліплення з глини та вигадання аплікаційних форм

Умовні позначення:

- «+» — відповідно;
«0» — утруднюється;
«-» — не відповідає.

ПІЗНАВАЛЬНИЙ РОЗВИТОК

№ з/п	ПІБ дитини	Час обстеження	Порівняння груп предметів

Умовні позначення:

- «+» — відповідно;
«0» — утруднюється;
«-» — не відповідає.

ПІЗНАВАЛЬНИЙ РОЗВИТОК

№ з/п	ПІБ дитини	Час обстеження	Орієнтування в основних станах погоди	Орієнтування в рослинах найближчого оточення

Умовні позначення:

- «+» — відповідно;
«0» — утруднюється;
«-» — не відповідає.

Геометричні фігури	Розмір	Орієнтування в просторі	Орієнтування в часі	Рівень знань	Форми роботи

Правила поведінки в природі	Класифікація (овочі, фрукти)	Класифікація (тварини, птахи)	Природа космосу	Валеологія	Рівень знань	Форми роботи

МОВЛЕННЄВИЙ РОЗВИТОК

№ з/п	ПІБ дитини	Час обстеження	Уживання речень	Склад опису за допомогою питань

Умовні позначення:

- «+» — відповідно;
«0» — утруднюється;
«-» — не відповідає.

СОЦІАЛЬНО-МОРАЛЬНИЙ РОЗВИТОК

№ з/п	ПІБ дитини	Час обстеження	Соціальна адаптованість		
			Уміння спілкуватись	Культурно-гігієнічні навички	Рівень сформованості моральних якостей

Умовні позначення:

- «+» — відповідно;
«0» — утруднюється;
«-» — не відповідає.

Розповідання казок	Інтонаційна виразність	Виховання звукової культури мовлення	Рівень знань	Форми роботи

Виконання обов'язків та доручень	Народознавство	Сім'я	Професії	Рівень розвитку	Форми роботи

ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНИЙ РОЗВИТОК**Образотворче мистецтво**

№ з/п	ПІБ дитини	Час обстеження	Володіння технічними навичками

Умовні позначення:

- «+» — відповідно;
«0» — утруднюється;
«-» — не відповідає.

ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНИЙ РОЗВИТОК**Музичне виховання**

№ з/п	ПІБ дитини	Час обстеження	Сприйняття музики	Співи

Умовні позначення:

- «+» — відповідно;
«0» — утруднюється;
«-» — не відповідає.

Розвиток творчої уяви	Композиційне рішення	Кольорове рішення	Рівень знань	Форми роботи

Музично-ритмічні рухи	Елементарне музикування	Музична творчість	Рівень знань	Форми роботи

Друга молодша, середня групи**КРЕАТИВНИЙ РОЗВИТОК**

№ з/п	ПІБ дитини	Час обстеження	Допитливість

Умовні позначення:

- «+» — відповідно;
«0» — утруднюється;
«-» — не відповідає.

ЕМОЦІЙНО-ЦІННІСНИЙ РОЗВИТОК

№ з/п	ПІБ дитини	Час обстеження	Самостійність

Умовні позначення:

- «+» — відповідно;
«0» — утруднюється;
«-» — не відповідає.

Здатність виявляти наявні знання на практиці	Рівень творчого пошукового мистецтва	Рівень знань	Форми роботи

Диференціація різних емоційних станів	Здатність оцінювати власні вчинки та вчинки інших	Рівень знань	Форми роботи

Старша група**ПІЗНАВАЛЬНИЙ РОЗВИТОК**

№ з/п	ПІБ дитини	Час обстеження	Кількісна лічба	Порядкова лічба	Геометричні фігури

Умовні позначення:

- «+» — відповідно;
«0» — утруднюється;
«-» — не відповідає.

МОВЛЕННЄВИЙ РОЗВИТОК (МОВЛЕННЄВЕ

№ з/п	ПІБ дитини	Час обстеження	Уживання поширених слів	Образне мислення	Складання розповідей

Умовні позначення:

- «+» — відповідно;
«0» — утруднюється;
«-» — не відповідає.

(ЛОГІКО-МАТЕМАТИЧНИЙ НАПРЯМ)

Розмір	Цифри	Орієнтація у просторі	Орієнтація у часі	Рівень знань	Форми роботи

СПІЛКУВАННЯ)

Переказування оповідань	Читання віршів	Виховання звукової куль- тури мовлення	Рівень знань	Форми роботи

СОЦІАЛЬНО-МОРАЛЬНИЙ РОЗВИТОК

№ з/п	ПІБ дитини	Час обстеження	Соціальна адаптованість		
			Уміння спілкуватися та товаришувати	Рівень сформованості моральних якостей	Уміння диференціювати соціально схвалювану та не схвалювану поведінку

Умовні позначення:

- «+» — відповідно;
«0» — утруднюється;
«-» — не відповідає.

ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНИЙ РОЗВИТОК

№ з/п	ПІБ дитини	Час обстеження	Образотворче мистецтво	Музичне виховання

Умовні позначення:

- «+» — відповідно;
«0» — утруднюється;
«-» — не відповідає.

ЕМОЦІЙНО-ЦІННІСНИЙ РОЗВИТОК

№ з/п	ПІБ дитини	Час обстеження	Самостійність	Диференціація різних емоційних станів

Умовні позначення:

- «+» — відповідно;
«0» — утруднюється;
«-» — не відповідає.

Виконання обов'язків та доручень	Народознавство	Сім'я	Професія	Світ навколишніх предметів	Рівень знань	Форма роботи

Фізичний розвиток (фізичне виховання)	Рівень знань	Форми роботи

Наявність власних пріоритетів у діяльності (зацікавленість певними видами діяльності) та її вмотивованість	Рівень знань	Форми роботи

КРЕАТИВНИЙ РОЗВИТОК

№ з/п	ПІБ дитини	Час обстеження	Допитливість, дослідництво

Умовні позначення:

- «+» — відповідно;
«0» — утруднюється;
«-» — не відповідає.

ПІЗНАВАЛЬНИЙ РОЗВИТОК (ОЗНАЙОМЛЕННЯ)

№ з/п	ПІБ дитини	Час обстеження	Уміння розрізняти стани погоди, якості повітря, води, ґрунту. Установлення взаємозв'язків	Орієнтація в рослинах своєї місцевості

Умовні позначення:

- «+» — відповідно;
«0» — утруднюється;
«-» — не відповідає.

Здатність застосовувати наявні знання на практиці	Рівень творчого, пошукового мислення	Рівень знань	Форми роботи

З НАВКОЛИШНІМ СВІТОМ І ПРИРОДОЮ

Правила поведінки в природі, екологічна культура	Уявлення про тварин (свійські, дикі, ознаки, будова, догляд, місце в природі та житті)	Природа космосу	Валеологія	Рівень знань	Форми роботи

У Базовій програмі «Я у Світі» запропонована схема-орієнтир, що передбачає оцінювання педагогом такого комплексу узагальнених характеристик:

- оптимальна модуль розвитку провідної для віку діяльності;
- збалансованість різних форм активності дитини — фізичної, емоційно-ціннісної, соціально-моральної, пізнавальної, мовленнєвої, художньо-естетичної, творчої;
- сформованість базових якостей особистості (самостійності, працелюбності, людяності, самолюбності, спостережливості, відповідальності, розсудливості, справедливості, самовладання, креативності).

Для того щоб оцінити життєву компетентність дошкільника, слід зібрати широку інформацію про особливості розвитку в нього вмінь визначити мету, добирати засоби, долати труднощі, досягати успіху в основних видах діяльності; проявляти в ігровій, комунікативній, пізнавальній та предметно-практичній діяльності набір означених вище форм активності та базових якостей. Усі ці вміння мають проявлятися стабільно у сферах життєдіяльності: «Природа», «Культура», «Люди», «Я Сам».

Саме в Базовій програмі запропоновано таблиці загальних показників компетентності, де визначено показники формування активності відповідно сфер життєдіяльності: «Природа», «Людина», «Культура», «Я Сам». Використовуючи матеріали цих таблиць, вихователі ДНЗ зможуть визначити рівень компетентності окремо кожної дитини, а потім скласти орієнтовний розподіл фронтальних, індивідуальних, індивідуально-групових форм роботи з дітьми.

Кожен творчий педагог, зважаючи на життєві досягнення конкретної групи, може розробити власні рекомендації щодо проведення оцінювання життєвих досягнень дітей.

ПІСЛЯМОВА

Звісно, робота щодо здійснення індивідуального підходу до дітей — складна робота, що потребує від вихователя і терпіння, і напруження, і нескінченних творчих пошуків, але все ж, якщо вона є стрижнем загального виховного процесу, то багато чого можна буде передбачити, щоб не дати розвиватися будь-яким негативним якостям.

«Головна турбота — ДИТИНА, забезпечення її інтересів та потреб», — ці слова мають стати девізом кожного дошкільного навчального закладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі»* / М-во освіти і науки, Акад. педагогічних наук України; наук. ред. та упоряд. О. Л. Кононко. — К.: Світич, 2008. — 430 с.
2. *Гончаренко А.* Окремі аспекти формування лексичної компетентності старших дошкільників // *Дитячий садок.* — 2009. — № 27. — С. 22–23.
3. *Каратаєва М. І.* Розвиток творчої особистості дошкільника / За заг. ред. Л. А. Грицюк. — Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори — 2006», 2008. — 352 с.
4. *Ковальчук Я. И.* Индивидуальный поход в воспитании ребенка: Пособие для воспитателя детского сада. — М.: Просвещение, 1981. — 127 с.
5. *Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні: Наук.-метод. посіб.* / Наук. ред. О. Л. Кононко — К.: Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2003. — 243 с.
6. *Лесина С. В.* Индивидуальное развитие детей в дошкольных образовательных учреждениях. — Волгоград: Учитель, 2006. — 237 с.
7. *Маханева М. Д.* Индивидуальный подход к ребенку в ДОУ: Организационно-методический аспект. — М.: ТЦ Сфера, 2006. — 57 с.
8. *Методичні аспекти реалізації Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі»* / О. Л. Кононко, З. П. Плохій, А. М. Гончаренко [та ін.]. — К.: Світоч, 2009. — 208 с.
9. *Методичний супровід упровадження Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі»: Методичні рекомендації.* — Х., ХОНМІВО, 2009. — 208 с.
10. *Старченко В.* Сучасний погляд на логіко-математичну компетентність дошкільника // *Дитячий садок.* — 2009. — № 27. — С. 28–30.
11. *Сухомилинський В. О.* Вибрані твори. В 5-ти томах. Т. 3. — К.: Рад. школа, 1977. — 670 с.
12. *Шавровська В., Шавровська Н.* Забезпечити збалансований розвиток дитини // *Дошкільне виховання.* — 2008. — № 9. — С. 6–7.
13. *Шелухина И. П.* Мальчики и девочки: Дифференцированный подход к воспитанию детей старшего дошкольного возраста. — М.: ТЦ Сфера, 2006. — 96 с.
14. *Юдина Е. Г.* Педагогическая диагностика в детском саду. — М.: Просвещение, 2006. — 144 с.